

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Дмитро Данильчук

СТИЛІСТИЧНИЙ СИНТАКСИС

Збірник вправ

Практикум

Київ – 2021

УДК 81'3/36:070(075.8)

ББК 76.01

Д 18

Рекомендовано до друку вченою радою Інституту журналістики
(протокол № 16 від 22 червня 2021 року)

Рецензенти:

канд. філол. наук, доц. І. О. Мариненко

(Інститут журналістики

Київського національного університету імені Тараса Шевченка)

канд. наук із соц. ком. В. М. Швець

(Інститут журналістики

Київського національного університету імені Тараса Шевченка)

Данильчук Д.В.

Д 18 Стилістичний синтаксис : збірник вправ : практикум. Київ :
Інститут журналістики, 2021. 172 с.

У практикумі подано вправи й завдання з усіх розділів стилістичного синтаксису української літературної мови. Матеріал навчального видання базується на сучасних медійних текстах. Для студентів, викладачів, усіх, хто прагне покращити якість свого фахового й повсякденного мовлення.

УДК 81'3/36:070(075.8)

ББК 76.01

© Д.В. Данильчук, текст, 2021

© Інститут журналістики, 2021

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Словосполучення в стилістичному аспекті.....	15
Стилістичні функції порядку слів у реченні.....	22
Головні члени речення: способи вираження, синтаксичні зв'язки.....	32
Другорядні члени речення: стилістичні можливості.....	43
Просте речення з погляду стилістики. Неповні та парцельовані конструкції, слова-речення.....	48
Стилістика односкладних речень. Пасивні та безособові конструкції.....	55
Складне речення: стилістичний потенціал.....	65
Стилістичні функції однорідних членів речення.....	76
Відокремлення та його стилістичні можливості.....	84
Стилістичні аспекти вставних і вставлених конструкцій, звертань та вигуків.....	93
Пряма й непряма мова в тексті. Монолог, діалог і полілог.....	103
Стилістичні фігури в різних текстах. Періодичне мовлення та його стилістична роль.....	112
Стилістика тексту. Стилістичні можливості складного синтаксичного цілого.....	120
Узагальнювально-підсумкові вправи та завдання.....	136
Рекомендована література.....	161
Додаток. Короткий словник стилістичних фігур.....	167

ВСТУП

Нині в різних сферах суспільного життя, а особливо в тих, де **мова** використовується як професійний інструмент і як матеріал для виготовлення продукту, мовцеві необхідно володіти широким арсеналом мовних засобів. Це одна з найважливіших передумов адекватного сприймання й розуміння чужого мовлення – з одного боку – та ефективного продукування власного мовлення, тобто повноцінної двобічної комунікації, без якої неможливо уявити життя в сучасному соціумі.

Існує багато професій, представники яких послуговуються мовою у функції основного засобу здійснення своєї професійної діяльності: вчителі, викладачі вишів, політики, адвокати, актори, співаки, літератори, журналісти, редактори, науковці, лектори, перекладачі, екскурсоводи та багато інших. Професійне мовлення цих фахівців має відповідати не лише потребі якісного сприймання й розуміння та повідомлення змісту (денотативна функція мови), а й досконалого володіння жанровими й стильовими різновидами мовлення, його відтінками, нюансами (конотативна функція) – залежно від комунікативної настанови в кожному конкретному акті спілкування, від ситуації і контексту комунікації.

Для працівників медіагалузі рівень володіння мовою, якість мовлення – один з основних критеріїв професійної придатності, що входить до переліку їхніх фахових компетентностей, за якими, зокрема, визначають загальний ступінь кваліфікованості фахівця. При цьому професійне мовлення фахівців сфери соціальних комунікацій – на відміну від аналогічного мовлення представників багатьох інших професій та родів діяльності, пов'язаних зі Словом лише як із допоміжним інструментом, – не зводиться до певного обмеженого кола термінів, професіоналізмів, кліше й інших стандартизованих конструкцій, як правило, в межах наукового та офіційно-ділового стилів, а повинно розумітися значно ширше – у контексті всіх функціональних та експресивних стилів мовлення. Навіть сам по собі публіцистичний стиль, що його ще називають стилем мови ЗМК, характеризується певним синкретизмом одиниць і засобів, похідних з інших

функціональних стилів: «мовні засоби публіцистичного стилю – це сплав елементів усіх стилів»¹. Притаманні публіцистичному стилеві дві, на перший погляд, протилежні тенденції – до виразності, конкретності, емоційності, експресії, з одного боку, і до впорядкованості, абстрагування, логічності й узагальненості, з другого – реалізуються в медіатексті через залучення засобів і прийомів інших стилів (за п'ятичленною класифікацією – розмовного, художнього, наукового та офіційно-ділового), які «абсорбуються» системою публіцистичного стилю, не руйнуючи, а, навпаки, збагачуючи її. Конвергенція жанрово-стильових різновидів медіамовлення, що спостерігається в останні десятиліття, тільки посилює такі явища міжстильового або надстильового характеру, а отже – вимагає від фахівця медіагалузі більш досконалого, глибокого володіння стилістичними знаннями й навичками, вміння усвідомлено їх застосовувати на практиці.

Вища освіта журналістів та інших фахівців медіагалузі впродовж десятиліть (з початку 70-х років минулого століття) передбачала дві основні частини загального курсу професійно-мовного навчання – курс української мови в професійному спілкуванні (тривав п'ять семестрів, згодом скорочений до чотирьох) і курс практичної стилістики (загальної і авторської; тривалість – два семестри, пізніше скорочений до одного). Саме **стилістика** – наука (або дисципліна), що вивчає виражальні засоби мови²³, – і покликана навчити майбутніх «працівників пера й мікрофона» послуговуватися засобами мови не лише правильно, тобто відповідно до її норм і правил, а й доцільно, ефективно, виразно, тобто відповідно до обставин мовлення, його учасників, завдань і

¹ Мацько Л.І., Кравець Л.В. Культура української фахової мови : навч. посібн. Київ, 2007. С. 27.

² Пономарів О.Д. Стилістика сучасної української мови : підручник. 3-тє вид., перероб. і доповн. Тернопіль, 2000. С. 5.

³ Земский А.М., Крючков С.Е., Светлаев М.В. Русский язык : учебник. В 2 частях. Ч. 1 : Лексикология, стилистика и культура речи, фонетика, морфология / под ред. акад. В.В. Виноградова. Изд. 13-е, стереот. Москва, 2000. С. 11.

супутніх чинників. Можна сказати, що стилістичні настанови орієнтовані на шліфування мовних знань і навичок з акцентом на естетичний складник мовлення. Ясна річ, перед у цьому має вести найбільш практично спрямована зі стилістичних дисциплін, яка так і називається – **практична стилістика**. Її метою є вивчення «функціональних та експресивних стилів і синонімії мовно-виражальних засобів»⁴, розгляд смислових та емоційних відмінностей синонімічних/паралельних мовних одиниць різних рівнів⁵.

Із розвитком журналістики як окремої комунікативної сфери та виокремленням спеціалізованих наукових і навчальних дисциплін медійного спрямування (як-от медіаправо, медіадизайн, медіалінгвістика тощо) цілком очікувано з'явилася й **медіастилістика** (або стилістика медіатексту) – напрям функціональної лінгвостилістики, що вивчає закономірності функціонування мови в мовленні (текстах) ЗМК залежно від характеру змісту, контенту, цільових настанов і ситуації спілкування. Як нормативну дисципліну – обов'язковий компонент освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр», «Медіастилістику», зокрема, викладають майбутнім журналістам у Дніпровському національному університеті⁶, у Тернопільському національному педагогічному університеті – в IV семестрі⁷, як компонент інших обов'язкових дисциплін – у Харківському національному університеті імені В.М. Каразіна⁸.

Медіастилістика не може й не повинна зосереджувати свою увагу тільки на публіцистичному стилі (стилі мови ЗМК) й на публіцистиці взагалі, як це зазвичай було раніше у випадку зі стилістикою текстів мас-медіа. Хоча публіцистичність була й залишається основою медійного мовлення, слід враховувати і згаданий вище синкретизм самого публіцистичного стилю, який освоює засоби інших

⁴ Розенталь Д. Э. Справочник по русскому языку. Практическая стилистика. 2-е изд., перераб. Москва, 2008. С. 10.

⁵ Волкотруб Г.Й. Практична стилістика української мови : навч. посіб. Вид. 4-те. Тернопіль, 2011. С. 3.

⁶ URL: http://www.dnu.dp.ua/docs/osvitni_programy/2019/bakalavr/061_3_b.pdf.

⁷ URL: <http://tnpu.edu.ua/navchannya/sylabusy/bakalavr/fizh/Mediastylistyka.pdf>.

⁸ URL: [Методи дослідження медіакомунікацій : роб. навч. програма socio.karazin.ua](http://socio.karazin.ua).

стилів, і міжстильову та надстильову природу сучасного медіатексту в цілому (у його структурі, як відомо, активно функціонують чисті зразки всіх інших функціональних стилів, поряд із публіцистичним), і, врешті-решт, наявність такого складного й важкоокреслюваного явища, як медіадискурс. На нашу думку, об'єкт вивчення медіастилістики має визначатися не як «мова преси» або «мова ЗМК», а значно ширше – як мова медіатексту й медіадискурсу. Це дозволить належно враховувати й тексти нових медій, блогосфери, соціальних мереж, месенджерів та інших медійних (парамедійних?) платформ, які формуються в нас на очах і часто-густо навіть ще не отримали чітких наукових дефініцій у термінах соціальних комунікацій.

Безумовно, основні адресати-користувачі медіастилістичних настанов і рекомендацій – це, в першу чергу, журналісти й редактори, але до медіаспільноти (і все в більшій кількості) належать і ті, кого називають «універсальними журналістами», тобто медійники, що об'єднують у своїй особі функції традиційних репортера, оглядача, аналітика, колумніста, оператора, фотографа, редактора, дизайнера, видавця і т. д. Усе більшою мірою обличчя сучасних медіа визначають непрофесійні автори: блогери, стримери, просто «випадкові перехожі», чії пости про актуальні події тиражуються авторитетними ЗМК.

Такі тенденції в розвитку журналізму й медіасфери в цілому позначаються, серед іншого, і на характері медійного мовлення: відбувається його демократизація, конверсалізація (наближення до усно-розмовного мовлення) з ростом питомої ваги сленгізмів та англо-американізмів, тяжіння до граничного лаконізму («твітерізація»), спрощення граматики, нехтування пунктуацією та багато інших подібних явищ. Попри це загальні основи стилістики лишаються переважно такими, якими вони були і в ХІХ, і в ХХ століттях. Поступ науки і техніки не знівелював значення та актуальності ні праць античних філософів і риторів – Арістотеля, Демостена, Цицерона, ні трактатів зі стилістики й поезики, створених теоретиками доби Класицизму (Ніколя Буало та ін.), ні доробку ХІХ століття – періоду утвердження стилістики як окремої наукової дисципліни, що

розвивалася паралельно в двох площинах – мовознавчій (лінгвостилістика) і літературознавчій. (На жаль, дотепер не спостерігається вдалих спроб гармонійного синтезу цих двох напрямів стилістики, хоча на рівні дослідження цілісного тексту саме такий підхід бачиться найбільш ефективним.)

Актуальними залишаються на сьогодні в головних своїх положеннях і праці вітчизняних мовознавців XIX і особливо – першої половини XX століття, повністю або частково присвячені стилістичній проблематиці (яка зазвичай переплетена з культуромовною, що в українських реаліях є цілком виправданим). Так, майбутнім медіафахівцям можна порадити прочитати книжки Олени Курило «Уваги до сучасної української літературної мови», Олекси Синявського «Норми української літературної мови» та інших українських мовознавців з когорти «Розстріляного Відродження», статті й монографії Івана Огієнка (Митрополита Іларіона), Юрія Шевельова. Окремі стилістико-синтаксичні аспекти висвітлено у працях із культури українського мовлення відомих мовознавців-просвітників другої половини XX – початку XXI ст.: Бориса Антоненка-Давидовича, Святослава Караванського, Олександра Пономарева, Євгенії Чак, Олександри Сербенської та ін.

У структурі лінгвостилістики (практичної стилістики) та медіастилістики як її відгалуження важливе місце посідає **стилістичний синтаксис** (рідше вживають термін «синтаксична стилістика»⁹). *Предметом* його є вивчення стилістичних особливостей мови й мовлення на рівні синтаксичних одиниць – словосполучення, речення й тексту. Таким чином, у полі зору стилістичного синтаксису перебувають норми керування та узгодження в підрядних словосполученнях, вимоги щодо порядку слів у реченні, правила узгодження (координація) різних видів підмета з присудком, окремі типи односкладних і неповних речень, правила вживання однорідних та відокремлених членів речення, внесень у структурі речення (вставні й вставлені конструкції, звертання, вигуки

⁹ Волкотруб Г.Й. Практична стилістика української мови : навч. посіб. Вид. 4-те. Тернопіль, 2011. С. 4.

тощо), особливості побудови складних речень різних структурних і семантичних типів, способи введення чужого мовлення в текст, уживання складних текстових побудов (складне синтаксичне ціле) як стилістичних одиниць.

Метою стилістичного синтаксису як розділу навчальної дисципліни – практичної стилістики (або медіастилістики) – є визначення стилістичних норм сучасної української літературної мови, відпрацювання та закріплення практичних умінь і навичок стилістично належного використання синтаксичних одиниць у фаховому медійному мовленні. Під «стилістично належним» розуміємо використання доцільне, точне, логічно вмотивоване, виразне, відповідне нормам і умовам комунікації (насамперед типові мовлення, жанрово-стильовим характеристикам тексту, комунікативній меті, особливостям адресата/цільової аудиторії та ін.).

Як слушно зауважує Олександр Пономарів, «на відміну від лексики й фразеології синтаксис не має чітких щодо стильового забарвлення одиниць, прикріплених до певних сфер мовлення... Тут можна говорити лише про певні обмеження у вживанні окремих конструкцій чи зворотів у якомусь різновиді мовлення, а не про пов'язаність цих конструкцій з одним функціональним стилем»¹⁰. Хоча загалом *об'єкти* синтаксису як розділу граматики і стилістичного синтаксису збігаються (щоправда, другий розглядає ті самі синтаксичні одиниці й категорії в стилістичному аспекті), об'єкт стилістичного синтаксису включає в себе й такі одиниці, що їх не виділяють окремо за граматичними критеріями. Насамперед ідеться про стилістичні (риторичні) фігури, співвідносні з реченням чи фрагментом цілісного тексту – це є суто стилістичні одиниці. До цієї категорії зазвичай зараховують і періоди. Знання всієї гами стилістичних фігур та вміння свідомо й доречно використовувати їх у своєму мовленні є актуальним завжди, незважаючи на еволюцію функціональних стилів та зміни в «мовних смаках» суспільства. У цій частині синтаксична стилістика тісно переплітається з

¹⁰ Пономарів О.Д. *Стилiстика сучасної української мови* : підручник. 3-тє вид., перероб. і доповн. Тернопіль, 2000. С. 164.

літературознавством, риторикою та ораторським мистецтвом, а подеколи – і з формальною логікою й філософією мови.

Дихотомія «правильне – неправильне», властива загалом категорії норми і мовним нормам зокрема, саме для стилістичних норм важить чи не найменше. У стилістиці (і, напевне, щонайбільше – у синтаксичній стилістиці) показовими є інші протиставлення: «доречне – недоречне», «доцільне – недоцільне (в певному контексті)» і под. Тому так багато уваги під час вивчення стилістичного синтаксису приділяють розглядові паралельних форм і конструкцій, тобто засобів синтаксичної синонімії. «Синтаксис має чималі стилістичні можливості, які ґрунтуються на досить розвиненій синонімії характерних для нього явищ»¹¹. Анатолій Капелюшний навіть ставить синтаксичні синонімію й паралелізм у центр сформульованих ним предмета і об'єкта стилістичного синтаксису: «Стилістичний синтаксис вивчає можливості найдоцільнішого використання синонімічних варіантів залежно від змісту тексту, від його функціонально-стилістичного призначення, а також із урахуванням завдань тексту та його загальноестетичного спрямування... Синтаксичний розділ стилістики розглядає стилістичні синоніми й паралельні синтаксичні конструкції»¹².

Зважаючи на викладене, у пропонованому посібнику вміщено значну кількість вправ та завдань на порівняльно-зіставний аналіз синонімічних одиниць і конструкцій та на вибір доречної з-поміж паралельних форм.

Розділ «Стилістичний синтаксис» є завершальним у курсі «Практичної стилістики», певною мірою підсумовуючи й узагальнюючи матеріал інших його розділів. Крім того, для вивчення стилістичного синтаксису, безперечно, потрібні знання про систему української мови загалом і, зокрема, про синтаксичний її рівень, про синтаксичні та пунктуаційні норми. Із цього погляду синтаксичний розділ практичної стилістики нерозривно пов'язаний із загальномовними

¹¹ Пономарів О.Д. Стилістика сучасної української мови : підручник. 3-тє вид., перероб. і доповн. Тернопіль, 2000. С. 164.

¹² Капелюшний А. О. Стилістика. Редагування журналістських текстів : практичні заняття : навч. посібник. Львів, 2003. С. 179-180.

дисциплінами, що вивчаються в межах бакалаврату, передовсім – із навчальним курсом «Мовна підготовка: українська мова». Теми, що стосуються стилістики тексту, перегукуються з матеріалом курсу «Теорія твору і тексту», при цьому вони не дублюють одне одного, а є взаємодоповнювальними.

У плані *міжпредметних і міждисциплінарних зв'язків* «Стилістичного синтаксису», окрім згаданих вище риторики та ораторського мистецтва, слід згадати й навчальні курси «Фундаментальна фахова підготовка» («Вступ до журналістики»), «Основи медіавиробництва», «Основи журналістської майстерності», «Редакторська майстерність», практично зорієнтовані дисципліни «Медіавиробництво: продукт», «Газетно-журнальне виробництво», «Агенційна журналістика», «Тележурналістика» та ін. Загалом, будь-який навчальний курс, спрямований на роботу з текстом, усним чи писемним фаховим мовленням, так чи так передбачає знання бодай основ (за шкільною програмою) стилістичного синтаксису.

За останні десятиліття в Україні побачило світ кілька навчальних видань – підручників і посібників – з практичної стилістики, зокрема: «Практична стилістика сучасної української мови» А.П. Коваль (1960, 3-тє видання – 1978), «Нариси з загальної стилістики» І.Г. Чередниченка (1962), «Грамматична стилістика української мови» С.І. Дорошенка (для середньої школи, 1985), «Стилістика сучасної української мови» О.Д. Пономарева (1992, 3-тє видання – 2000), «Практична стилістика і культура української мови» Н.Д. Бабич (2003). У цих працях є окремі розділи про синтаксичний аспект стилістики. Темі синтаксичної стилістики присвячені теоретичний посібник В.С. Ващенко («Стилістика речення в українській мові», 1968), наукові монографії та статті («Синтаксис і стилістична семантика» С.Я. Єрмоленко, 1982, 1987; «Проблеми стилістичного синтаксису» В.І. Кононенко, 1975 та ін.). Водночас до сьогодні немає сучасного практичного посібника (практикуму, збірника вправ), присвяченого окремо стилістичному синтаксису української мови або синтаксичним засобам стилістики – при тому, що маємо, приміром, такі

спеціалізовані навчальні видання на матеріалі морфології («Практична стилістика української мови: Використання морфологічних засобів мови» Г.Й. Волкотруб, 2-ге видання – 1998; «Морфологічні засоби стилістики» К.С. Серажим, 1996), фонетики, лексики і фразеології («Фонетичні засоби стилістики» К.С. Серажим, 1996; практикум «Стилiстика української мови» Л.В. Кравець, 2004). Востаннє спеціалізований посiбник зi стилістичного синтаксису, що поряд із текстами лекцій містив і розділ практичних вправ та завдань, побачив світ 1964 року («Практична стилістика сучасної української літературної мови. Синтаксис» І.Й. Ощипко), тобто майже 60 років тому!

Кажучи про стилістичні практикуми й збірники вправ, варто згадати перший в Україні збірник вправ зi стилістики Б.М. Кулика і О.М. Масюкевича (1-ше видання – 1958), «Практикум з курсу стилістики української мови» С.І. Дорошенка (для студентів-заочників, 1967), збірники вправи з практичної стилістики Н.Д. Бабич (1-ше видання – 1977) і А.П. Коваль (1979) та подібні за тематикою видання пізнішого часу: довідник-практикум з граматики та стилістики «Читай і знай!» Н.Я. Дзюбишиної-Мельник та ін. (2007), «Стилiстика. Редагування журналістських текстiв. Практичні заняття» А.О. Капелюшного (2-ге видання – 2003), «Практична стилістика української мови» Г.Й. Волкотруб (2011). Доводиться констатувати, що в усіх цих виданнях розділи, присвячені стилістичному синтаксису, є незначними за обсягом та кількістю вправ, порівняно з іншими розділами, особливо тими, що стосуються лексико-фразеологічних і морфологічних засобів стилістики. До того ж практичні посiбники 1960-х – 80-х рокiв (які сьогодні здебільшого належать до бібліографічних раритетів), очевидно, не надаються до використання в сучасному навчальному процесі – хоча б через ідеологічну забарвленість прикладів у вправах, а нерідко – і з причини моральної застаріlosti деяких наукових і методичних підходів.

Пропонований увазі читачів посiбник належить до категорії **збірників вправ**, тому тут немає викладу теоретичних положень. Блокові практичних вправ

і завдань у кожному тематичному розділі передують орієнтовний план заняття (він же – перелік основних питань теми чи підтеми) та список джерел для опрацювання цих питань, а також контрольні запитання й завдання для самоперевірки. Отже, навчальне видання розраховане на використання як в аудиторії, під керівництвом викладача, так і під час самостійної роботи студентів, у процесі дистанційного, змішаного чи заочного навчання, екстернату тощо.

Приклади у вправах і завданнях переважно належать до публіцистичного стилю, із ознаками, властивими медійним текстам; меншу частину прикладів становлять фрагменти текстів інших функціональних стилів. У дужках після прикладів із художніх творів подано прізвище автора (авторки), приклади фольклорного походження позначено «Нар. творчість». Інші приклади взято з текстів мас-медіа (здебільшого видозмінені, тому подаються без зазначення автора чи джерела) або стилізовано під медіатекст.

Структура і вміст навчального посібника відповідають робочій навчальній програмі нормативної дисципліни «Практична стилістика» (обсяг – 54 години аудиторного навчання і 54 години самостійної роботи), у якій змістовий модуль «Стилістичний синтаксис» займає 40% загального обсягу.

У зв'язку з оптимізацією навчальних планів ОКР «бакалавр» наприкінці 2010-х років здійснюється перехід до викладання компактного (семестри I-II) курсу «Мовна підготовка: українська мова», який заступає собою цілу низку мовно-стилістичних дисциплін, що їх раніше викладали майбутнім медійникам протягом I-VI семестрів («Сучасна українська мова», «Українська мова в професійному спілкуванні», «Культура усного мовлення», «Культура писемного мовлення», «Постановка голосу», «Український правопис» та ін.). Після завершення перехідного періоду у 2022 році стилістичні теми, охоплені раніше курсами «Практична стилістика» і «Авторська стилістика», залишаться так само в межах синтетичної дисципліни «Мовна підготовка: українська мова». Тож пропонується практикум надалі може забезпечувати відповідні змістові модулі й теми цього навчального курсу.

Автор висловлює щирю вдячність співробітникам катедри мови та стилістики Інституту журналістики кандидатів філологічних наук, доцентів Людмилі Юрїївні Шевченко, кандидатів філологічних наук, доценту Олександрові Миколайовичу Григор'єву і кандидатів філологічних наук Олесі Василівні Проценко за фахову допомогу в підготовці навчального посібника й за кваліфіковані поради для його вдосконалення.

Словосполучення в стилістичному аспекті

Питання до теми

1. Синонімія словосполучень.
2. Синтаксичні зв'язки та семантико-синтаксичні відношення у підрядних словосполученнях.
3. Форма залежного компонента у випадку неповного узгодження.
4. Варіанти форм, пов'язані з керуванням.

Література до теми¹³

1. Дудик П.С. Стилїстика... Київ, 2005. С. 221-225.
2. Капелюшний А.О. Стилїстика... Львів, 2003. С. 199-204.
3. Курило Олена. Уваги... Київ, 2004. С. 104-133 (керування дієслів); с. 187-190 (конструкції з прийменником *по*).
4. Мариненко І.О. Синтаксис... Київ, 2021. С. 8-16.
5. Пономарів Олександр. Українське слово... Київ, 2017. С. 230-234.
6. Сучасна українська мова...; за ред. О.Д. Пономарева. Київ, 2008. С. 279-290.

Запитання й завдання для самоконтролю

1. Як виявляється синонімія на рівні словосполучення? Проілюструйте прикладами.
2. Наведіть приклади дієслів із варіантним керуванням. Які помилки найчастіше виникають у зв'язку з вибором відмінкової форми залежного слова при керуванні і в чому, на вашу думку, полягають причини цих девіацій?

¹³ Повний бібліографічний опис джерел подано в розділі «Рекомендована література»

3. Покажіть на прикладах, які труднощі може викликати граматична форма залежного слова у словосполученнях із неповним узгодженням.

Вправа 1. *Порівняйте словосполучення в кожному синонімічному ряду. Якими семантичними чи стилістичними відтінками вони відрізняються між собою?*

1. Сидіти біля мікрофона – сидіти при мікрофоні – сидіти перед мікрофоном.
2. Уночі проти неділі – уночі перед неділею – у ніч на неділю.
3. Ходити стежкою – ходити по стежці.
4. Депутатське звернення – депутатове звернення – звернення депутата.
5. Діяти незважаючи на протести – діяти попри протести – діяти всупереч протестам.
6. Стояти під місяцем – стояти проти місяця – стояти при місяці.
7. Слугувати зразком – служити зразком – правити за зразок.
8. Бетонні конструкції – конструкції з бетону.
9. По завершенні карантину – по завершенню карантину – після завершення карантину.
10. Їхати повз університет – їхати мимо університету – їхати попри університет.

Вправа 2. *Знайдіть у тексті зв'язані словосполучення, а серед них – лексичні та фразеологічні. Які з цих словосполучень автор уживає з експресивно-стилістичною метою? Обґрунтуйте свою думку.*

Камера стеження невблаганно перетворюється на символ кошмару й безвиході. В сучасному кіно, наприклад, уже виокремився жанр, у якому вона виступає водночас і оповідачем, і безпосереднім утіленням зла, його бездушним і цілком підконтрольним знаряддям.

Її попередницею була звичайна відеокамера (або ж мобільний телефон), яка чудово забезпечувала ефект присутності. Ця камера, що випадково ставала свідком трагедій, відчайдушно тремтіла, падала, розбивалась, але ніколи не вимикалась, передбачила і згодом дозволила належно осмислити епоху youtube. Але естетика домашнього відео вже давно перетворилася на догму, як це і напроочив сімнадцять років тому Ларс фон Трієр. Ця техніка, що дозволяє стежити за будь-якою історією «в реальному часі», очима безпосереднього

учасника подій, чудово зарекомендувала себе в численних горорах та фільмах-катастрофах, і вона цілком заслуговує на звання найкращої з усіх можливих імітацій реальності. Коли людина дивиться такі фільми, як «Монстро» чи «Репортаж», їй і не треба ніякої достовірності жаху, що набуває найфантастичніших обрисів; історія взагалі не має значення – на відміну від емоцій героя, котрий не вимикає своєї камери до кінця. Кожен розуміє: нехай, зомбі чи гігантське чудовисько – це все ля-ля, але хіба аж так важливо, що доводить людей до паніки, відчуття безвиході, погибелі? І ось саме цієї миті камера працює; їй так само по цимбалах, що відбувається навколо: весілля чи масовий психоз, відкриття нового ресторану чи терористичний акт.

Достовірність зла та реальність небезпеки, показані в такий спосіб, – надзвичайно переконливі, проте навіть майстерні містифікації (від «Пекла канібалів» до «Четвертого різновиду») не можуть пошити в дурні глядача, вселити в нього переконання, що на екрані все по-справжньому. І що більше жорстокости та насильства «випадково» потрапляє в об'єктив, то менше шансів пройняти до дрижаків публіку, загартовану снафом новин.

Інтуїтивно це відчувають молоді режисери, які приходять у горор, наче підрозділ ДСНС – на вчорашнє згарище: вже нема кого рятувати. У надмірі натуралізму, куди вони за інерцією потикаються, не більше зла, ніж у комедіях Гайдая (за М. Бринихом).

Вправа 3. *Із поданих слів утворіть якомога більше словосполучень, використовуючи сполучники та прийменники. Проаналізуйте утворені словосполучення за структурою, головним словом, характером синтаксичного зв'язку та семантико-синтаксичних відношень між компонентами. На основі утворених словосполучень побудуйте зв'язний текст.*

Різдвяний, діти, ялинка, готувати, свято, подарунки, чекати, нетерпіння, сяяти, казка, Новий рік, згадувати, сніг, весело, Святий Миколай, зимовий, канікули,

всюди, перший, солодкий, добре, по-справжньому, неабияк, кожний, зірка, неперевершений.

Вправа 4. *Випишіть із речення всі можливі прості синтаксичні підрядні словосполучення. Охарактеризуйте кожне з них за структурою, головним словом, типом синтаксичного зв'язку та семантико-синтаксичними відношеннями. Які зі словосполучень є зв'язаними?*

I. Керівництво «Міжнародних авіаліній України» спростувало заяви блогера Антона Гури про начебто перевезення хворих на COVID-19 пасажирів у літаку цієї компанії.

II. Характер діалогічного зв'язку смислових позицій повністю відповідає векторному руху ліній контакту комунікаторів.

Вправа 5. *Утворіть підрядні словосполучення, побудуйте речення з кожним із них. У яких випадках можливі варіантні форми керування того самого дієслова? Чи залежить у цих випадках вибір конкретного відмінка та прийменника (чи відсутність його) від стилістичних чинників?*

Повідомити (глядачі), сповнений (гордощі), зраджувати (дружина), знущатися (бранець), толерувати (чужий погляд), властивий (кожний із нас), багатий (англіцизми), постачати (вакцина), наслідувати (відомий шоумен), приурочений (сторіччя Злуки), кепкувати (політик-популіст), дякувати (лікарі), характерний (початківці), хворіти (кір), пробачити (свій кривдник), наповнений (повітря), завдавати (удар), навчатися (критичне мислення), насміхатися (однокласник), присвячений (ювілей), смакувати (шоколад), засвідчити (важливість), дізнаватися (нове).

Вправа 6. *Знайдіть у поданих реченнях словосполучення з неповним узгодженням та визначте, де можливі варіанти граматичної форми залежного компонента. Як стилістичні чинники впливають на вибір цієї форми?*

1. Неподалік селища Піски російсько-окупаційні війська тричі відкривали вогонь із забороненого озброєння. 2. Рівень води ставу-охолоджувача ЧАЕС (на 4 – 6 метрів вище за рівень річки Прип'яті!) штучно підтримувала потужна насосна станція, на сьогодні вже виведена з експлуатації. 3. Приїхавши до прикарпатського міста Надвірна, народний депутат, відомий у певних колах як Котлета, або ж Коля Оболонський, анітрохи не вагаючись, назвав цей край ... Закарпаттям та почав шукати там «паростки сепаратизму». 4. Колишня прем'єр-міністр зовсім нещодавно відзначила ювілей – це святкування було не надто бучним, усе через пандемію, не те, що велелюдна гулянка з приводу «полтинника» за десять років до того. 5. Ворожа снайперська куля знайшла волонтера АТО й бійця-кулеметника з позивним Міф (скорочення від назви оперної партії Мефістофеля, тріумфальної для Василя Сліпака) на підступах до Дебальцевого. 6. За попередніми даними, водій «швидкої» не впорався з керуванням, унаслідок чого допустив зіткнення з легковим автомобілем «Ланос». 7. Того року величезні хмари попелу, викинуті з вулкана Еяф'ятлайокюдль, змусили кількох авіаперевізників змінити маршрути своїх лайнерів. 8. Триває процес розмінування й поблизу КПВВ «Золоте».

Вправа 7. *Відредагуйте подані словосполучення, зберігаючи їхній зміст. Чи всі з наведених нижче словосполучень є тавтологічними в будь-якому контексті?*

Піднесений патос, перспектива на майбутнє, головний лейтмотив, урочистий церемоніал, вільна вакансія, мій автопортрет, ручна мануальна терапія, виразна експресія, перша прима, пам'ятний монумент, дебютувати вперше, швидкий експрес, демократичне народовладдя, місцеві аборигени, гостра актуальність, найважливіші характерні риси, народний фольклор, експонати виставки,

передовий авангард, передові і прогресивні погляди, потенційні можливості; дві рівновеликі одна одній проблемі; нищівно вбивати інтерес.

Вправа 8. *Проаналізуйте вживання форм керування. Відредагуйте речення.*

1. Серед покупців побутує точка зору про те, що сьогодні убезпечитися від генномодифікованих продуктів практично неможливо. 2. Хочу запевнити вас про те, що згадані у вашому запитанні факти будуть оперативно усунуті, а винні в цьому покарані. 3. На необхідності ширшого використання альтернативних джерел енергії підкреслив у своєму виступі й міністр палива та енергетики. 4. Послухайте огляд про найцікавіші, на наш погляд, публікації сьогоднішніх газет. 5. І добре, якщо хоча б чверть пасажирів тролейбуса чи автобуса сумлінно оплатила за проїзд. 6. Куратори неодноразово вказували студентам про неналежний стан загальних приміщень у гуртожитку, окремо зупиняючись про бруд на кухнях і нецензурні написи на стінах.

Вправа 9. *Чи правильно вжито форми керування в наведених прикладах? Поясніть, вплив якого близькозначного або близькозвучного слова зумовив помилку. Запропонуйте по два виправлені варіанти кожного речення.*

1. Перейшовши полудень віку, князь Альбер одружився вдруге – цього разу на 33-річній олімпійській чемпіонці з плавання, громадянці Південної Африки. 2. Гучними оплесками глядачі вшанували співачку із «срібним» ювілеєм творчої діяльності. 3. Про те, чим насправді займалися горе-ремонтники протягом цих десяти днів, видно зі стану довіреної їм квартири. 4. Адвокати заявили про свій намір опротестувати проти рішення суддівської колегії. 5. Епічна мелодрама знаного режисера відзначається з-поміж інших стрічок, номінованих на «Оскар», своїм непідробним психологізмом. 6. Для етерного мовлення ведучих сьогодні властиве надуживання розмовних, часто суржикових і навіть вульгарних мовних одиниць.

Вправа 10. Проаналізуйте використання прийменника *по*. В яких випадках слід ужити конструкції з іншими прийменниками або безприйменникові, а коли вживання словосполучень з *по* є стилістично допустимим? Де це потрібно, виправте речення.

1. Криголам «Іван Піддубний» минулої зими виконував роботи по звільненню риби у водосховищі з крижаного полону. 2. Судячи по результатам голосування в першому турі, прогнози букмекерів загалом справджуються. 3. А журналістська спільнота, яка на початках вимагала розкриття справи Гонгадзе, зараз майже всуціль позатихала – порозлазилися, мов миші по норах. 4. Ректор дозволив залучати студентів-волонтерів до роботи по прийманню заяв від вступників. 5. Здається, обидва боксери ведуть заочне змагання по збору найпрестижніших титулів і нагород у надважкій вазі. 6. Цілу ніч бронепотяги більшовиків вели прицільний вогонь по київських соборах, церквах та палацах. 7. Для наступного номера – вальсу – діти розбилися по парах. 8. У підручнику подаються основні відомості по теорії, історії та методиці літературного редагування. 9. По завершенні навчання студенти-бюджетники будуть розподілятися, як це практикувалося раніше, по медичним закладам у регіонах. 10. Позачергові вибори неодмінно й дуже боляче вдарять по платіжному балансу. 11. Для початку дітям запропонували написати твір по вірші Роберта Бернса «Чесна бідність». 12. Дуже потрібний, ба навіть життєво необхідний навик для чиновників середньої ланки – уміти тримати ніс по вітру!

Вправа 11. Визначте, чи правильно обрано відмінкову форму додатка при дієслові із запереченням. Виправте помилки в реченнях.

1. Вихід останньої збірки поезій молодого автора не вікликав широкий розголос у навкололітературній «тусовці». 2. Найперша вимога до претендента – не боятися висоти. 3. Як не силкувався, я не міг пригадати прізвище цього чоловіка. 4. Давня максима «Батьківщини не обирають» сьогодні, в умовах глобалізованого й доволі космополітичного світу, вже не видається такою беззаперечною.

5. Навіть серед лікарів знайшлося чимало таких, які не підтримали урядову програму щеплення індійською вакциною.

Вправа 12. *Відредагуйте речення, усунувши помилки, пов'язані: з нанизуванням відмінків; зі збігом омонімічних форм; з невдалим використанням родового відмінка суб'єкта і родового відмінка об'єкта та іншими чинниками.*

1. Інспектори з охорони праці повинні приділяти велику увагу навчанню основ техніки безпеки молоді. 2. Півзахисник залишив поле через навмисний удар суперника. 3. Прохід заставлено робітниками списаними меблями. 4. Брюссельські інституції закликають Україну орієнтуватися й впроваджувати у своє національне законодавство європейську систему стандартів ISO. 5. Міцний чорний чай звів нанівець потяг до сну. 6. Диво-какаду буквально обожнює весь жіночий колектив зоомагазину. 6. Торкаючись питання доцільності початку атестування рівня професійних якостей керівних кадрів закладів освіти міст сходу України... 7. Профорга було нагороджено ректоратом почесною грамотою. 8. Гастрити найчастіше спричиняють порушення режиму харчування.

Стилістичні функції порядку слів у реченні

Питання до теми

1. Порядок слів з погляду стилістики. Тема і рема, вплив порядку слів на актуальне членування речення.
2. Місце підмета і присудка в реченні, взаємне їх розташування.
3. Місце означення в реченні. Інверсія означень.
4. Місце додатка в реченні.
5. Місце обставинних слів у реченні.
6. Дистантне розташування членів речення.

Література до теми

1. Волкотруб Г.Й. Практична стилістика... Тернопіль, 2011. С. 215-218.
2. Дудик П.С. Стилiстика... Київ, 2005. С. 221-225.
3. Капелюшний А.О. Стилiстика... Львiв, 2003. С. 179-183.
4. Мариненко І.О. Синтаксис... Київ, 2021. С. 8-16.
5. Пономарів О.Д. Стилiстика... Тернопіль, 2000. С. 166-167.

Запитання й завдання для самоконтролю

1. За якими ознаками речення (повідомлення) членують на тему і рему?
2. Які чинники зумовлюють зміну звичайного порядку слів у реченні? Виділіть серед них стилістичні.
3. Що впливає на зміну традиційного місця підмета і присудка в реченні та взаємного їх розташування?
4. Доберіть приклади речень зі звичайним та інвертованим розташуванням означень; додатків; обставин.
5. Коли розташування головного і залежного членів речення вважається дистантним? Чи завжди таке розташування є підставою для редагування? Аргументуйте свою думку.

Вправа 13. *Визначте склад групи теми і групи реми в поданих реченнях та обґрунтуйте свої висновки. Знайдіть логічно наголошені слова (словосполучення).*

I. Якщо тобі вдасться вирватись і приїхати на ту неділю, привези мені щось до читання, найкраще – незнайомою мовою. Ті, що знаю, вже геть зужилися (О. Забужко).

II. Кожна місцина має свою власну неповторну історію. Інформацію про більшість пам'яток культури можна знайти у сотнях різноманітних видань – путівників, які відкривають читачеві те чи те місто, ту чи ту країну. Однак поруч із загальновідомими осередками духовної пам'яті народу завжди можна знайти щось приховане, утаємничене від більшості людей. А що ж ми знаємо про рідне місто? Куди можемо піти в час дозвілля? Як молодій людині цікаво розважитися

в Києві? На ці та інші питання й спробує відповісти новий фотопутівник. Він розкриє читачеві неповторний, загадковий, майже невідомий світ київських вуличок, скверів і дворів.

Вправа 14. *Визначте тему і рему в поданих реченнях та обґрунтуйте свої висновки. У яких реченнях поділ на тему і рему може залежати від інтонації?*

1. Всі хочуть знати правду.
2. Правду хочуть знати всі.
3. Знати правду хочуть усі.
4. Правду всі хочуть знати!
5. Знати правду хочуть. Усі.
6. Знати правду? Всі хочуть...
7. Всі хочуть – знати правду.
8. Всі хочуть знати – правду.
9. Всі – хочуть знати правду.
10. Всі хочуть знати правду?

Вправа 15. *У поданих реченнях поясніть роль інверсії виділених членів речення у створенні додаткових відтінків змісту й експресії.*

1. Арфи **золотої не замовкли** струни (В. Сосюра).
2. **Багдадський злодій** літо вкрав, багдадський злодій (Л. Костенко).
3. **Тихона сміх той аж од чавунця** звів (А. Головка).
4. Ніч накрила очі мені **молодому**, несить мене, лелеченьки, **мертвого** додому (Д. Павличко).
5. **Трунком** заполоч пахне, **пахне** заполоч трунком... Вишні **фосфором** пахнуть, **пахнуть** фосфором **вишні** (В. Цибулько).
6. Я річечку **оцю** в городі в нас під кленом, як тата й маму і як мед, **люблю** (М. Вінграновський).
7. **Відтоптався** джміль на конюшині і **медові** відспівав жнива, от уже і листя, як на плині, **за незримі обрії** сплива (Л. Талалай).
8. Щоб не згубилась ти в осінній темені, **на цілу ніч** я засвічу вікно (В. Крищенко).

9. Кожній людині **рівно стільки** не вистачає розуму, скільки в ній є марнославства (*М. де Монтень*).

Вправа 16. *Укажіть прямий і зворотний порядок головних членів у поданих реченнях. З якою метою автори вдалися до інверсії?*

1. Гаї шумлять – я слухаю, хмарки біжать – милуюся (*П. Тичина*). 2. Співають птицями діброви, шумлять, хвилюються жита (*В. Сосюра*). 3. – Чи не пора нам в дорогу? – поспитала Соломія (*М. Коцюбинський*). 4. Аж тут звідкись, ніби йшов за нею назирці, явився Маріїн Славко (*М. Матіос*). 5. Мене завжди вабили до себе ці загадкові письмена. Можливо, вони – єдині зразки письменства, які вціліють після нас, тож найвища пора рятуватися: вцілію я – вціліє і письменство (*Ю. Іздрик*). 6. І тут дуже невчасно нагодилися в країну вермахт і гестапо – і філологічні суперечки виявилися безпредметними (*Вад. Скуратівський*). 7. Написати цього листа мене спонукали результати голосування по виборах членів-кореспондентів Національної академії наук України за спеціальністю «історія» на зборах відділення історії, філософії та права (*І. Вихованець*). 8. Тільки пісні потрібна краса, а красі навіть пісні не треба (*А. Фет, пер. В. Коптілова*).

Вправа 17. *Проаналізуйте порядок слів, актуальне членування речень у вірші. Покажіть, якими засобами автор досягає виразності, які члени речення і слова в словосполученнях виділено і з якою метою. На прикладі цього твору розкажіть про виразальні можливості порядку слів в українській мові.*

Майнуло птаство. Тіні по шовковім тлі
Пробіглися за пестощами. Щебетали...
Ти – вирій їх. В тобі – дрижать незрозумілі,
Як в соннім озері, – озер святих овали...

(Ю. Бедрик)

Вправа 18. Проаналізуйте особливості актуального членування і порядку слів у реченнях, визначте стильове їх забарвлення. Охарактеризуйте найтипівіші прийоми створення того чи того стильового забарвлення.

1. Перше, що я завжди роблю, опинившись у не знаному досі приміщенні, – це шукаю музичний інструмент (Ю. Андрухович). 2. «5:2» – з таким рахунком наші футболісти розгромили 21 вересня на київському стадіоні «Динамо» німецьких пілотів (В. Кожелянко). 3. Жодних Америк не відкрив автор публікації «Ukrainian Russian» (Л. Масенко). 4. Ще однією італійською особливістю є крайня політизованість усього. Тому кожен ЗМІ має свої чіткі політичні уподобання і відстоює їх на своїх шпальтах чи в етері (М. Яворська).

Вправа 19. Перебудуйте подані речення, змінюючи лише порядок слів і намагаючись утворити якомога більше варіантів. Як змінюються позиції теми і реми в кожному з утворених речень (порівняно з поданим) і як це впливає на семантику та стилістичні характеристики речення?

1. Перед мандрівниками раптом відкрилася дивовижна картина.
2. Долю битви вирішили дії легкої кінноти.
3. Східні приправи додадуть пікантності вашим стравам.

Вправа 20. Як порядок слів впливає на стилістичне забарвлення поданих речень? Змініть розташування слів у реченнях так, щоб логічний наголос перемістився в іншу частину речення.

1. Між підметом і присудком ніколи не ставиться кома.
2. На сьогодні Україна посідає одне з перших місць у світовому рейтингу держав з високим рівнем корупції.
3. Під соусом «боротьби з тероризмом» Росія відверто намагається вдихнути нове життя в Ташкентський пакт і надати йому якогось іншого статусу.
4. Подорожчання бензину стало наслідком картельної змови на ринку нафтопродуктів.

Вправа 21. *Перебудуйте подані речення так, щоб усунути двозначність у розумінні суб'єкта (підмет) і об'єкта (додаток) повідомлення.*

1. Любов украла ніч (В. Хурсенко). 2. Спекотний день змінює ніч з її рятівною прохолодою. 3. Ротару позаздрила ... Шер. 4. Кишинів промоніторить спеціальний комітет Ради Європи. 5. «Формат» у фіналі нокаутом переміг «неформат». 6. На мене вітер білий сніг несе (Тризубий Стас). 7. Топонім змінює об'єкт (В. Никонов).

Вправа 22. *Переставте виділені слова на кінець речення (I) або на його початок (II) та поясніть, якого відтінку набуло кожне речення внаслідок інверсії. У яких випадках зміна порядку слів може ускладнити сприйняття змісту речень?*

I. 1. **Третю спробу** здійснює наша лучниця. 2. **Хвилина обговорення** почалася. 3. **У 1859 році** Тарас Григорович повертається із заслання. 4. **Вітальне слово спікера** відкрило парламентську сесію. 5. **Радість** смутком проганяє. 6. **Останні снаряди** знешкодили на території артскладів сапери ДСНС. 7. **Добро** зло завжди перемаже.

II. 1. Хвилин **п'ять** усі мовчали. 2. Перед нами стояли **нелегкі** завдання. 3. Була **тиха й безвітряна** погода. 4. Вираз обличчя тоді в мене, мабуть, був **трохи дивний**. 5. Змагання лижників **завершилися** естафетою на 3 км. 6. Сусідка **щось вигукнула ще**, але її слова заглушив гуркіт мотора. 7. Обіцяної комп'ютеризації сільські бібліотеки **не скоро ще дочекаються**. 8. Стеля зненацька стала **зовсім низькою**. Довелося просуватися далі **майже по-пластунськи**. Голоси моїх товаришів **змінилися й ніби віддалилися**.

Вправа 23. *Змініть розташування дієслівних присудків так, щоб речення набули розповідного характеру.*

1. За тиждень літо скінчиться, вересень почнеться, дощі підуть. 2. Кульбаби розквітли на всіх луках та галявинах і довго не облітали. 3. Дощі йшли

безперестанку, сонце не виглядало з-за хмар цілими днями. 4. Червень починався. 5. Весна вже відшуміла. 6. У тумані вогники світилися. 7. Поміж гілок хрущі й бабки літали, а навколо квіток бджоли та джмелі роїлися. 8. Знадвору вітер задував.

Вправа 24. *Складіть три речення з тотожним змістом, включивши в них підмет свобода так, щоб він був на початку, у середині й на кінці речення. Порівнявши ці паралельні речення, поясніть семантичні та емоційно-експресивні відмінності між ними.*

Вправа 25. *Складіть три речення з тотожним змістом, включивши в них присудок починається так, щоб він був на початку, у середині й на кінці речення. Порівнявши ці паралельні речення, поясніть семантичні та емоційно-експресивні відмінності між ними.*

Вправа 26. *Порівняйте подані нижче речення (до і після редагування). Проаналізуйте характер дефектності речення-оригіналу й суть правки.*

Виробництво чорних металів потребує значного збільшення заготівлі металобрухту, оскільки близько половини всього обсягу сталі в Україні виплавляється з брухту. → Збільшення заготівель металобрухту дуже важливе для виробництва чорних металів: адже близько половини сталі в Україні виплавляється з брухту.

Вправа 27. *Переставляючи слова в реченнях, подайте всі можливі варіанти розташування слів. Виділіть тему і рему в кожному з варіантів. Визначте зміну семантики та вкажіть, який із варіантів має нейтральний характер, а який (які) – експресивний.*

1. Рано-вранці хтось постукав до нас у вікно. 2. Канікули я збираюся провести в Анталії або на Лазурному березі. 3. На десерт подали зовсім незнайому екзотичну

справу. 4. Приятель переслав мені потрібний реферат. 5. Дощ збирався довго й неохоче.

Вправа 28. *У наведених реченнях порядок слів є стилістично нейтральним. Проаналізуйте актуальне членування цих речень, змініть порядок слів у них так, щоб він набув експресивного характеру. Знайдіть фразовий наголос в одержаних варіантах і поясніть чинники експресії.*

1. У гуртожитку всі заснули. 2. Повіяв легкий середземноморський бриз. 3. Світлофор на перехресті блимав жовтим світлом. 4. Увечері на Хрещатику зібралися сотні людей. 5. Свіже яблуко до щоденного сніданку додасть здоров'я кожному! 6. З кабіни водія лунала мелодія якоїсь надривної тюремної балади. 7. Ставало неймовірно спекотно.

Вправа 29. *Змінюючи порядок слів у реченні Естрадні співаки все частіше самі пишуть слова й музику до своїх пісень, наголосіть на: а) категорії співаків; б) їхній дії; в) тому, хто саме пише слова та музику; г) призначенні слів і музики.*

Вправа 30. *Складіть речення з поданими словами. Запропонуйте всі варіанти актуального їх членування. Охарактеризуйте семантичні та стилістичні відмінності між варіантами.*

1. Вона, зателефонувати, я, після, лекція. 2. Ми, зустріти, в, коридор, знайомий. 3. Вирок, виносити, суддя, несподівано, жорсткий. 4. Вантажівка, збити, велосипедист, на, велосипедний, доріжка.

Вправа 31. *Поставте логічний наголос спочатку на першому, потім на другому, третьому слові (і так до кінця). Поясніть, як змінюється при цьому зміст*

речення. Після цього до кожного змістового варіанта доберіть відповідне розташування слів.

1. Зроби мені, будь ласка, невеличку послугу. 2. Запропонуй цьому клієнтові наш прайс-лист. 3. Дайте мені чашечку еспресо з цукром.

Вправа 32. Поясніть, із чим пов'язана небажана двозначність (а іноді й багатозначність) у поданих реченнях. Відредагуйте їх.

1. Кожній собаці начальник управління пообіцяв надати спеціальний ідентифікаційний номер. 2. Відбуття делегації з Копенгагена. 3. Наукова доповідь про раціон психічно хворої людини. 4. На аукціоні найдорожчим лотом став елегантний столик з потаємними місцями Мерілін Монро. 5. Передплатники скаржаться на неотримання ними улюбленої газети вже третій місяць. 6. Особливо великого резонансу набули загадкові зникнення тварин у мавпятнику й на «Острові хижаків». 7. Столичні меломани зможуть послухати у виконанні славетного колективу, як то кажуть, всього потроху – трошки джазу, трошки року, трошки попу. 8. Після цього з вікна другого поверху свідок почула зойк. 9. При прямому контакті із шкідниками препарату «Цунамі» українськими городниками відзначається їх масова загибель протягом десяти хвилин після застосування. 10. З болем і тривогою публіцист писав про позбавлення їх мови батьків і дідів. 11. У відгуках студентів лунала вдячність інституту за влаштований майстер-клас.

Вправа 33. Охарактеризуйте помилки, пов'язані з порушенням порядку слів, виправте їх.

1. Сайт «Жовт.ком» повідомляє про затримання за підозрою у зґвалтуванні відомого депутата Європарламенту. 2. Життєвий тонус молодих спортсменів неабияк зміцнив полум'яний спіч президента клубу. 3. Особливо нас схвилювали твори про тяжку долю покриток і позашлюбних дітей Тараса Григоровича Шевченка. 4. Хорватія отримала запрошення на вступ до Європейського Союзу

першого липня 2013 року. 5. А скільки корисного студентам-медикам дасть вивчення атласа-посібника з проведення операцій на черевній порожнині відомого хірурга професора Коноваленка! 6. Успіх роботи сучасної української радіостанції значною мірою залежить від грамотного використання її працівниками державної мови. 7. Збільшення частки програм українською мовою на популярних телеканалах серед глядачів викликало неоднозначну реакцію. 8. Опубліковано добірку листів вивезених українців до Німеччини. 9. Сполучені Штати Америки й надалі впливатимуть на Росію через дестабілізацію ситуації в Україні. 10. Почуємо думки про ефективніший захист українських кордонів від вітчизняних політиків та експертів. 11. Президент України поспілкувався зі своїм російським колегою через скандальний телеміст на каналі «NewsOne».

Вправа 34. *Відредагуйте подані речення, поясніть вплив неправильного порядку слів на викривлення змісту речень та порушення його однозначності.*

1. Інтереси ексміністра в суді представлятимуть адвокат і його дружина. 2. Втіленню в життя програми замісної терапії стає на заваді брак доступних препаратів і медсестер. 3. Додатковою функцією огорожі є захист території від проникнення диких тварин і дітей. 4. Попереду стояв високий чоловік з портфелем, який голосно розмовляв і сміявся. 5. Агресія в поведінці фан-спільноти: як її позбутися? 6. Починаючи від 1912 року, з'явилася можливість досліджувати сукупності найдрібніших частинок, що не вловлюються під мікроскопом, за допомогою рентгенівських променів. 7. У плаванні на сто метрів змагання проводяться вільним стилем, брасом, на спині, батерфляєм. 8. У свої неповні 30 років його трудовий стаж складає півтора року. 9. Із інших спортивних подій поговоримо про штангу. 10. Ви придбали макаронні вироби «Лапшетті»? Ми Вас вітаємо! Нічого кращого Ви зробити не могли! 11. Від хвилювання він відчув, як у нього несамовито забилося серце. 12. Під час переливання бензину з цистерни в каністру громадянки Крамаренко остання вибухнула й спричинила масштабну пожежу. 13. Ваги медичні для зважування дітей типу ВМ-20.

14. Балакучість Надійки навіть викликає звинувачення Лесі в поширенні пліток.
15. Затриманих в Одесі за вбивство двох дівчат планують сьогодні доправити до столиці.

**Головні члени речення:
способи вираження, синтаксичні зв'язки**

Питання до теми

1. Способи вираження підмета й присудка.
2. Варіанти форм іменної частини складеного присудка.
3. Узгодження присудка з підметом. Читання у граматичній формі присудка.

Література до теми

1. Волкотруб Г.Й. Практична стилістика... Тернопіль, 2011. С. 219-223 (узгодження присудка з різними типами підметів).
2. Дудик П.С. Стилiстика... Київ, 2005. С. 233-237.
3. Капелюшний А.О. Стилiстика... Львів, 2003. С. 188-192.
4. Курило Олена. Уваги... Київ, 2004. С. 89-92 (форма числа дієслівного присудка); с. 101-102 (паралельні форми іменної частини складеного присудка); с. 154-155 (числівниково-іменниковий підмет).
5. Мариненко І.О. Синтаксис... Київ, 2021. С. 53-60 (узгодження присудка з підметом).
6. Пономарів О.Д. Стилiстика... Тернопіль, 2000. С. 164-166 (форми вираження присудка).
7. Сучасна українська мова...; за ред. О.Д. Пономарева. Київ, 2008. С. 300-320.

Запитання й завдання для самоконтролю

1. Чим у реченні можуть бути виражені підмет та присудок, якими за структурою вони бувають? Проілюструйте прикладами.
2. Які типи іменних присудків властиві текстам публіцистичного стилю? Доберіть приклади з-поміж поданих речень, знайдіть аналогічні приклади з текстів ЗМК.
3. Що впливає на вибір форми роду й числа присудка, якщо можливі варіанти?

Вправа 35. *Визначте, якими за будовою є підмети в наведених реченнях і чим саме вони виражені.*

1. До нового століття двадцять шість днів (*В. Шевчук*).
2. Минуло кілька місяців – і всі забули про ганебний вчинок міністра.
3. Зі мною також не відбувається нічого (*Л. Костенко*).
4. Більшість експертів, учителів-практиків і керівників освітньої галузі висловились за кардинальне оновлення програм старших класів.
5. Творити – значить убивати смерть! (*Р. Роллан*).
6. Фактично проголосувало менше половини виборців.
7. Нічого не робити й не існувати – для людини те саме (*Вольтер*).

Вправа 36. *У поданих реченнях укажіть іменні складені присудки. Поясніть, яких відтінків надає кожному з них та чи та зв'язка.*

1. Методика використання власних стовбурових клітин є великим кроком уперед у лікуванні багатьох важких захворювань.
2. Щорічні видатки на культуру становлять близько 2% від загальних видатків держбюджету.
3. Необхідною передумовою для набуття членства у Вільній економічній зоні є прозорість ринку державних закупівель.
4. Покинуті села в зоні відчуження являють собою ласий шматок для різного роду мародерів та вандалів.
5. Я єсть Народ, якого правди сила ніким звойована ще не була (*П. Тичина*).
6. Корупція становить непереборну перешкоду для ширшого залучення іноземних інвестицій.
7. Футбол – це не лише спорт, а й шоу-бізнес.
8. От дійшли вже ті сини до зросту й такі парубки стали, що ні думать, ні згадать (*Нар. творчість*).
9. Україна є держава у Східній Європі.

10. Коли будете вільні, наберіть мій номер. 11. Голос його лунав хрипкий, уривчастий, ніби пошарпаний літами і людьми. 12. Андріївський узвіз ще не так давно був справжнім центром народного мистецтва, таким собі київським Монмартром. 13. Антонич був хрущем (*Б.-І. Антонич*). 14. Закон набув чинности з моменту його опублікування. 15. Які ж чинники були вирішальними для результативности виступів наших олімпійців у Ріо-де-Жанейро?

Вправа 37. *Порівняйте паралельні форми складеного іменного присудка та визначте, чи існує між ними семантична або стилістична відмінність.*

1. З року на рік вона робилася непокірливіша, вередливіша (*П. Мирний*). – З року на рік вона робилася непокірливішою, вередливішою. 2. Андрійко був у мене повновидий, ясноокий, кучерявий (*Т. Шевченко*). – Андрійко був у мене повновидим, яснооки́м, кучеряви́м. 3. Оксана стала йому першим товаришем. – Оксана стала йому перший товариш. 4. Уміння розпізнати приховану рекламу ні для кого не буде зайвим. – Уміння розпізнати приховану рекламу ні для кого не буде зайве. 5. Телевізійні дебати напередодні другого туру виборів є куди запекліші, а отже – й цікавіші. – Телевізійні дебати напередодні другого туру виборів є куди запеклішими, а отже – й цікавішими.

Вправа 38. *Доберіть прості дієслівні присудки, синонімічні до вжитих у реченнях розщеплених присудків (напр., здійснювати дослідження – досліджувати). Зазначте, коли вживання (дієслівно-іменникових конструкцій) є виправданим, а коли – ні. За потреби – відредагуйте речення.*

1. Обчислення результатів опитування здійснювалося за допомогою лінгвостатистичних методів. 2. З огляду на нещодавній спалах холери забір проб води здійснюється втричі частіше. 3. Роблячи такі висновки, автор виходить з припущення, що друкарство у Львові в дофедоровський період уже набуло значного розвитку. 4. На полігоні не ведеться автоматизоване сортування побутових відходів. 5. За присутности понять провадиться вилучення речових

доказів: жорстких дисків комп'ютерів, бухгалтерської документації тощо. 6. Охолодження аварійного реактора забезпечувалося підведенням морської води напряму через тимчасові комунікації. 7. Оздоблення нової станції виконано у м'яких синьо-зелених тонах. 8. Як стверджує експерт-криміналіст, рух кулі відбувався по дугоподібній траєкторії. 9. Часте й надмірне вживання кави може призвести до порушень у роботі серцево-судинної системи та до розладів сну. 10. Трибуни надають неабиякої підтримки гравцям улюбленої команди.

Вправа 39. *Поясніть, чим зумовлене використання в реченні саме такої форми числа присудка. Прокоментуйте можливість варіантів у кожному прикладі.*

1. Більшість наукових працівників, учителів та керівників місцевих органів освіти висловились за скорочення програмного матеріалу з фізики у п'ятому-шостому класах. 2. Головний арбітр матчу разом з асистентами представляють Словацьку Республіку. 3. На молебень із нагоди освячення новозбудованого храму зібралось багато киян. 4. Ніна Матвієнко з дочкою Антоніною заспівала відому пісню «Роде наш красний». 5. Чимало людей через перепону з боку силовиків так і не змогло потрапити на мітинг. 6. Понад тридцять відсотків учасників соціопитування відмовилися відповідати на поставлені запитання. 7. Од купи подрізнявалось кілька пар хлопців та дівчат і посідало оддалеки *(І. Нечуй-Левицький)*. 8. З полотна на мене дивилися... *всесвітньовідома Мадонна з Немовлям*. 9. До складу нової держави ввійшло близько 70 % території колишньої голландської колонії. 10. У фое «Українського дому» юрбилося душ двісті «опозиційних» спілчан. 11. Таким чином, до чвертьфіналу вийшли вісім команд. 12. У двір вскочило два хлопці й, важко відсапуючи, закричали разом... *(М. Коцюбинський)*.

Вправа 40. Проаналізуйте форми узгодження присудка з підметом, що має збірне або неозначено-кількісне значення. Поясніть, чим зумовлений вибір тієї чи тієї форми.

1. Багато перехожих зупинялися, щоб краще роздивитися нове оформлення знайомої споруди. 2. З-під пера майбутнього класика в роки його літературних пошуків вийшло й чимало творів невисокої мистецької вартости. 3. Завтра прийде до кімнати твоїх друзів небагато (*К. Москалець*). 4. У дядьковій Тодосевій коморі збиралося з десяток чоловік (*М. Рильський*). 5. Чимало солодких обіцянок необережно вилітало з вуст українських політиків усіх можливих кольорів за ці 30 років. 6. Сила-силенна ідей і задумів живили собою новостворену демократичну державу. 7. Кілька малюків утекли з дитячого садка у Святошинському районі. 8. На провладний мітинг у центрі Мінська зібралося зовсім мало людей.

Вправа 41. Чи збігаються формальні граматичні характеристики дієслів-присудків (час, спосіб та ін.) із контекстуальними з огляду на зміст речень? Утворіть паралельні речення, у яких би присудок своєю граматичною формою відповідав контекстуальному значенню, та порівняйте утворені пари речень.

1. Ну все, пора, я побіг! 2. Кожен дилетант буде мене вчити! 3. Де вже мені до тебе, ми університетів не закінчували. 4. Цить, тихо, позакривали всі роти! 5. Приблизно чотири мільярди років тому у світовому океані зароджується життя. 6. Петренку, зайдете до мене після наради! 7. Хвилин десять – нічого, аж раптом таке починається!.. 8. Ви б перестали, нарешті, вигадувати те, чого немає. 9. А їй ніколи й не даси її років. 10. Скажи йому слово, а він тобі – два! 11. Старший майстер – це буду я. 12. Візьмемо інший приклад тематичної структури.

Вправа 42. У кожному реченні оберіть одну з поданих форм іменної частини складеного іменного присудка та аргументуйте свій вибір.

1. Першовідкривач гамма-променів, пізніше названих рентгенівськими, був (українець, українцем). 2. Вихованці училища стали (справжні герої, справжніми героями) в очах їхніх однолітків. 3. Дах був (порослий, порослим) вологим зеленим мохом. 4. Реальність, порівняно з віртуальним світом, завжди здається (сіра й сумлива, сірою й сумливою). 5. За радянських часів це успішне господарство іменувалося (радгосп «Дружба», радгоспом «Дружба»). 6. У ніч аварії пан Бреус був (начальник зміни, начальником зміни) четвертого енергоблоку. 7. Не так уже й довго Олег Пружний був (активний спортсмен, активним спортсменом): численні травми змусили його вже в 29 років перейти на тренерську роботу. 8. Ветерани здавалися по-особливому (схвильовані, схвильованими) в цей святковий день. 9. Після падіння з десятого поверху кіт, що звався (Бонапарт, Бонапартом), лишився цілковито (неушкоджений, неушкодженим). 10. Після скромного частування у Скнарєнків Артем усе ще був (голодний, голодним). 11. (Потрібний, потрібен) постійний пошук найбільш дієвих засобів і форм рекламної діяльності.

Вправа 43. У кожному реченні оберіть одну з поданих форм дієслівної зв'язки складеного іменного присудка. Поясніть, із чим узгоджується зв'язка – з підметом чи іменною частиною присудка. У яких реченнях для останньої можлива заміна називного відмінка на орудний і як це впливає на зміст?

1. Більшість конкурсантів (була, були) поетами-початківцями. 2. Зафіксована на аматорське відео «невідома істота» (був, була) ... дикий кабан. 3. Новий громадський рух (був, була) неабияка сила. 4. Це (була, було, були) радість і горе разом. 5. Мрія (була, був) головний рушій його буремного життя. 6. Цей «помічник» (був, була) портативна японська радіостанція. 7. Соковитий фрукт (був, була, було) алігаторова груша, або авокадо. 8. Він і вона (були, було) одне ціле. 9. Прості числа (були, був) «клондайк» відкриттів для невгамовних

математиків усього світу. 10. Ця нехитра їжа (була, були, був) шмат сала та зачерствіла хлібина.

Вправа 44. *Перебудуйте речення, замінюючи називний відмінок іменної частини присудка на орудний. Охарактеризуйте зміну семантики і стилістичного забарвлення речень.*

1. Назар Дем'янович був досвідчений краєзнавець, справжній подвижник краєзнавчого руху. 2. Була вона висока дівчина, вища на пів голови од найвищого хлопця в класі. 3. Я тоді був молоденький, ще не знайомий із реальністю життя хлопчина. 4. Віцемер віднедавна став такий хвалько, що журналісти дедалі частіше почали брати його на кпини у своїх публікаціях. 5. Ярослава була вроджений волонтер і тягнула на собі керівництво всією крайовою асоціацією. 6. Ви звернули увагу на Ганнусю: як вона виросла, яка стала розумниця?

Вправа 45. *Замініть у складеному присудку форму орудного відмінка прикметника (дієприкметника) на форму називного відмінка. Чи в усіх випадках можлива заміна? Визначте відмінність між цими граматичними формами за змістом і стилістичним забарвленням.*

1. Саміт виявився безрезультатним: сторонам не вдалося дійти компромісних рішень. 2. На перший погляд ця вулиця була безлюдною й покинутою. Але то лише на перший погляд. 3. Після помилки оператора фізичні процеси всередині реактора стали некерованими. 4. Ракетний обстріл поселення був коротким, але, без перебільшення, нищівним. 5. Головний лікар виявився хворобливим на вигляд і трохи кульгавим. Піднімався сходами, зупиняючись на кожній сходинці й важко відсапуєчись. 6. Поверхня Мексиканської затоки здавалася липкою від чорної маслянистої плівки, що вкрила її всю, скільки бачило око. 7. Слова, що долинали з того кінця проводу, видавалися в цю хвилину страшенно далекими й малозначущими.

Вправа 46. *Оберіть форму називного або орудного відмінка іменної частини присудка (замість пропущеної дієслівної зв'язки можна вживати зв'язку є у формі теперішнього чи минулого часу). Аргументуйте свій вибір. Поясніть, за яких умов у складеному присудку можна використовувати обидві відмінкові форми присудка, тільки називний або тільки орудний відмінок.*

1. Лекція (нудна). – Лекція (нудна) через силу-силенну банальних подробиць.
2. Вечір був (приємний). 3. Мобільний телефон уже (справний). 4. Ванна була (повна). – Ванна була (повна) сірчаної кислоти. 5. На вдачу вона була (лагідна). – Її мова в той момент була (лагідна). 6. Юрко (балакучий). – Юрко (балакучий) після третьої чарчини. 7. Стан пацієнта (нестабільний). – Стан пацієнта (нестабільний) по тому, як лікарню знеструмили енергетики. 8. Працівник (німий) від народження. – В умовах дії нового трудового законодавства працівник (німий) перед роботодавцем. 9. Немовля було (хворе). 10. Цей прилад дуже (чутливий). – Цей прилад дуже (чутливий) до коливань атмосферного тиску.

Вправа 47. *Оберіть доречну граматичну форму присудка. Обґрунтуйте ваше рішення. У яких випадках можливі варіанти?*

П'ятеро музик ушкварил... шалене танго.

Багато кандидатів так і не потрапил... до виборчих списків.

Кілька каменів купою лежал... обіч дороги.

Троє учнів підійшл... до вчителя.

Четвірко коней помчал... второваною колією.

Серед звільнених переважна більшість бул... бюджетниками.

СНД майже втрати... реальний вплив на пострадянському просторі.

На гірській стежині наздогнал... мене двоє незнайомих.

Значна частина абітурієнтів виявил... добрі знання з української мови.

Восьмеро пожежників намагал...ся приборкати вогняну стихію.

Вправа 48. *Оберіть потрібну форму присудка.*

1. (Минули, минуло) сім довгих тижнів. 2. У джипі (їхали, їхало) четверо пасажирів і водій. 3. Сотня волонтерів (утворила, утворили) на головній арені Олімпійських ігор велетенську живу троянду. 4. Двадцять (ділиться, діляться) на два без остачі. 5. Сто тисяч років (спливли, сплигло) після описаних подій. 6. Два десятки бойових фаланг (оточили, оточило) Храмову гору за сигналом центуріона. 7. До евакуації в селі (налічувались, налічувалось) дев'ятсот мешканців. 8. Охочих (були, було) лише п'ять осіб. 9. Мільярд мікрочастинок (вилетів, вилетіли) з жерла електронної «гармати» після ввімкнення генератора. 10. Двоє братів (сиділи, сиділо) на березі з вудками в руках і пильно (стежили, стежило) за рухами поплавців.

Вправа 49. *Оберіть слушну форму узгодження присудка з підметом, вираженим збірним іменником або кількісно-іменниковим словосполученням.*

1. Більшість експонатів відобража... період нової та новітньої історії нашого краю. 2. У роботі секції взяв... участь 25 науковців. 3. Більшість членів виконкому проголосувал... за продовження каденції нинішнього президента федерації. 4. Проблеми посткризової економіки обговорюва... у швейцарському Давосі понад 50 лідерів держав світу. 5. Чимало відпочивальників вируши... на екскурсію «своїм ходом», не попередивши про це організаторів. 6. Безліч питань посипал...ся на дещо приголомшених цим гостей студії. 7. Певна частина педагогів середньої школи ще досі потребу... навчання азів комп'ютерної грамоти. 8. Усі дев'ятеро студентів успішно склал... залік із спецкурсу.

Вправа 50. *Узгодьте присудок з підметом, що має при собі прикладку. Обґрунтуйте форму узгодження.*

1. Залізничний вокзал «Одеса-пасажирська» поча... обслуговування пасажирів за європейськими стандартами. 2. На місці закритого залу гральних автоматів нещодавно з'яви...ся салон-перукарня. 3. Заселення нового житлового будинку,

цілком рядова, здавалося б, подія, перетвори...ся на свято для всіх мешканців селища. 4. Місто-супутник виник... на місці осушених торф'яних боліт. 5. Корупція як найбільший виклик сучасному українському суспільству ста... провідною темою дебатів на вчорашньому засіданні міжвідомчої комісії.

Вправа 51. *Оберіть форму узгодження присудка з підметом, вираженим невідмінюваним іменником, аббревіатурою, зв'язаним словосполученням. Зверніть увагу на випадки узгодження зв'язки з іменною частиною складеного присудка. Коли можливі варіанти?*

1. Фламінго (однина, минулий час) стоя... граційною рожевою статуеткою на тлі лазурного моря. 2. «Де ти тепер» щойно пролуна... у виконанні незабутньої Квітки Цісик. 3. «Сільські вісті» опублікува... коментар до законопроекту про ринок землі в Україні. 4. Рідне місто Михайла Коцюбинського бу... Вінниця. 5. Наступного дня Держтелерадіо зверну...ся до всіх теле- і радіомовників з проханням утриматися від трансляції розважальних програм у дні скорботи.

Вправа 52. *Складіть речення, використавши зв'язки: а) становити, являти з іменною частиною присудка в знахідному відмінку без прийменника; б) бути, стати, робити, зватися, вважатися з іменною частиною присудка в називному, орудному без прийменника або в знахідному відмінку з прийменниками за і на. Поясніть функціонально-стилістичні характеристики тих чи тих зв'язок.*

Вправа 53. *Побудуйте двоскладні речення з поданими підметами так, щоб присудок мав форму минулого часу. У яких предикативних словосполученнях присудок може мати варіантні форми роду та (або) числа? Поясніть, чим це зумовлено (стилістичне забарвлення, семантика підмета тощо).*

Євро-2020, решта учасників, листоноша, капітан, Тбілісі, євро, завскладу, кілька депутатів та урядовців, СОТ, секретар, УЄФА, Гельсінкі, сто днів, півтори доби, НАТО, чимало спортсменів, гувльвіса, п'яниця, хвостище, ківі, п'ятеро друзів,

багато грибів, Гаїті, три потяги, вітрисько, СНД, шість зелених човнів, коала, хтозна-скільки грошей.

Вправа 54. *Складіть речення з поданими словами як підметами, використавши присудки-дієслова в минулому часі. Поясніть правила узгодження присудка з підметом – власною назвою та зі складеним підметом (іменник – родова назва + прикладка – власна назва).*

«Урядовий кур'єр» (газета). Сочі. «Сто років самотности» (роман). Сайт «Українська правда». «Мрія» (літак). Закопане (курорт). «Метро» (гіпермаркет). Нагасакі. «Братислава» (готель). «Ой, летіли дикі гуси...» (пісня). Більбао (місто). Ресторан-шашлична «Міміно».

Вправа 55. *Визначте, чи правильно в поданих реченнях узгоджені присудок з підметом (підметами) і чи можливі варіанти форм узгодження. Де потрібно, відредагуйте речення.*

1. Президент зі своєю родиною на деякий час переїхали на своє техаське ранчо.
2. Хтось із запорізьких гандболісток випадково зрізала м'яч у власні ворота.
3. Під тиском незадоволених сусідів Ганна Петрівна з її дев'ятьма собаками вирішили змінити своє місце проживання.
4. Не хто інший, як виборці, несуть основну відповідальність за якісний склад депутатського корпусу.
5. Я з моїми дітьми подивлюся поки що мультфільм, а ти з батьками, надягнувши захисні маски, погуляйте в парку.
6. Телеканал «ХТВ» спільно зі Службою безпеки України створюють документальний серіал під робочою назвою «На поліцях таємних архівів».
7. Поки що невідомо, хто саме з українців у цій делегації заразилися коронавірусом.

Вправа 56. *Визначте, чи правильно узгоджено присудок з однорідними підметами. Вкажіть можливі варіанти. Де потрібно, виправте помилки.*

1. Образа і відчай на довгий час запанувала в її серці. 2. Як українська журналістика, так і журналістика провідних країн світу нині стоїть перед потребою пристосування до умов високотехнологічного суспільства. 3. У таблиці подається кількісний розподіл досліджуваних одиниць по групах і процентне співвідношення цих показників. 4. Шановний Петре Семеновичу, ви і ваша сім'я пам'ятають важкі дні Чорнобильської трагедії. 5. На перший план виступило почуття власної гідності, порядність, моральність головного героя.

Вправа 57. *Знайдіть помилки або недоречності у виборі відмінкової форми іменної частини присудка. Відредагуйте речення.*

1. Справжній зміст сказаного стає зрозумілий, коли промовець починає наводити конкретні факти. 2. Чи були ви згодними з офіційною ідеологією, чи ні, – однаково мусили коритися режимові. 3. Анатолій, як він сам жартує про себе, знічев'я зробився літератор. 4. Раптовий від'їзд з Женеви був пов'язаний з одержаним напередодні повідомленням. 5. Підбиті підсумки перебування Президента на саміті з ядерної безпеки в Сеулі. 6. На Черкащині винесений вирок трьом держслужбовцям, які привласнили державні кошти.

Другорядні члени речення:

стилістичні можливості

Питання до теми

1. Синонімія другорядних членів речення.
2. Вибір форми роду й числа прикметникового означення при іменнику спільного чи подвійного роду, невідмінюваному іменнику, аббревіатурі.
3. Узгодження означень і прикладок.

Література до теми

1. Дудик П.С. Стилїстика... Київ, 2005. С. 233-237.
2. Капелюшний А.О. Стилїстика... Львів, 2003. С. 188-192.
3. Мариненко І.О. Синтаксис... Київ, 2021. С. 70-76.
4. Сучасна українська мова...; за ред. О.Д. Пономарева. Київ, 2008. С. 300-320.

Запитання й завдання для самоконтролю

1. Які з другорядних членів речення виявляють найбільшу здатність до синонімії? У яких саме паралельних формах вона виражається?
2. За яких умов узгодження означення з прикладкою викликає труднощі та в чому це виявляється?
3. Які чинники впливають на вибір форми означень при іменниках спільного роду, подвійного роду, невідмінюваних іменниках, абрєвіатурах тощо?

Вправа 58. *Порівняйте паралельні конструкції. Чи є вони абсолютно синонімічними? Який варіант ви обрали б для публіцистичного тексту і чому?*

1. Тарасове дитинство минало у скруті матеріальних злигоднів та раннього сирітства. – Дитинство Тараса минало у скруті матеріальних злигоднів та раннього сирітства.
2. На третій рік заміжжя з Вікторовою дружиною почало коїтися щось незрозуміле й тривожне. – На третій рік заміжжя з дружиною Віктора почало коїтися щось незрозуміле й тривожне.
3. Цю ідилію доповнювали майже казкові будиночки під червоними черепичними дахами. – Цю ідилію доповнювали майже казкові будиночки під дахами з червоної черепиці.
4. Вечорами підліток ганяв туди й сюди ґрунтовою дорогою на старій батьковій «Славуті». – Вечорами підліток ганяв туди й сюди ґрунтовою дорогою на старій «Славуті» батька.

5. Із чого ж складається звичайний депутатський обід? – Із чого ж складається звичайний обід депутата?

Вправа 59. Якими членами речення є виділені слова? Наведіть власні приклади, у яких би слова, що належать до службових частин мови, виступали б членами речення. Чи відбувається в таких випадках перехід у повнозначні частини мови? Обґрунтуйте свою відповідь.

1. Хлопчик і цього разу відповів невиразним «угу». 2. Нескінченна череда різнотональних «ой», «ех» та «**Боже, Боже**» супроводжувала її неспішні рухи. 3. Але тут перед нами постає ще одне «але». 4. – Тю! – А от і не **тю!** 5. Хоч **ох**, та вдвох (*Нар. творчість*). 6. Учора ввечері в Київському районі Донецька, якщо вірити місцевим соцмережам, трапився якийсь великий **бах...** 7. У кожній з перелічених версій є свої «за» і «**проти**» і на кожну припадає не менш як пів десятка «**якщо**». 8. Бойовики вдарили по власних же позиціях начебто за наказом кремлівського куратора – а може, й не **начебто**. 9. В останні десятиріччя, усупереч відомому афоризмові про ставлення історії до умовного способу, сформувався цілий жанр «альтернативної історії», чи то пак «якбитології», – такої собі «історії **якби**».

Вправа 60. Визначте, яким членом речення виступає інфінітив (виділені слова) в поданих прикладах. Коли можливо замінити його на синонімічний віддієслівний іменник і як така заміна впливає на стилістику речень?

1. Керівництво почало екстрено **засідати** десь близько дев'ятої вечора. 2. Далі хлопець-школяр не знає, що **писати** (*І. Багрянний*). 3. **Бути** чабаном – це не просто **прогулюватись** із гирлигою до степу та **їсти** кашу чабанську (*О. Гончар*). 4. Після короткої співбесіди кандидаток попросили **пройтися** з десятком кроків килимовою доріжкою, немов подіумом. 5. Та хіба **ждати** – це для Заболотного, хіба ви не знаєте його вдачі? (*О. Гончар*). 6. Менш за все я хотів когось-небудь **образити** цими

своїми словами. 7. Мала вже приготувалася **репетувати**, як на пуп, та **гамселити** ніжками по підлозі.

Вправа 61. *Поширте речення, додавши в них слова так, щоб у кожному реченні було щонайменше по одному додатку, означенню та обставині.*

1. Корабель злетів.
2. Ціни зросли.
3. Запитаємо.
4. Перемагають найсильніші.
5. Крадуть.
6. Лишаюся романтиком.
7. Оксана працювала менеджеркою.
8. Слова мов пісня.
9. Ти маєш рацію!
10. Багато хто боїться зізнатися.

Вправа 62. *Розкрийте дужки, обираючи форму узгодження означення з іменниками: спільного роду; з прикладками; залежними від числівників два, три, чотири.*

1. Розклад сил у світовому футболі помітно змінився за (останні чверть століття – останню чверть століття).
2. Павук чорна вдова, (агресивна і смертельно отруйна – агресивний і смертельно отруйний), все частіше завдає прикроців жителям українського степу.
3. Три (великих – великі) дороги сходилися в цьому місті коло річкового вигину.
4. Після тривалої реконструкції нарешті (відчинив – відчинила) двері (меморіальний – меморіальна) квартира-музей славетного драматурга.
5. Укотре втративши м'яч буквально в момент приймання його від партнера, форвард нашої «молодіжки» ще раз довів, що він – (справжнісінька – справжнісінький) роззява.
6. Було важко відвести погляд від (єдиного – єдиної) в цьому акваріумі яскраво (розфарбованого – розфарбованої) риби-клоуна.
7. Як

повідомив менеджер компанії «СмакДоларс» в Україні, ще чотири (закусочних – закусочні) відкриються впродовж року в різних куточках столиці. 8. У свої 14 років Яна вже переконливо довела, що вона – (незаперечна – незаперечний) лідер класу.

Вправа 63. *Розкриваючи дужки, поставте іменник при двох чи кількох означеннях у потрібній формі відмінка й числа. Зазначте можливі варіанти.*

1. Осередок займання найімовірніше був між п'ятим і восьмим (поверх).
2. Футбольні клуби «Альянс» і «Оболонь-Бровар» ділять восьме і дев'яте (місце) в турнірній таблиці Першої ліги. 3. У розвідці відомого філософа проаналізовано засадничі відмінності між екзистенціалістським і постмодерністським (світогляд). 4. Для нашої і шведської (група) дослідників було створено ідентичні початкові умови експерименту. 5. Секція образотворчого і сценічного (мистецтво). 6. Насадження ландшафтного парку розташовані на першій і другій (тераса) південного схилу долини Ворскли.

Вправа 64. *Оберіть форму узгодження означення з іменниками – однорідними членами речення. Зазначте, коли можливі варіантні форми.*

1. Прем'єру української короткометражки каннська публіка зустріла з велик... увагою та зацікавленням. 2. За виявлен... під час порятунку молодшої сестри мужність і відвагу юну героїню нагороджено Почесною відзнакою МНС України. 3. Вона напівлежала в шезлонгу в солом'ян... капелюшку й закритому купальнику. 4. Раптова загибель композитора завдала непоправної шкоди вітчизнян... культурі та мистецтву. 5. Учасники конкурсу «Дебют першокурсника» продемонстрували неабияк... дотепність і кмітливість. 6. Цей неоковирний нарис вочевидь є творінням ще недосвідчен... журналіста або літератора. 7. Дисидентський рух опору протистояв неприкрит... реакційності, демагогічності, консерватизму офіційної ідеології. 8. Назаров... дитинство та юність пройшли в мальовничому гірському селі на Буковині.

Вправа 65. *Поставте прикладки у слушній граматичній формі. У яких випадках можливі варіанти?*

1. Залізничний пором донедавна курсував між портами (Чорноморськ) і (Варна).
2. Планується укріплення берегів річки (Уж) від району села (Верхня Апша) до урочищ (Стабове) і (Ватра).
3. Перший космонавт незалежної України здійснив політ на космічному кораблі («Коламбія»).
4. Причиною зупинки руху на Сирецько-Печерській лінії стало задимлення в тунелі між станціями («Кловська») і («Печерська»).
5. Тренер зізнався, що замолоду прискіпливо вивчав методи та прийоми роботи таких визначних футбольних наставників, як (Лобановський) і (Беккенбауер).

Просте речення з погляду стилістики.

Неповні та парцельовані конструкції, слова-речення

Питання до теми

1. Типи простих речень. Синонімія окремих типів простого речення.
2. Різновиди речень за метою висловлювання, модальністю та інтонацією.
3. Повні й неповні речення. Еліптичні речення.
4. Парцельовані конструкції, обірвані речення, слова-речення.

Література до теми

1. Дудик П.С. Стилiстика... Київ, 2005. С. 226-232 (типи речень за інтонацією та модальністю); с. 259-263 (неповні та еліптичні речення).
2. Мариненко І.О. Синтаксис... Київ, 2021. С. 95-99 (синтаксично нечленовані та неповні речення).
3. Мацько Л.І. та ін. Стилiстика... Київ, 2005. С. 59-60.

4. Пономарів О.Д. Стилїстика... Тернопіль, 2000. С. 167-169 (неповні речення).
5. Сучасна українська мова...; за ред. О.Д. Пономарева. Київ, 2008. С. 292-298 (типи речень за модальністю та інтонацією); с. 321-333 (неповні та еліптичні речення).

Запитання й завдання для самоконтролю

1. Які типи простих речень можуть бути синонімічними? Наведіть приклади таких відповідностей із текстів ЗМК.
2. Як можна передати наказову, спонукальну, бажальну модальність, не вживаючи наказового способу?
3. Проілюструйте прикладами можливість незбігу фактичних часу, способу, числа дієслівного присудка в реченні з контекстуальними.
4. Які ви знаєте різновиди неповних речень? Чому еліптичні речення виділяють в окремий структурний тип?
5. У чому полягають стилістичні можливості окремих різновидів неповних речень?
6. З якою метою автори використовують у тексті парцельовані конструкції та обірвані речення?
7. Наведіть приклади слів-речень (слів – еквівалентів речень) та охарактеризуйте їхню роль у тексті, зокрема медійному.

Вправа 66. *Визначте розповідні, питальні та наказові речення й поясніть семантичні та експресивні відтінки в них, наявність окличної інтонації.*

1. Реклама товарів широкого споживання вкарбовує образи продукції в підсвідомість людей, створюючи нові символи, іміджі. 2. Невже тільки філологи є спеціалістами у дослідженні самосвідомості, етнічної ідентифікації, світогляду, духу народу? 3. Найшла зросійщена коса на «діяспорний» камінь?! 4. По-перше, не кажіть людині того, що їй неприємне або зовсім не властиве. 5. Бажано уникати

незрозумілих слів (іншомовних, діалектних), якщо вам задалегідь невідомо, знає їх ваш співрозмовник чи ні. 6. Найчастіше власник підбирає головного редактора, який сповідує політичні погляди, схожі до своїх. 7. Велять скрізь після губних ставити апостроф, а самі, всупереч собі ж, послідовно пишуть комюніке, а нещасний вестибюль – то з апострофом, то без! 8. Британець мусить не закінчувати слова, ковтати їх – це вічний туман змушує його закривати рота. 9. Прочитавши статтю О. Харченка, я задумалась от над чим: як же проходить той чарівний процес зцілення? 10. Хто допоможе школяреві у виборі майбутньої професії? 11. Що потрібно для того, аби стати «зіркою»? 12. Які тільки неймовірні псевдоніми можуть вигадати собі наші музичні світила, щоб не афішувати справжнього імені і прізвища. 13. Чому над тим, як писати, повинні ламати голови мільйони громадян, а не десяток мовознавців, які могли б скласти правопис простіший, раз і надовго? 14. Яка бурхлива дискусія розгорілася: в інтернет хоч не заходь, газети хоч не купуй! 15. Перш ніж почати працювати в Італії журналістом, потрібно скласти іспит та вступити до Спілки журналістів.

Вправа 67. *Подані розповідні речення за допомогою окличних слів, вигуків та зміни інтонації перетворіть на окличні. Поясніть відмінності в експресивному забарвленні речень.*

Море. Мальовничі скелі. Сходить сонце. Пролетіла білосніжна чайка. Зовсім близько від нас. Обриси яхти на горизонті. Хіба можна бути байдужим до такої краси? Неодмінно повернемося сюди наступного літа.

Вправа 68. *Доберіть приклади (невеликі тексти або фрагменти текстів) функціонування питальних та окличних речень у різних стилях мови.*

Вправа 69. *Напишіть невеликий (15-20 речень) текст соціально-рекламного змісту, не менше половини обсягу якого становили б питальні та наказові речення різних типів.*

Вправа 70. *Перебудуйте речення так, щоб виражене в них ствердження або заперечення набуло експресивного, посиленого характеру.*

1. Лео Мессі забив красивий гол. 2. Прохачів не засмутила відмова в задоволенні їхнього клопотання. 3. Степан Хомич віддав свої сили й здоров'я шкільній освіті. 4. Агрегати електростанції працюють на повну потужність. 5. Нова колекція Джанні Кірзаче не справила враження на глядачів. 6. Австрійці одними з перших стали вкладати інвестиції у вітчизняну фармацевтичну промисловість. 7. Скандал з керівником фонду не вплине на фінансову діяльність цієї міжнародної організації. 8. Потяг на магнітній подушці зміг під час експерименту подолати звуковий бар'єр.

Вправа 71. *У поданих реченнях приведіть форму наказового способу до літературної норми, зберігаючи особу й число дієслівного присудка.*

1. Давайте складати відпрацьовану сировину на вільних площах. 2. Давай поговоримо про причини нашої сварки. 3. Давайте не починати з'ясування стосунків у прямому етері! 4. Нумо танцювати гопака! 5. Давай зателефонуємо батькам. 6. Давайте підемо на Європейську площу! 7. Нумо збирати кульбаби й волошки! 8. Шановні глядачі, давайте оберемо переможця шляхом інтерактивного голосування. 9. Давайте зупинимо попутну вантажівку. 10. Давай не переходити на особистості!

Вправа 72. *Знайдіть у наведених реченнях та фрагменті тексту парцельовані, еліптичні та обірвані конструкції, поясніть їхню згодну роль у цих текстах. Що допомагає зрозуміти зміст сказаного в таких реченнях?*

I. Насамкінець – ще про одне. Останнє за порядком, проте не за важливістю. Те, що наші політики де-факто (а часто – й де-юре) недоторканні, ще не дає їм права користуватись своїм становищем. Бо це може призвести до наслідків...

II. Не знала навіть, де острог, – мусила й про те питатися. Попиталася в якогось міщанина. – Острог? – поглянув на неї, дивуючись, і додав: – А хіба ти туди хочеш? – Я... ні... я... – А чого ж тобі туди треба? – Я... мені... треба мені... Міщанин придивлявся до неї пильніше. – Ну? – питавсь. А вона стояла мовчки, почервонівши, не зважуючися сказати, чого їй туди треба (Б. Грінченко).

III. По рубаних щаблях – в провалля, в яму, в тьму, по рубаних щаблях, по сходах обважнілих і по обвислих, висклизаних схилах – в брухатий льох, в забрюхану корчму (М. Бажан).

IV. Потім фотограф нишком позирнув на годинник, прокашлявся і мовив: – Губернаторе... – Га? – озвався Віллі. – Та я оце подумав... Якщо ви і місіс Старк перепочили й усе таке... – Він, сидячи, низько вклонився Люсі; це коштувало йому неабиякого зусилля, і стало видно, що фотограф таки трохи перебрвав, як на таку спеку, і вже засинав у своєму кріслі. – І якщо ви всі...Хазяїн підвівся. – Гаразд, – посміхнувся він. – Здається, я зрозумів вас. – І запитливо подивився на дружину. Люсі Старк і собі встала. – Усім гуртом, тату, – мовив Хазяїн до старого, і той також підвівся (Р.-П. Воррен, пер. В. Митрофанова).

Вправа 73. *Доберіть по три приклади неповних контекстуальних та еліптичних речень із текстів мас-медіа й реклами. Поясніть, який член речення пропущено в кожному з прикладів.*

Вправа 74. *Знайдіть у фрагментах текстів неповні речення, встановіть, до якого саме типу неповних (еліптичних) конструкцій вони належать і який член речення пропущено. Спробуйте переробити ці речення на повні та порівняйте з оригіналом: що змінилося з погляду стилістики й семантики?*

1. Скандинави схрестили телефон з комп'ютером. Шотландці – картоплю з медузою. До нового століття 26 днів. У мусульман священний місяць Рамадан (Л. Костенко).

2. У Криму на 2010 рік була лише одна українськомовна газета – «Кримська світлиця». Цікава, змістовна, українська за духом, але вона постійно перебувала під прицілом місцевої влади, якій заважала спокійно жити.

3. Сестра Варвара стукала твердо, уперто... Зсунула брови, стисла уста і ціпком стукала в землю. Ні разу не стала, не озирнулася (*М. Коцюбинський*).

4. Сто років тому світ був поділений на колонії та метрополії, сьогодні – на «бананові республіки» і «золотий мільярд».

5. Подавай заяву. Он Петренко вже подав (*з розмови*).

6. Ось Коельйо вчора купила – це зараз наймодніше! – Даси поміряти? (*з розмови*).

7. Раптом слухачі мов ожили, очі в усіх заграли. Один за другим:

– Діду Іване, а розкажіть про Коліївщину!

– Еге, про Залізняка та Гонтю!

– Про гайдамаків, ви ж, кажуть, теж були в гайдамаках.

Дід замріяно:

– Еге ж! Гайдамаки! То були люди! – одсунувся далі од книжки, тряхнув чубом (*С. Васильченко*).

8. Моя манка – обманка. Глевка й жовтувата (а найгірше – ті грудочки, нерозварені грудочки, навіть цукор не допомагає) (*Ю. Іздрик*).

Вправа 75. *Знайдіть помилки та недоречності в будові поданих речень (зміщення конструкції, надмірний лаконізм, порушення зв'язку між словами та ін.). Відредагуйте речення.*

1. Залишається вірити, що там, де керівників «старої школи» замінено на сучасних ефективних менеджерів, позитивно вплине на діяльність місцевої влади.

2. Окрім найперших невідкладних кроків, було вжито й деяких заходів для убезпечення від подібних аварій у майбутньому. 3. За ці три місяці, що спливли з часу попередньої програми, наших героїв не впізнати. 4. У своєму листі правління

Спілки журналістів звернулося до колективу «Вечірки» з 80-річним ювілеєм від

дня заснування часопису. 5. Молоді репери з гурту «Грибок на паркані моргу» взяли участь і стали переможцями музичного фестивалю «Осіньне дежавю». 6. Річ у тому, що учасники нашої олімпійської збірної частинами вилітають із Пекіна. 7. Дорога редакціє! виправте мої помилки і додайте самі. 8. Після тригодинного обертання в барабані-сепараторі Андрій Степанович вичерпує рідину з крупинками золота. 9. Військовослужбовець військової служби забезпечується майном на період проходження служби за контрактом безкоштовно (*з відомчої інструкції*). 10. Білий дім розкритикував обговорюваний законопроект з боротьби з інтернет-піратством. 11. Наша агенція отримала лист від добродійки Сердешної, в якому повідомляла про невиклату страховки компанією «Укрстрах». 12. Від сьогодні Я. Непокупний обіймає посаду виконувача обов'язків Фонду держмайна. 13. Передаємо слово майорові СБУ Шифренку, відомому фахівцеві з контрабанди наркотичних речовин. 14. Його наукова діяльність була пов'язана з хворобами рослин. 15. На виставці можна оглянути малюнки й поробки дошкільного віку. 16. Це дуже зручно, надто коли є вибір літати щодня (*з реклами*). 17. Спадкова ворожка здійснює лікування ревнощів та емоцій. 18. Колишнього «регіонала» призначено заступником Секретаріату Верховної Ради України. 19. Пропорційна виборча система сприяє збільшенню членів політичних партій. 20. Знову чуємо заяви російської сторони підвищити ціни на газ. 21. У цехах поліграфкомбінату встановлено дві надсучасні виробничі лінії, а також для виготовлення сувенірної продукції. 22. Мені було гордо навчатися в університеті! (*зі студентського твору*).

Вправа 76. *Переробіть подані тексти так, щоб максимально усунути наслідки парцеляції речень, та порівняйте два варіанти кожного з текстів. Чим вони відрізняються з погляду стилістики? Чому, на вашу думку, автори текстів удалися до парцеляції?*

I. Мій батько, ветеран війни, часто говорив мені: Гришо, оце твоя земля. Що ти в неї кинеш, те з неї і виросте. Тому, коли ми з братом виростили і настав час

обирати свою дорогу в житті, я згадав слова батька. Адже ніщо так не гріє душу, як можливість віддати вам часточку свого натхнення, свого сердечного тепла. Для мене [моє ритуальне] бюро – це не просто місце роботи, для мене воно давно стало місцем спочинку і душевної рівноваги. І якщо, не дай Бог, зі мною завтра щось трапиться, я б хотів, аби мене поховали тут – на території ТзОВ! (С. Жадан).

II. Така мрія приходить разом зі статевим дозріванням. І владно супроводить усе життя. Заради цього варто було йти всіма пекельними колами зачуханих провінцій. Інтригувати. Дзвонити. Частувати. Спати чортзна з ким. Після багаторічних поразок і розпачів – збулося! Сталося! Обидві приїзять майже водночас, незалежно одна від одної перетнувши добрячий шмат російської рівнини. Знайомляться без тіні лукавства, їм справді дуже приємно, адже вони товаришки по щастю (за Ю. Андруховичем).

Вправа 77. *Визначте, які з поданих речень є неповними та до яких саме типів неповних речень вони належать. Доберіть до них синонімічні повні речення та порівняйте змістові й стилістичні особливості обох варіантів. (Контекст і ситуацію спілкування можна домислювати.)*

1. На завтра – те ж саме.
2. Навзаєм!
3. Приблизно десь так...
4. Хіба тільки вони?
5. Мерщій до директора!
6. Ну все, давай! (наприкінці телефонної розмови).
7. Кому холодненької?
8. Сподівається всіх перехитрити...
9. Після вас!
10. І це без тимчасово окупованих територій!

Стилістика односкладних речень.

Пасивні та безособові конструкції

Питання до теми

1. Односкладні та двоскладні речення.
2. Особливості функціонування окремих типів односкладних речень у текстах різних стилів.

3. Активний і пасивний стан. Стилiстичнi застереження щодо вживання пасивних конструкцiй.
4. Безособовi дiєслiвнi форми на **-но**, **-то** як паралельнi до пасивних конструкцiй.

Лiтература до теми

1. Волкотруб Г.Й. Практична стилiстика... Тернопiль, 2011. С. 229 (двоскладнi речення з дiєприкметниковим присудком, паралельнi до безособових форм на **-но**, **-то**).
2. Дудик П.С. Стилiстика... Киiв, 2005. С. 238-249 (односкладнi речення).
3. Капелюшний А.О. Стилiстика... Львiв, 2003. С. 225-226 (особовi та безособовi речення).
4. Курило Олена. Уваги... Киiв, 2004. С. 52-54 (форми на **-но**, **-то**); с. 55-56 (пасивнi конструкцiї з орудним вiдмiнком дiяча); с. 87-88 (пасивнi конструкцiї з дiєсловами на **-ся**); с. 139-140 (безособовi констукцiї).
5. Мариненко I.О. Синтаксис... Киiв, 2021. С. 81-87 (односкладнi речення).
6. Мацько Л.І. та iн. Стилiстика... Киiв, 2005. С. 59-60.
7. Пономарiв О.Д. Стилiстика... Тернопiль, 2000. С. 169-178 (односкладнi речення).
8. Пономарiв Олександр. Українське слово... Киiв, 2017. С. 227-228 (безособовi й особовi, пасивнi i активнi конструкцiї).
9. Сучасна українська мова...; за ред. О.Д. Пономарева. Киiв, 2008. С. 321-333 (односкладнi речення).

Запитання й завдання для самоконтролю

1. У чому полягають стилiстичнi можливостi окремих рiзновидiв односкладних речень?
2. Охарактеризуйте сутнiсть i стилiстичну функцiю називного вiдмiнка уявлення (називного теми).

3. Які застереження існують до використання пасивних конструкцій у сучасній українській літературній мові та чим це зумовлено?
4. Чи завжди конструкції з пасивним станом дієслова-присудка є паралельними до речень із безособовими дієслівними формами на **-но**, **-то**? Аргументуйте свою думку.

Вправа 78. *Визначте типи односкладних речень, поясніть семантичні відтінки, зумовлені тою чи тою формою присудка. У текстах яких функціональних стилів переважно вживаються речення таких типів?*

1. Навесні, саме під перші рясні зливи, розбитий за осінньо-зимові місяці асфальт нашвидкуруч залатали.
2. Як дбаєш, так і маєш (*Нар. творчість*).
3. Добро знайшовши – кращого не шукай (*Нар. творчість*).
4. Давно живу на цьому світі (*Л. Костенко*).
5. Де п'ють, там і ллють (*Нар. творчість*).
6. У лікарській практиці трамадол призначають як знеболювальний засіб.
7. Купив – не купив, а поторгуватись можна (*Нар. творчість*).
8. До зали урочисто вносять президентський штандарт.
9. Шити, білити – завтра Великдень (*Нар. творчість*).
10. Згадуєш дитячі роки – і на душі наче світлішає.
11. Коли потрібна сила, беремо масу тіла і множим на прискорення та тиск (*Триzubий Стас*).
12. У Парижі продали з молотка норковий палантин Марії Каллас.
13. Нам своє робить (*П. Тичина*).
14. Маємо те, що маємо (*Л. Кравчук*).
15. Найнижчий рівень, зразу біля входу (*Л. Дереш*).
16. В них цілий острів Барбадос також ганяли на кокос, і уявити неможливо, як їм хотілось на мороз (*Триzubий Стас*).

Вправа 79. *Поясніть семантичні та стилістичні відтінки поданих безособових речень у зіставленні з паралельними особовими реченнями. Чи в усіх наведених прикладах уживання форм на -но, -то зі стилістичного погляду є доцільнішим? Обґрунтуйте свою думку.*

1. За моє жито мене й побито (*Нар. творчість*). – За моє жито я й побитий.
2. Посічено шаблями козацькеє тіло (*Нар. творчість*). – Посічене шаблями

козацькеє тіло. 3. За наполяганням опозиції три законопроекти було включено до порядку денного середи. – За наполяганням опозиції три законопроекти були включені до порядку денного середи. 4. Значних збитків унаслідок відімкнення електроенергії завдано промисловим підприємствам району. – Значні збитки унаслідок відімкнення електроенергії завдані промисловим підприємствам району. 5. Ворота «Колоса» поцілено двічі впродовж трьох хвилин. – Ворота «Колоса» поцілені двічі впродовж трьох хвилин. 6. Знайдено паспорт і водійські права на ім'я громадянина Забудька Д.Я. Документи буде повернуто за винагороду. – Знайдені паспорт і водійські права на ім'я громадянина Забудька Д.Я. Документи будуть повернуті за винагороду. 7. Хабарника було затримано на місці злочину під час отримання грошей. – Хабарник був затриманий на місці злочину під час отримання грошей. 8. Сьогодні мною було введено в дію низку рішень РНБО. – Сьогодні я ввів у дію низку рішень РНБО.

Вправа 80. *Порівняйте паралельні конструкції, визначте, які формальні, змістові та стилістичні особливості їх відрізняють. Який варіант із кожної пари речень ви б порадили вживати?*

1. Послідовність прочитання найчастіше задана автором. – Послідовність прочитання найчастіше задано автором. 2. Чи взято до уваги індивідуальні характеристики читача? – Чи взяті до уваги індивідуальні характеристики читача? 3. У випадку зіткнення астероїда із Землею велика ймовірність катастрофічних наслідків для всього живого. – У випадку зіткнення астероїда із Землею великою є ймовірність катастрофічних наслідків для всього живого. 4. З метою унаочнення наведено таблицю. – З метою унаочнення наведена таблиця. 5. Для читача передусім важливою є актуальність проблематики. – Для читача передусім важлива актуальність проблематики. 6. Таким чином, станом на сьогодні втрачений унікальний шар народної культури. – Таким чином, станом на сьогодні втрачено унікальний шар народної культури.

Вправа 81. Чому подані безособові речення з присудками на -но, -то зі стилістичного погляду недоречно замінювати на речення з присудками, що виражені пасивними дієприкметниками?

1. Протягом усього Дня Києва станцію метро «Майдан Незалежності» буде закрито для входу і виходу пасажирів. 2. Нові паркувальні комплекси для велосипедів задумано у вигляді стилізованих фігур велосипедистів, які буде пофарбовано в кольори сигналів світлофора. 3. Рішенням суду, за наполяганням захисту, міру запобіжного заходу змінено – зі взяття під варту на особисте зобов'язання. 4. У 1976 році президента ЦАР Жана-Беделя Бокассу доволі несподівано було проголошено імператором. 5. Попри заперечення пожежної інспекції, вікна першого поверху було заграбовано, а запасні виходи завалено будівельним сміттям. 6. У справі винесено остаточний вирок: ватажків злочинної зграї засуджено до десяти років позбавлення волі, а ще двох їхніх поплічників, які на момент скоєння злочину були неповнолітніми, звільнено з-під варти в залі суду. 7. Нарешті, після 27 років будівельної епопеї, рух на новій ділянці «синьої» лінії київського метро відкрито. 8. Перелік необхідних документів розміщено на офіційному інтернет-порталі Державної служби зайнятості.

Вправа 82. Чому подані речення з присудками, що виражені пасивними дієприкметниками, зі стилістичного погляду недоречно замінювати на безособові речення з присудками на -но, -то?

1. Деякі люди, за їхніми словами, наділені майже чудесною здатністю передбачати наступні слова і вчинки своїх співрозмовників. 2. У тюленів, моржів і морських котиків тіло вкрите тонким шаром шерsti, точніше підшерстка, який разом із підшкірним жиром виконує функцію теплоізоляції під час плавання в холодній воді. 3. Зміни в персональному складі Шевченківського комітету зумовлені останніми перестановками в урядових кабінетах. 4. Масові заворушення в Північній Африці, на думку експерта, пов'язані насамперед із соціально-економічними явищами в країнах регіону. 5. Легені, серце і ще кілька

життєво важливих органів людського організму з'єднані найбільшою кровоносною судиною – аортою. 6. Увага: злочинець озброєний! Можливий запеклий опір під час затримання!

Вправа 83. *Визначте експресивно-семантичні відтінки поданих безособових та інфінітивних речень.*

1. ...По кривавій по дорозі нам іти у світ (П. Тичина). 2. Щось давненько вже не було чути про нові викриття ексчиновників столиці, замішаних у фінансових оборудках. 3. ...І не скарать тебе душителем сибірами і соловками (В. Стус). 4. Лиш в праці варто і для праці жить! (І. Франко). 5. Не весь же свій вік родині Солдатенків тинятися по чужих кутках і гарнізонних гуртожитках?! 6. А мені, як до зорі, долітати на крилі все до тебе, як до вічної зорі (Б. Олійник). 7. Жене мене за нею у турне дурне, жене у карбюраторі пальне (Триzubий Стас). 8. Але ж спробувати треба було... (М. Матіос).

Вправа 84. *Знайдіть номінативні речення. Поясніть їх семантико-стилістичні відтінки: вступ у розповідь, художній опис, вказівність, передавання швидкої зміни подій, збуджених психічних станів тощо.*

1. Весна. Весна. Сади, мов п'яні, хитає вітер дерева, і на Софіївському майдані Богдана бронза ожива (В. Сосюра). 2. Сибір. І соловецькі келії. І глупа облягає ніч пекельний край і крик пекельний (В. Стус). 3. На майдані пил спадає, замовкає річ. Вечір. Ніч (П. Тичина). 4. А в нас під землею єдиний незмінний сезон, і жетон сіль ву пле, і вагон, і шансон (Триzubий Стас). 5. Конкурс краси. І жінок не впізнати: замість учорашніх Попелюшок у в'язничних робах на сцені – справжні принцеси.

Вправа 85. Поясніть відмінність виділених слів у називному відмінку (так званий називний уявлення) від називних (номінативних) речень. Складіть 4-5 подібних речень.

1. **Чорнобиль.** Назва цього поліського містечка відома тепер усьому світові. 2. **СНІД!..** Діагноз цей лунає, наче постріл. 3. **Ясени...** Бачу вас за селом край дороги (М. Ткач). 4. **Два кольори мої, два кольори!** Об'я на полотні, в душі моїй об'я. **Два кольори мої, два кольори:** червоне – то любов, а чорне – то журба (Д. Павличко). 5. **Правда...** Тільки вона буде поводитирем у моєму житті (Остан Вишня). 6. **Україна...** Країна майже безкраїх можливостей. 7. **Київ.** Місто, що приймало два «Євробачення», футбольне Євро-2012 і фінал Ліги Чемпіонів УЄФА. 8. **Відкриття...** Стільки турбот, хвилювання, нервозности, доки все буде в порядку: і рушниці, і набої, і одежа (Остан Вишня). 9. **Вірші давніх літ...** А де ж вони? Бракувало щирости й уміння (М. Руденко). 10. **Г'ори.** Що є на світі краще від наших могутніх, веселих гір? (У. Самчук).

Вправа 86. Замініть безособові та пасивні конструкції на активні і, де це можливо, на неозначено-особові речення. Порівняйте речення-синоніми й визначте семантичні та стилістичні відмінності між ними. У яких випадках заміна пасивного звороту неможлива, а в яких, навпаки, – є необхідною?

1. Будівництво супермаркету було почато без дозволу наглядових інстанцій району й міста. 2. Заклики любити Батьківщину в оплаченій з бюджету «соціальной рекламі» останнім часом сприймаються доволі скептично. 3. Сьогодні вранці Президентом України було внесено три кандидатури на вакантні посади в уряді. 4. Фільм у жанрі журналістського розслідування насправді виготовлено на замовлення відомого в країні олігарха. 5. Долини вкриті сивою памороззю. 6. Наразі продаж електронних сигарет та реклама цієї категорії товарів ніяк не регламентуються українським законодавством. 7. Газові труби пофарбовані в яскраво-жовтий колір. 8. На наступному етапі ялинкові іграшки фарбуються, прикрашаються металевим напиленням і відправляються в

сушильну камеру. 9. Останні чотири роки не було зараховано до загального трудового стажу заявника. 10. У соціальних мережах розміщено рекламу нової моделі смартфонів усесвітньовідомої марки. 11. Поправку не було проголосовано через порушення процедури внесення її на розгляд комітету. 12. Назва клубу-переможця вигравірувана на блискучій поверхні кубка. 13. Указівки давалися в усній формі, переважно під час особистих зустрічей на природі. 14. Потім, коли відповідь нарешті буде дано, листи або викидаються, або зберігаються в окремій архівній теці. 15. Проблематика стримінгу як нової форми парамедійної діяльності розроблялася мною й раніше. 16. Ця пісня присвячується борцям за незалежність України. 17. Учора студентами інституту був влаштований незвичайний захід.

Вправа 87. *Знайдіть серед поданих прикладів односкладні речення, визначте їхні типи. Переробіть їх на двоскладні та, порівнявши обидва варіанти, прокоментуйте можливу мотивацію авторів до використання саме односкладних конструкцій.*

1. «Припинити!». Це гримнув комбат від телефону (за О. Гончарем). 2. Летим. Дивлюся, аж світає (Т. Шевченко). 3. На зв'язку – екс-Югославія. 4. Мете... Вихрять за вікнами, гуде, мете... (Триzubий Стас). 5. Зареготаться в піку лютій долі. Під галас хвиль напружить паруси (Є. Маланюк). 6. Вашими вустами б мед пити. 7. У Кишиневі – новий політичний землетрус. 8. Наснилося, з розлуки наверхлося, з морозу склякло, з туги... (В. Стус). 9. Оце зараз повертаєте праворуч та йдете прямо метрів сто до скверу. 10. Наступну революцію могли б зробити медики. Якби захотіли... 11. За одного битого двох небитих дають (Нар. творчість). 12. Ні у Перу, ні в Бангладеш такого поля не знайдеш (Триzubий Стас). 13. Клієнт прагне вірити адвокатові, а адвокат – закону, судді та своєму бізнес-партнерові. 14. У нас розмовляють англійською (напис у кав'ярні). 15. Отак собі, буває, сидиш увечері, розмірковуєш про події дня минулого. 16. На

сторінках «Юманіте» друкують ваше декольте (*Тризубий Стас*). 17. І лише тоді до нашого провідника почало доходити, що саме від нього вимагають.

Вправа 88. *Напишіть невеликий (до 20 речень) твір на вільну тему, використовуючи лише односкладні речення різних типів.*

Вправа 89. *Оберіть особові або безособові (на -но, -то) дієслівні форми. Аргументуйте свій вибір.*

1. Легендарне тріо було зустрінут... бурхливими оплесками шанувальників. 2. Проте ґрунтовн... спроб... описати всі особливості місцевого телебачення ще досі не бул... здійснен... . 3. Наше суспільство відкрит... для найновітніших трендів і віянь світу «високої моди». 4. Отаке-от «нове українське кіно» було показан... в неділю на церемонії відкриття ювілейної «Молодості». 5. Парами ртуті в цих напівзруйнованих цехах просякнут... буквально все. 6. Художнє мислення, на думку Михайла Драгоманова, тісніше пов'язан... з національною мовою, ніж раціонально-логічне, оскільки в національній мові відображен... психічний склад її носіїв, лексико-семантичні асоціації, символіка тощо. 7. Нарешті славнозвісний «мотор» увімкнен..., і фільмування почалося. 8. Вечірнім сумом вже стежки застелен... (*В. Крищенко*). 9. АЕС в гирлі Прип'яті запроєктован... ще наприкінці 1960-х. 10. Після київського телецентру бул... побудован... харківський та львівський. 11. Бюджет розвитку Львова виконан... лише на 27 відсотків. 12. У передмові розглянут... історія дослідження «мови ворожнечі» в Україні та світі.

Вправа 90. *Порівнявши паралельні безособові та особові речення, поясніть, якому реченню в кожній парі варто надати перевагу й чому.*

1. Грицька як вітром здуло. – Грицька як вітер здув. 2. Надвечір з парку повіяло бузковими пахощами. – Надвечір з парку повіяли бузкові пахощі. 3. Жалем проймає душу. – Жаль проймає душу. 4. Від співрозмовника тягнуло холодом

недовіри. – Від співрозмовника тягнув холодом недовіри. 5. У Лесиних словах дзвеніло гордістю за себе й одногрупників. – У Лесиних словах дзвеніла гордість за себе й одногрупників. 6. Майже всі дахи в містечку вночі позривало ураганом. – Майже всі дахи в містечку вночі позривав ураган. 7. У повітрі запахло ранньою відлигою. – У повітрі запахла рання відлига.

Вправа 91. *Порівнявши паралельні заперечні безособові та особові речення, поясніть семантико-стилістичну відмінність між реченнями кожної пари.*

1. Була злива. → Не була злива. – Не було зливи. 2. Ловилася риба. → Не ловилася риба. – Не ловилося ніякої риби. 3. Засіяли поле. → Не засіяли поле. – Не засіяли поля. 4. Відбувся турнір. → Не відбувся турнір. – Не відбулося турніру. 5. Ми перейшли екватор. → Ми не перейшли екватор. – Ми не перейшли екватору.

Вправа 92. *Напишіть короткий (5-7 речень) твір у жанрі інформаційного повідомлення, у всіх реченнях якого вживаючи в ролі присудків безособові форми на -но, -то.*

Вправа 93. *До наведених речень дайте якомога більше синтаксичних синонімічних варіантів, використовуючи різні типи дво- і односкладних речень (максимально зберігаючи зміст початкового речення). Зробіть порівняльний синтаксично-стилістичний аналіз речень-синонімів.*

Зразок: *Я дивлюся теленовини за сніданком. – Дивлюся теленовини за сніданком. – Мій сніданок супроводжується переглядом теленовин. – Свій сніданок я супроводжую переглядом теленовин. – Не можу снідати, не дивлячись при цьому теленовини. – Теленовини дивляться під час сніданку. – Теленовини переглядаються під час сніданку. – Теленовини! Їх я дивлюся, коли снідаю... і т.д.*

1. Я пригадую нашу першу зустріч на Володимирській гірці. 2. Собака не здатен зрадити свого господаря. 3. Зробивши кілька останніх мазків, митець усвідомлює неможливість утілення свого задуму. 4. Вона читає детективний роман Марини

Проніної, який став сенсацією минулого книжкового року. 5. Діти бігли за Вітьковим мотоциклом, схвильовані незвичайним для цих країв видовищем.

Вправа 94. *Які з поданих безособових речень доцільно переробити на особові? Зробіть відповідну правку.*

1. Громадських активістів було побито загоном приватних охоронців, найнятих забудовником. 2. У Голосієві прибрано та впорядковано 245 га зелених зон. 3. Підбито підсумки візиту Президента до Нідерландів. 4. Її кругле личко рясно всипано ластовинням. 5. Поверхню озера вкрито тонким шаром криги. 5. Нашій державі буде надано допомогу іноземними донорами. 6. Українських винахідників визнано геніями в усьому світі.

Складне речення: стилістичний потенціал

Питання до теми

1. Особливості будови складного речення в різних функціональних стилях. Складне речення в публіцистиці.
2. Синтаксичні конструкції, паралельні до підрядного означального речення: дієприкметникові звороти, прикметникові звороти, поширені прикладки.
3. Синтаксичні конструкції, паралельні до підрядного обставинного речення: дієприслівникові звороти.
4. Наддовгі синтаксичні конструкції.

Література до теми

1. Волкотруб Г.Й. Практична стилістика... Тернопіль, 2011. С. 232-234.
2. Дудик П.С. Стилiстика... Київ, 2005. С. 273-277.
3. Капелюшний А.О. Стилiстика... Львів, 2003. С. 230-231.
4. Курило Олена. Уваги... Київ, 2004. С. 136-139 (деякі типи підрядних частин); с. 168-187 (сполучні засоби у складнопідрядних реченнях).

5. Мариненко І.О. Синтаксис... Київ, 2021. С. 173-184; 187-194; 214-216.
6. Пономарів О.Д. Стилїстика... Тернопіль, 2000. С. 178-187.
7. Сучасна українська мова...; за ред. О.Д. Пономарева. Київ, 2008. С. 372-441.

Запитання й завдання для самоконтролю

1. Як функціонально-стильова належність тексту позначається на характері будови речень у ньому?
2. Чим відрізняються за своєю структурою складні речення в текстах різних функціональних та експресивних стилів?
3. Охарактеризуйте особливості вживання складних речень у медіатексті.
4. Які синтаксичні конструкції можуть бути паралельними до підрядної означальної та підрядної обставинної частини складного речення? Наведіть приклади.
5. Яку кількість слів (від... до...) у реченні ви вважаєте оптимальною для ефективного писемного комунікування, зокрема в ЗМК? Чи завжди довгі (наддовгі) речення є вадою тексту і як це залежить від стильової його належності? Аргументуйте свою відповідь.

Вправа 95. *Порівняйте подані нижче речення (до і після редакторського втручання). Проаналізуйте характер дефектності речення-оригіналу й суть правки.*

<p>1. При неточному ввімкненні можуть бути стрибки струму, що перевищують 15-разові від номінального струму генератора, який становить небезпеку для механічної цілісності генератора, а</p>	<p>У разі некоректного ввімкнення генератора виникають стрибки струму, які перевищують у 15 разів номінальний струм машини, викликають коливання напруги та її</p>
--	--

також викликають великі коливання з провалами напруги.	провали. Це може порушити механічну цілісність генератора.
2. Якщо після призначення пенсії пенсіонер продовжує працювати й набуває безперервний стаж чи загальний стаж роботи, що дає право на отримання або підвищення надбавки за безперервний стаж роботи чи отримання за загальний стаж, то за заявою пенсіонера здійснюється відповідний перерахунок пенсії.	Якщо пенсіонер і надалі працює й набуває безперервний чи загальний стаж, який дає право на отримання або підвищення надбавки, то за його заявою здійснюється відповідний перерахунок пенсії.

Вправа 96. Утворіть якомога більше складносурядних та складних безсполучникових речень, поєднавши подані прості речення (у такій чи зворотній послідовності). Визначте семантику зв'язків між структурними частинами кожного утвореного речення.

- а) Українці ще не усвідомили всіх ризиків та небезпек від епідемії.
- б) Карантин стане суворішим.

Вправа 97. Із двох речень утворіть усі можливі типи складних речень. Дайте змістову і стилістичну характеристику утворених синтаксичних побудов.

1. Ярослав різко зупинив машину. Його очі раптом заблищали. 2. На дамбі нас зустрів знайомий рибалка. Два дні тому він пригощав нас свіжими карасями для юшки. 3. Папірець потребував директорської візи. Секретарка Оксана пообіцяла передати документ шефові якомога скоріше. 4. На третьому поверсі ліфт зупинився. Хтось викликав його. 5. Країна опинилася на краю економічної катастрофи. Комерційні банки відмовляються кредитувати уряд. 6. Дим валував масний і пахучий. Він здіймався з-за стіни складу автомобільних мастил.

7. Відкрив банку червоної ікри. Делікатес виявився несмачним і явно підробленим. 8. Над четвертим енергоблоком уже спорудили нове укриття, або «конфайнмент». Старий «саркофаг» давно вичерпав свій технологічний ресурс.

Вправа 98. Побудуйте одне складне речення з низки поданих простих (можна додавати лише сполучні засоби). Визначте тип утвореного речення й кількість структурних частин у його складі.

Передбачити подальшу долю української мови нескладно. Найліпше – подивитися на мовну ситуацію в сусідній, офіційно «двомовній» Білорусі. Тут жоден чиновник, починаючи з президента країни, не послуговується білоруською. Навпаки, публічна білоруськомовність є підставою для підозр в опозиційності до влади. Отже – в «антидержавних настроях».

Вправа 99. Переробіть речення на безсполучникові, визначте відношення між структурними частинами. Як вилучення сполучних засобів відбивається на стилістичному забарвленні речень?

1. І я можу сказати, що поки я слухала його, я насправді повірила в нашого президента і в те, що він дійсно може змінити нашу країну. 2. Депутати так і не дійшли згоди стосовно мораторію на підняття тарифів, але перевізники почали самовільно підвищувати платню за проїзд. 3. Представників Червоного Хреста не допустили до полонених українських моряків, і про це було заявлено на спеціальному брифінгу в Женеві. 4. У Європарламенті визнали, що закриття телеканалів мало характер «умотивованого самозахисту» України від інформаційної агресії з боку північного сусіда. 5. Можна любити чи не любити новообрану владу, та нам із нею жити щонайменше найближчі п'ять років. 6. Обурені мешканці врешті-решт зібралися й написали колективного листа-скаргу на ім'я гендиректора торговельної мережі – і тільки тоді (о диво!) ситуація із паркуванням біля супермаркету почала змінюватися на краще. 7. Коли двері відчинилися, до магазину ввірвалася юрба охочих до «шалених» та всіляких

інших знижок з нагоди «Чорної п'ятниці». 8. Гадаю, що на цьому можна поставити жирну крапку в нашій заплутаній розповіді. 9. У це важко повірити, але схоже, що батьки підлітків протягом не одного тижня байдуже спостерігали, як їхніх дітей крок за кроком втягують у смертельну інтернет-гру. 10. У нашій студії зібралися затяті скептики й реалісти, так що прихильникам конспірологічних теорій доведеться на деякий час із цим примиритися.

Вправа 100. *Визначте тип відношень між частинами складних безсполучникових речень, переробіть їх на синонімічні сполучникові речення. Порівняйте стилістичні особливості цих паралельних конструкцій.*

1. Усі в чеканні: опозиція і коаліція не можуть поділити комітети. 2. Несподіваний ривок – ми різко відриваємося від землі. 3. Наближався вечір, небо заволокалося хмарами, зривався вітер (*Л. Дереш*). 4. Ранкове засідання Ради відкрив віцеспікер: голова парламенту знову пішов у відпустку за свій рахунок. 5. Вакцину купили – тепер справа за логістикою та організацією щеплень. 6. Телефони в МОЗ «червоні» від самого ранку, у регіонах теж не стихають стривожені голоси. 7. Кім Кардаш'ян одягнула сексуальний чорний топ та шорти з високою посадкою, завершивши образ чорним взуттям та панчохами, на її шиї красувалося золоте кільце з камінням, довге волосся вільно спадало на плечі й груди.

Вправа 101. *Доповніть подані речення потрібними сполучниками (сполучними словами). Визначте типи речень, типи зв'язків та відношень між структурними їх частинами.*

1. ... надворі мінус 6, ... в квартирі плюс 12, саме час задуматися про самовпевненість людства, ... вирішило, ... природі від його діяльності може стати холодно чи спекотно.

2. ... все відбувається з точністю до навпаки: в лютому снігу не було навіть в Карпатах, ... в листопаді Київ нагадує сибірську рівнину.

3. ... сушені бички, наприклад, куштувати із зеленим чаєм, можна відчутти, ніби море поряд, ... пахне йодованою сіллю за підвищеної вологости.
4. Олія полину, ... нею намастити уздовж сигарету, лишить враження, ... потрапив на перекур у самісіньке серце запорізького степу.
5. Утім, те, ... є загадкою для вчених мужів, давно знають прості гірники: система дегазації, ... пишається керівництво уславленої шахти, працює зі збоями.

Вправа 102. *Створіть речення за наведеними зразками, у дужках після кожного речення вкажіть вид підрядності (послідовна підрядність, однорідна супідрядність, неоднорідна супідрядність):*

- А) (Хто...), (хто...), [той...].
- Б) [], (чого...), (тому що...).
- В) [], (що...), (хоч...).
- Г) [..., (коли...), ...], (де...).
- Г) [... так], (що...), (бо...).

Вправа 103. *Переробіть уривок (прості речення), використовуючи лише складні речення різних типів. Зіставляючи отриманий текст і оригінал, поясніть змістові, експресивні та стилістичні особливості кожного зі способів викладу.*

Що потрібно для «зіркової» кар'єри вокаліста/вокалістки? Звісно, перш за все голос і грошовитий спонсор. Але чи не найголовнішим складником успіху є вдале сценічне ім'я. Воно повинно бути милозвучним і добре запам'ятовуватися. На жаль, не кожному співакові випадає мати таке щастя. Тож доводиться «коригувати» свої немилозвучні і банальні (як для естради) імена та прізвища. Наш кореспондент вирішив покопирсатися у таємному житті «зірок» та дізнатися про їхні справжні імена й прізвища.

Про Інессу Данилову точно ніхто не чув. Зате про Асію Ахат знають усі. Мабуть, некомфортно до певного часу почувалася й Наталка Поривай. Аж поки не стала Наташою Корольовою. Навряд чи звернули увагу й на Олену Петрову.

Саме такими є «рідні» ім'я та прізвище співачки Астраї. Свою оригінальність проявила і Наталія Агунова. Її сценічний псевдонім – Каріна Плай.

Які тільки неймовірні псевдоніми можуть вигадати собі наші музичні світила! І все заради втаємничення своїх справжніх імен. Так, два фронтмени із гурту «ТНМК» Фагот і Фоззі насправді є Олегом Михайлютою і Олександром Сидоренком. Навіть Дизель і Мурік із гурту «Грін Грей» одержали після народження банальні імена – Андрій Яценко і Діма Муравецький.

Ось такі вони насправді, наші кумири. Втім, за зміну імен і прізвищ засуджувати їх важко. Жорсткі закони шоубізнесу вигадали не в нас і не зараз. І одним із них є відповідність імені співака певним критеріям. А якщо справжнє ім'я їм не відповідає? От тоді й настає черга «псевдонімотворення» (за П. Паламарчуком).

Вправа 104. *Переробіть усі складні речення з наведеного уривку на прості речення різної структури. Зіставляючи отриманий текст і оригінал, поясніть змістові та стилістичні особливості кожного зі способів викладу.*

У цьому сенсі він був цілком химерний, що не могло не впливати з його покрученої, як і, зрештою, в переважної більшості всіх його австрійських співвітчизників, генеалогії. Упродовж останніх чотирьох-п'яти століть його предки стільки всього намішали – станово, етнічно, конфесійно, політично, вибухово-несумісно, – що Карл-Йозеф міг з однаковим успіхом вважати себе нащадком баварських броварів-анабаптистів, судетських погоничів мулів, тирольських сироварів, збанкрутілих зальцбурзьких лихварів, сопронських продавців солі, кількох самовбивць-банкірів і також самовбивць, але єпископів, а, крім того, інших яскравих постатей, серед яких були і певний пожирач вогню та ножів з Лайбаху, і привселюдно спалена за відьомство зизоока власниця лялькового театру з Тарнова неподалік Кракова, і відомий упорядник сільськогосподарських календарів з Маттерсбургу, і не менш відома феміністична журналістка, так само зизоока. Одним із найвіддаленіших своїх крил родина

Цумбрунненів сягала композитора Букстегуде, іншим – художника Альтдорфера. Але цілком не виключено, що свою першу українську подорож Карл-Йозеф здійснив під впливом родинного міту про прадіда, фанатично діяльного надлісничого з Ворохти, згодом службово переведеного до Чортополя. Прадід, як не дивно, теж звався Карл-Йозеф. Як не дивно, Карлами-Йозефами звалося взагалі дев'ять десятих усіх чоловіків роду Цумбрунненів. Прадід Карл-Йозеф Цумбруннен був записаний до історії австрійського (і чи не світового?) лісівництва золотими літерами як той, хто в середині ХІХ століття засадив шпильковими породами і буком велетенські площі карпатських лисих узвиш (Ю. Андрухович).

Вправа 105. *Визначте характер помилок у складносурядних реченнях. Відредагуйте подані синтаксичні конструкції.*

1. Специфіка роботи ведучого на радіо в сучасних умовах значною мірою залежить від формату його радіостанції, а він, в умовах комерціалізації радіоринку, спрямований на отримання прибутку.
2. Кольорова градація на полотнах художниці створювала дещо меланхолійний настрій, але, незважаючи на похмурі акценти, все-таки залишається оптимістичний настрій.
3. У це важко повірити, але ще в шістдесятих роках більша частина Полтавської області доїла вручну.
4. До світлиці надходило тепло з невеликої грубки, і звідти долинали веселі дівочі голоси.
5. На перший погляд, ця версія здається фантастичною, але, зіставивши деякі факти, може виявитися цілком імовірною.

Вправа 106. *У чому полягає неправильність використання підрядних частин складнопідрядних речень? Відредагуйте синтаксичні конструкції.*

1. Особа, яка знімається камерою знизу, може набувати в цьому ракурсі комічного вигляду. 2. Тринадцятирічний папуга Сноуболл, який навчався танців протягом року, зараз залюбки виконує прості танцювальні рухи під музику гурту «Queen» і Леді Гаги. 3. Запропоновано встановити мультимедійний екран, на якому демонструються дипломні роботи студентів спеціалізації «тележурналістика». 4. Наука про журналістику вивчає, зокрема, й реакцію аудиторії на медіаконтент, що є об'єктом дослідження у цій розвідці. 5. Дошкуляє місцевим жителям і штучне озеро з промислових стоків хімкомбінату в селищі Світлому, яке в народі називають «малим Чорнобилем». 6. Досить популярними нині є експерименти, коли у квартирі закривався піддослідний і всю соціальну діяльність здійснював через інтернет. 7. Ніколи їжа не буває такою смачною, як коли ти голодний. 8. Уся виставка була поділена на три райони, кожна з яких представляла одну з трьох культур – європейську, азійську і американську. 9. На пісенному конкурсі «Євробачення-2018», яке відбулося в Лісабоні, Україну представляв співак Меловін. 10. Деякі популярні ведучі працюють під придуманими іменами і прізвиськами, які позбавлені відтінку офіційності, що навіює слухачу відчуття відкритості і доступності тієї людини, голос якої лунає з приймача. 11. Якщо придиратися виключно до технічного боку, то тут художниці ще працювати й працювати, але якщо оцінювати загальне емоційне наповнення робіт, особистісний стиль сформований однозначно. 12. Світлана Тихановська розповіла, що може спровокувати вторгнення російських військ у Білорусь.

Вправа 107. *Проаналізуйте помилки, допущені в реченнях. Які з цих помилок є специфічними саме для складних речень? Зробіть стилістичну правку.*

1. Головне, на що звернула увагу висока гостя з ЮНІСЕФ, – це на якість і доступність медичного обслуговування для найменших пацієнтів. 2. Хвороботворні бактерії виявлено навіть на дверних ручках і умивальниках

душових кімнат басейну, де вчаться плавати дітлахи з усього мікрорайону. 3. Відкривають новий підручник народні пісні та думи, записані свого часу від кобзарів і лірників, які передавалися з покоління до покоління впродовж багатьох віків. 4. Комісія визнала винним у дорожньо-транспортній пригоді водія трактора ХТЗ, який не пройшов перед виїздом у поле необхідного техогляду й профілактичного змащування. 5. Експерти попереджають, що подальше проведення робіт на вказаній ділянці дороги може призвести до перебоїв у функціонуванні газопроводу, що є вкрай небажаним. 6. Хто пропустив залікову сесію через хворобу, тому потрібно надати медичну довідку до деканату. 7. Цього ранку пенсіонери-активісти написали заяву до міського голови Людмили Войтенко, під якою підписалися всі ті, хто проти підвищення комунальних платежів. 8. Музей історичних коштовностей експонує, зокрема, дорогоцінні предмети великих київських князів та гетьманів, які перебувають на зберіганні у фондах нашого закладу. 9. У Києві, у мистецькій галереї «Лавра», 5-7 грудня пройшла Друга міжнародна виставка мальованих історій, коміксів і манга «9-й світ» за сприяння єдиного в Україні журналу коміксів «К9», де всі поціновувачі малюнків могли спостерігати цікаві експозиції. 10. Не вистачило збалансованості цього нестандартного підходу, тому що все вийшло грубо порізано: шматочок молодости, шмат кохання і знову шматочок розквіту легенди на подіумах.

Вправа 108. *Де це потрібно, розбийте складні синтаксичні конструкції на окремі речення. У яких випадках складність структури речень виправдана стильовою належністю текстів?*

1. В сусідки через дорогу обродилась дочка – кажуть, трохи переносила: хлопчик відразу з зубами й волоссям; можливо, й мутант, бо вчора, тобто маючи дев'ять днів, закричав: «Погасить же ви врешті це небо!» – і замовк, і більше нічого не каже; а так – цілком здоровенький (О. Забужко). 2. Химерний знімок, якийсь учепистий, не відірвешся – може, тим, що жінка на ньому, якраз як фотограф клацнув об'єктивом, спустила очі на малюка, з тим заклопотаним і zarazом

проясненим виразом, з яким усі жінки світу беруть на руки немовлят, байдуже, своїх чи чужих, – і ми, по цей бік об'єктива, залишилися чекати, аж доки вона знов підведе на нас погляд: ефект, якщо вдивлятися довше, доволі неприємний, надто коли знаєш, що тієї жінки вже кільканадцять років нема на світі, і якими б очима вона глянула, якби стрепенула була в ту мить повіками, того нам ніколи вже не дізнатися... (*О. Забужко*). 3. Якби я був цар, то я б видав закон, що письменник, котрий уживає слово, значення якого він не може пояснити, позбавляється права писати й дістає сто ударів різками (*Л. Толстой*). 4. На вузьких смужках землі пасуться коні, росте якийсь хліб, тоді гори підходять до самого моря, гострі, скелясті, мертві, за ними – безмежний сніговий хребет, холодний, як безнадія, холодом смерті віє від тих снігів, крижані вихори зароджуються у піднебессях, падають на тепле море, чорний дим хмар клубочиться між горами й водами, пожадливо тягнеться до сонця, сонце злякано втікає від нього далі й далі, і на морі починає діятися щось несамовите (*П. Загребельний*). 5. Чотири години в автобусі, навіть якщо він «Ікарус», то велика мука, особливо нині, коли всі наче звар'ювали – злітаються, ніби круки, до того Чортополя, дорога забита автомобілями, автобусами – і все з прапорами, і все – на Чортопіль, якась крейзуха, та й вже, Мартофляк задрімав коло мене, як дитина, – сопе потихеньку собі в кошлату бороду, зараз він дуже подібний до Остапчика, ще й сумнівається, чи то його син, дурило, а борода в нього наче приклеєна – велика дитина, бевзь, другорічник у школі життя (*Ю. Андрухович*). 6. Їдеш собі, дивишся вперед – і прямісінька дорога миля за милю біжить тобі назустріч, біжить без упину, із чорною лінією посередині, чорною і лискучою, мов смола, на білій бетонній смузі, а над тією білою смугою блищить гаряче марево, так що видно тільки чорну лінію, яка все біжить та біжить назустріч під шурхит шин, і якщо не відірвеш від неї очей, не відітхнеш глибоко два чи три рази й не ляснеш себе по потилиці, то підпадеш під її гіпнотичний вплив і отямишся лише в ту мить, коли праве переднє колесо зіскочить з бетону на чорний ґрунт узбіччя, а тоді рвучко крутнеш кермо, щоб вирівняти машину, але марно, бо

бетонка висока, наче бровка тротуару; а коли машина вже полетить з насипу, мабуть, шарпнеш рукою, щоб вимкнути мотор. Але, звісно, вже не встигнеш (Р.-П. Воррен, пер. В. Митрофанова).

Вправа 109. *Здійсніть комплексне редагування складних синтаксичних конструкцій.*

1. Загалом, визначати цей текст саме як роман буде не зовсім коректно, скоріше, він складається з окремих новел – самодостатніх, але інтегрально сплетених між собою оповідань, які можна читати в будь-якій послідовності, зрештою, від цього текст твору лише стане ще цікавішим та захопливішим, запевняю вас. 2. У нас же, в той час, як діти, від того, що їм просто ніде займатися, ходять п'ють і курять по вулицях, всі волають, що то глядачу не цікаво і взагалі людям не цікавий спорт. 3. «Мій канал скраю, та й в спорті я нічого не знаю», – ось так сьогодні б виглядала відповідь дирекції кожного українського телеканалу, на пропозицію створення спортивної програми, якщо прикрасити її болючість в обрамлення народної творчості і краплі креативу. 4. Після перегляду фільму склалося враження, що стрічка була перенасичена саме любовною лінією, стосунками Коко Шанель з чоловіками і було показано, що Шанель шукала собі багатого нареченого, що не відповідає її біографії. 5. Зараз інформаційне суспільство летить вперед, то треба якомога швидше давати новину, зазвичай її нормально не перевіряють і головною її метою стає не якість, а швидкість, яка дуже часто є необґрунтованою. 6. Кожен текст дослідникові доводиться перенабирати на комп'ютері власноруч, оскільки, добре вивчивши почерк митрополита Іларіона, йому самому легше вдається розібрати почерк автора текстів, писаних його слабючою рукою на схилі літ на різних клаптиках різного ґатунку і розміру паперу.

Стилістичні функції однорідних членів речення

Питання до теми

1. Стилістичні аспекти однорідності в нехудожніх текстах.
2. Принципи побудови ряду, сполучники, прийменники та узагальнювальні слова в офіційно-діловому, науковому та публіцистичному стилях. Типові помилки у сполуках із однорідністю.
3. Використання однорідного ряду як стилістичного засобу в художньому стилі та в розмовному мовленні. Вплив семантики однорідних рядів на їхні стилістичні можливості.
4. Логічна різноплановість складників однорідного ряду як помилка і як стилістичний засіб.
5. Способи вираження узагальнення в художніх та нехудожніх текстах (зіставна характеристика).

Література до теми

1. Волкотруб Г.Й. Практична стилістика... Тернопіль, 2011. С. 224-227.
2. Дудик П.С. Стилістика... Київ, 2005. С. 250-255.
3. Капелюшний А.О. Стилістика... Львів, 2003. С. 212-215.
4. Мариненко І.О. Синтаксис... Київ, 2021. С. 107-118.
5. Пономарів О.Д. Стилістика... Тернопіль, 2000. С. 188-196.
6. Сучасна українська мова...; за ред. О.Д. Пономарева. Київ, 2008. С. 335-343.

Запитання й завдання для самоконтролю

1. Які особливості характеризують будову однорідного ряду, вживання сполучників, прийменників та узагальнювальних слів при однорідних членах речення в офіційно-діловому, науковому та публіцистичному стилях?

2. Наведіть приклади типових помилок у конструкціях з однорідними членами та способи усунення цих вад тексту. Які з порушень можна зарахувати до помилок логічного плану?
3. Проілюструйте з допомогою відомих вам прикладів можливості використання логічної різноплановості складників однорідного ряду у ролі стилістичного засобу.
4. У яких випадках виникають труднощі з визначенням однорідності/неоднорідності означень? Як на це впливає загальний контекст повідомлення?

Вправа 110. *Чи справді означення в поданих реченнях є однорідними? У яких випадках можливі варіанти (однорідність або неоднорідність тих самих означень залежно від інтерпретації)?*

1. Найяскравішим спікером виявився трохи зухвалий і критичний, креативний директор PR-агенції «Young&Cheeky». 2. Девід Бові завжди відзначався екстравагантною, зірковою зовнішністю й поведінкою. 3. Гурт високих, темношкірих хлопців та дівчат стояв біля входу до фітнес-клубу. 4. Критики закидають поетові гостро злободенне, декларативне, патетичне звучання його ранніх віршів. 5. Мені набридло чути від тебе лише гучні, фальшиві обіцянки! 6. Напередодні своєї загибелі журналіст працював над новим, резонансним розслідуванням. 7. Що ж, будемо чекати на нові, несподівані відкриття в царині вивчення планет Сонячної системи.

Вправа 111. *Прочитайте уривок із гуморески Остапа Вишині. Як використання однорідних рядів допомогло авторові створити комічний ефект? (див. Короткий словник стилістичних фігур). Назвіть виконавців кожної з дій, позначених однорідними присудками в другому абзаці.*

Захряс майдан... Захряс гарбами, возами, бідами, кіньми, коровами, вівцями, волами, телятами, горшками, мисками, курми, вовною, лантухами,

хмелем, смушками, матерією, чобітьми, цукерками, пряниками, квасом, пивом, руською гіркою, гребінками, косами, шкірами, ременем, чавунами, прядивом, хустками, полотном, дьогтем, гасом, дранками, сорочками, спідницями, килимами, щетиною, діжками, рогами, майками, воском, медом, мелясом, таранею, оселедцями, колесами, ходами, склом, яйцями, запасками, плахтами, пирогами, салом, м'ясом, ковбасою, смаженою рибою, ряднами, скринями, гвіздками, молотками, свиньми, крамарями, циганами, баришниками, людьми, дітьми і сліпцями...

...І все це ворушиться, дихає, курить, говорить, кричить, лається, мукає, мекає, ірже, ігігає, ремигає, позіхає, кувікає, хреститься, божитья, матюкається, заприсягається, пахне, кудкудахтає, квокче, смалить одне одного по руках, грає на гармонію, на скрипку, причитує, п'є квас, їсть тараню, «будькає», лускає насіння і крутиться на каруселі...

А над усім над оцим голоблі, голоблі, голоблі...

Вправа 112. *Знайдіть однорідні компоненти, визначте, якими саме членами речення вони представлені. Переробіть речення, додавши узагальнювальні слова чи словосполучення до однорідних рядів.*

1. До зали суду не пускали ні адвокатів, ні правозахисників, ні родичів підсудних.
2. Дами, красиві й неповторні, були прекрасними і в манерах, і в мистецтві робити себе загадковішими.
3. За твердженням експерта Андрія Ватолкіна, сучасна історія України є нічим іншим, як боротьбою Ордена Святого Станіслава і Ордена Тамплієрів.
4. Столиця зустріла мене так, як і снилося: високими будівлями, елітними бізнес-центрами, модними магазинами та шаленим ритмом життя (І. Карпа).
5. І нагорі, і в кімнаті – всюди було темно (Л. Дереш).
6. Тут і повітря, і тиша, і дерева сповнені такої сили, що й сам мимоволі стаєш сильнішим.
7. Там, де ти колись ішла, тиха стежка зацвіла вечоровою матіолою, житом-долею світанковою, житом-казкою, юним соняхом... (Б. Олійник).

Вправа 113. *Змініть способи поєднання однорідних членів речення (єднальний сполучник і (та) перед останнім членом однорідного ряду; попарне об'єднання; повторюваний сполучник і перед кожним однорідним членом). Визначте в кожному випадку експресивні та семантичні відтінки речень.*

1. Радість життя, сум, кохання – все це здавалося йому зараз незнайомим (Л. Дереш). 2. Мета проєкту – створення і розвиток відкритої мережі обдарованих та завжди соціально-активних молодих людей: митців, науковців, спортсменів, бізнесменів, громадських діячів. 3. Заводи, фабрики, малі комерційні підприємства потерпають від економічної кризи. 4. Просто хотілося йти – не озиратися на минуле, не надіятися на майбутнє, просто йти (І. Карпа). 5. Вони зневірені в своєму майбутньому скрізь: категорично не хочуть народжувати дітей, як Єва, яка в свої сорок п'ять усвідомлює, що за рік-два до неї прийде старість, не спілкуються з друзями, не хочуть навчатися, бояться наближення смерти (С. Жадан). 6. Яскравого джазового забарвлення саундові ансамблю надає Василь Карапулько, який грає на саксофоні, флейті, сопілці, губній гармоніці. 7. Бо не така, як усі: не подорожує автостопом, не фотографує заборонених яків в Гімалаях на індо-китайському кордоні, не міняє життєвих поглядів і місць проживання, не пише дисертацій з літератури, не вживає жодних наркотиків, не малює автопортретів, де зображений самий лише голий торс, не поводить нечемно, не укладає мільйонних контрактів (за І. Карпою).

Вправа 114. *Замініть виділені слова та словосполучення рядами відповідних за змістом однорідних членів речення, використовуючи різні сполучники (і..., і...; ні..., ні...; як..., так і...; не лише..., а й... та ін.). Виділені слова – повністю чи частково – можна використовувати як узагальнювальні.*

1. **Країни-учасниці «нормандського формату»** виступили зі спільним комюніке за підсумками зустрічі міністрів закордонних справ. 2. **Усі чотири стихії, що постали з уявлень наших далеких предків про світ,** дуже органічно – як астрологічні символи – ввійшли до структури мікрокосму людини. 3. **Обидва**

кандидати на президентських виборах 2020 року в США заявили про готовність до рішучих кроків у боротьбі з наслідками пандемії COVID-19.

4. Найпопулярніші серед звичайних споживачів висококалорійні продукти, багаті на вуглеводи, не входять до щоденного раціону британського монарха.

5. Жодна з авторитетних світових агенцій новин не «повелася» на цей російський фейк, зате кілька українських «жовтих» сайтів розмістили сумнівну «новину» у себе на стрічках.

Вправа 115. *Напишіть твір (15-20 речень) у жанрі репортажу з місця події або подорожнього репортажу, використавши не менше 10 рядів однорідних членів – так, щоб у тексті були однорідні ряди без узагальнювального слова, з узагальнювальним словом перед однорідними компонентами і після них, однорідні ряди на початку, в середині і в кінці речень, зі сполучниками та без них.*

Вправа 116. *Відредагуйте подані речення в аспекті однорідних членів речення. Виправте інші мовностилістичні помилки. У яких випадках порушення в побудові однорідних рядів можна виправдати стилістичними причинами?*

1. У багатьох країнах влада закриває не лише заклади харчування й торгівлі, а й рекомендує своїм громадянам без потреби не виходити з дому. 2. Медзаклади в регіонах гостро потребують засобів індивідуального захисту: спеціальних масок, окулярів, рукавичок, дезінфекторів, апаратів штучного дихання, кваліфікованих фахівців-інфекціоністів. 3. Черговий «чудодійний препарат» рекламують як потужний засіб для запобігання й лікування захворювань, спричинених коронавірусом. 4. Поздоровляю Вас від усього серця й від себе особисто! 5. У фермерському господарстві збільшено поголів'я великої рогатої худоби, корів, птиці. 6. Якщо ще двадцять років тому головною метою кожного чоловіка та жінки було створити сім'ю та гідно виховати своїх нащадків, то сьогодні на перше місце виступає кар'єра, гроші та інші матеріальні вигоди. 7. Нині ми працюємо над двома виставами – «Кайдашева сім'я» за повістю Івана Нечуя-Левицького і

новою п'єсою Анатолія Крима «Щоденник Дон-Жуана». 8. Все було продумано і вирішено до найменших дрібниць. 9. До обов'язкових професійних навиків майбутнього фахівця входять: а) застосування науково обґрунтованих методик на практиці; б) виявляти нові, ще не вивчені аспекти проблеми; в) вдосконалювати методи дослідження. 10. Тема рубрики – кохання у світлі софітів і владних коридорах.

Вправа 117. *Поясніть помилки у сполученні однорідних членів речення та побудові однорідних рядів. Зробіть необхідні виправлення.*

1. Цілющий чай із кори дуба і китайської троянди. 2. Нові потяги мають комфортабельні пасажирські купе, надійні автоматизовані системи аварійного гальмування й високі швидкісні показники. 3. Чи не краще залишити механізми оподаткування, перевірені часом і які не ставлять підприємців перед новими викликами?! 4. За програмою підготовки до єврочемпіонату в місті обладнано десятки інформаційних пунктів, тимчасових фан-зон просто неба, переклад вуличних покажчиків іноземними мовами тощо. 5. Під час поминальних днів на невеликому, здавалося б, клаптику території цілком мирно співіснували чималенькі скупчення місцевих мешканців і приїжджих ромів. 6. Новозбудована «висотка» заважає не лише мешканцям сусідніх п'ятиповерхівок, а й викликає просідання ґрунту на під'їздах до районної лікарні. 7. У сучасних умовах існує колосальна потреба слухачів у різнобічній, об'єктивній інформації, бажанні споживати інформаційний продукт високої якості. 8. Новизна цієї роботи полягає у вивченні не лише проблеми відступів від мовних правил, а й, зокрема, висвітленні питань нецензурної та малокультурної лексики у мас-медіа. 9. Світ моди відзначив ювілей – 135-ліття з дня народження Коко Шанель, засновниці модного дому Шанель у Парижі і знаменитих парфумів Chanel № 5. 10. Саме такий симбіоз змісту і форми сприяв ефективності газетно-журнального публіцистичного дискурсу, спрямованого на розвінчання антиукраїнської політики й водночас – захисту інтересів української нації. 11. Мета нашого

дослідження – простежити ефективність та роль засобів контекстуально-синонімічного увиразнення в мові репортажу. 12. Це спонукає до приведення діяльності будь-якої телекомпанії у відповідність не лише до вимог чинного законодавства, а й попиту аудиторії. 13. Мій крок не так був пов'язаний із приходом Януковича до влади, як із власними поглядами. 14. Вітчизняне радіомовлення сьогодні переживає перехідний етап модернізації та переходу на більш ефективні способи роботи.

Вправа 118. *Переробіть речення так, аби усунути ефект нагромадження однорідних рядів і «нанизування відмінків».*

1. Тринадцятого березня світ згадував Донеллу Медовз – науковця, журналіста, номінованого на Пулітцерівську премію, засновника Міжнародної мережі інформаційних центрів із проблеми ресурсів (група «Балатон») та Інституту сталого розвитку (Гітланд, штат Вермонт, США), викладача екології, журналістики та етики, вчителя і фермера.

2. На думку молодих авторів-розробників, аспірантів одного з найпотужніших технічних університетів у світі, Массачусетського технологічного інституту, Донелли та Денніса Медовзів, Йоргена Рандерса і Вільяма В. Бернса III, ця модель мала змінити світ.

Вправа 119. *Відредагуйте речення з однорідними членами (прикладі взято зі студентських репортажів).*

1. Головне – це любов до своєї справи й мати свою індивідуальність, яку треба правильно донести до читача. 2. Сьогодні в інституті відбувся «День кар'єри» – можливість і розвиток майбутнього працевлаштування студентів. 3. Було багато охочих послухати та надихнутися двадцятьма відомими й цікавими лекторами, які ділилися своїм досвідом у різних закутках журналістської альма-матері. 4. Найголовніше – не тільки постійно вдосконалюватись, як журналіст, але й займатися саморозвитком. 5. Родзинкою лекції були конкретні настанови:

навчатися, систематизувати знання, накопичувати досвід, наявність здорового сумніву та вміння вчитися у життя. 6. Не менш цікавим за виступи спікерів був обмін враженнями й безперервні розмови на перервах. 7. Особливо корисним було дізнатися, як випускники нашого навчального закладу можуть і досягають таких кар'єрних висот.

Вправа 120. *У чому причина двозначності змісту наведених нижче речень з однорідністю? Запропонуйте способи усунення цього небажаного ефекту.*

1. Він кинувся на грабіжника в масці, з пістолетом і ножем. 2. Аптека на вулиці Кастановій: гарантія низьких цін та якості. 3. Комісія санепідстанції відзначила антисанітарний стан торгового павільйону і продавця Невмітої. 4. Під керівництвом британських фахівців у центрі ведуть підготовку висококласних митників-кінологів і собак-шукачів, які, на додачу до вміння виявляти контрабанду та вибухівку, ще й досконало володітимуть англійською мовою. 5. Через забруднення водозаборів пестицидами тимчасово призупинено роботу шкіл, дитсадків та інших культурних і соціальних закладів. 6. Індустріальний коледж готує, зокрема, майстрів із виготовлення шкіряних виробів та швей-мотористок.

Відокремлення та його стилістичні можливості

Питання до теми

1. Поняття про відокремлення як стилістичне явище.
2. Факультативне й нормативне відокремлення в художніх та нехудожніх текстах.
3. Загальний огляд відокремлених членів речення.
4. Помилки у вживанні дієприкметникових та дієприслівникових зворотів.
5. Конструкції з віддієслівним іменником, паралельні до підрядного речення.

6. Відокремлена прикладка як засіб уточнення в офіційно-діловому й науковому мовленні.
7. Прикладка в красному письменстві, публіцистиці та фольклорі. Відокремлена прикладка при звертанні.

Література до теми

1. Волкотруб Г.Й. Практична стилістика... Тернопіль, 2011. С. 229-230 (підрядні частини речень, паралельні до зворотів).
2. Дудик П.С. Стилiстика... Киiв, 2005. С. 256-258.
3. Капелюшний А.О. Стилiстика... Львiв, 2003. С. 226-228 (підрядні частини речень, паралельні до зворотів).
4. Курило Олена. Уваги... Киiв, 2004. С. 42-43 (дієприслівникові звороти і паралельні до них конструкції з віддієслівними іменниками); с. 44-52 (узгодження дієприслівникових зворотів).
5. Мариненко І.О. Синтаксис... Киiв, 2021. С. 126-133.
6. Пономарів О.Д. Стилiстика... Тернопiль, 2000. С. 196-202.
7. Сучасна українська мова...; за ред. О.Д. Пономарева. Киiв, 2008. С. 344-356.

Запитання й завдання для самоконтролю

1. Окресліть функції відокремлених елементів у реченні. Що з цього має стилістичну природу?
2. Наведіть приклади факультативного відокремлення в художніх та нехудожніх текстах. Що, на вашу думку, впливає на рішення авторів на користь відокремлення/невідокремлення членів речення у своїх текстах?
3. Охарактеризуйте найбільш поширені помилки у вживанні дієприкметникових та дієприслівникових зворотів.
4. У чому полягають особливості використання прикладки в художньому та розмовному стилях, у публіцистиці?

5. Розкажіть про стилістичні можливості відокремлення/невідокремлення прикладок.

Вправа 121. *Визначте, які саме члени речення є відокремленими. Порівняйте паралельні конструкції з відокремленням та без нього або з різним розташуванням відокремлених елементів у реченнях. Чим відрізняються ці пари речень із погляду відтінків змісту та стилістичних нюансів?*

1. У жінки – все серце, навіть голова (*Жан-Поль*). – У жінки все, навіть голова, – серце. 2. Майже кожному мудрому вислову відповідає протилежний за змістом – і при цьому не менш мудрий (*Дж. Сантаяна*). – Майже кожному мудрому вислову відповідає протилежний за змістом і при цьому не менш мудрий вислів. 3. Немає безвихідних становищ, окрім смерти (*Т. Джефферсон*). – Окрім смерти, немає безвихідних становищ. 4. Будь-який пасажир автобуса, старший за тридцять років, – невдаха (*герцогиня Вестмінстерська Лелія*). – Будь-який, старший за тридцять років, пасажир автобуса, – невдаха. 5. Всі ми або майже всі ми померемо (*із проповіді французького абата, виголошеної в присутності Людовика XIV*). – Всі ми – або майже всі ми – померемо. 6. Уся мудрість людства полягає в двох словах – «чекати» і «сподіватися» (*А. Дюма-батько*). – Уся мудрість людства полягає в двох словах «чекати» і «сподіватися».

Вправа 122. *Чому в поданих реченнях другорядні члени речення не відокремлено? Чи можуть вони бути відокремленими і як відокремлення їх впливає на семантичні та стилістичні характеристики речень?*

1. Гості їли не поспішаючи. 2. Горілиць із розплющеними очима лежав Макар. 3. Бігли не тямлячи себе. 4. За гаєм серед поля чорніло пожарище. 5. Дбати не покладаючи рук. 6. Як громадянин висловлю свою позицію. 7. На цей момент перед ведуть кандидати від влади. 8. Я слухав затамувавши подих. 9. Пізно ввечері оприлюднили дані екзитполів. 10. Дівчат, років до дев'яти, зібралось чималенько.

Вправа 123. Порівняйте речення з прикметниковим, дієприкметниковим зворотом, прикладкою і синтаксичні конструкції з підрядним означальним реченням. Що відрізняє паралельні речення в кожній парі з погляду семантики та відтінків експресії?

1. Заява, виголошена у виборчому штабі опозиції напередодні, спричинила значний суспільний резонанс. – Заява, яку виголосили у виборчому штабі опозиції напередодні, спричинила значний суспільний резонанс.
2. Замість цитрусових у ящиках виявили зовсім неапетитну субстанцію, позеленілу й розкислу. – Замість цитрусових у ящиках виявили зовсім неапетитну субстанцію, що позеленіла й розкисла.
3. Із глибин нашої Галактики досі надходять радіосигнали від космічних апаратів НАСА, відправлених ще на початку 2000-х років. – Із глибин нашої Галактики досі надходять радіосигнали від космічних апаратів НАСА, що їх відправили ще на початку 2000-х років.
4. Уже невдовзі на популярних стримінгових платформах ми побачимо журналістське розслідування, здатне завдати болючого удару по багатьох політичних фігурах. – Уже невдовзі на популярних стримінгових платформах ми побачимо журналістське розслідування, яке здатне завдати болючого удару по багатьох політичних фігурах.
5. Легендарний слідчий-«важняк», нині пенсіонер, повідає про маловідомі факти з історії карного розшуку. – Легендарний слідчий-«важняк», котрий нині є пенсіонером, повідає про маловідомі факти з історії карного розшуку.

Вправа 124. Порівняйте речення з дієприслівниковим зворотом та паралельні до них синтаксичні конструкції з підрядним обставинним реченням. Чи можна вважати їх повністю синонімічними? Обґрунтуйте свою відповідь.

1. Прилетівши до Борисполя, ексменеджер банку потрапив у міцні «обійми» правоохоронців. – Після того, як ексменеджер банку прилетів до Борисполя, він потрапив у міцні «обійми» правоохоронців.

2. Про наслідки дій шахраїв власниця квартири дізналася, лише побачивши в себе на порозі нових хазяїв у супроводі судових виконавців. – Про наслідки дій шахраїв власниця квартири дізналася, лише коли побачила в себе на порозі нових хазяїв у супроводі судових виконавців.

3. Розчищаючи старовинні фрески від пізніших нашарувань, треба бути гранично обережним. – Коли розчищаєш старовинні фрески від пізніших нашарувань, треба бути гранично обережним.

4. Кажучи відверто, пан міністр цього разу просто збрехав. – Якщо казати відверто, пан міністр цього разу просто збрехав.

Вправа 125. Знайдіть у реченнях відокремлені означення, визначте, чим вони виражені. Зробіть їх невідокремленими або замініть їх на синонімічні відокремлені конструкції (підрядні речення та ін.). Порівняйте паралельні варіанти у семантичному та стилістичному плані.

1. Скористатися цією пільгою можуть підприємства, утворені після першого квітня 2021 року. 2. Також на преференції мають право претендувати юридичні особи, зареєстровані платниками єдиного податку до набрання чинності цим кодексом. 3. Конституційні права та свободи людини й громадянина не може бути обмежено, крім випадків, передбачених Конституцією. 4. Москва, горопашна, все чіпляє і чіпляє на себе дорогі прикраси і шикарне шмаття від провідних кутюр'є... (І. Карна). 5. Щоденно, крім неділі, Банзай виходив з хати з наплечником за спиною – великим, гірським (за Л. Дерешем). 6. Інтернет-ЗМІ диктують «мовну моду» ще й у той спосіб, що стають потужним джерелом інформації для решти

ЗМІ – аудіовізуальних і друкованих. 7. Добре вихований, він не заважав розмові. 8. Кілометрів зо три ліс тягся, густий і незайманий (Ю. Яновський). 9. Знесилена, вона сіла (І. Карпа). 10. Мова, відсутня в Інтернеті, – це мова, яка більше не існує в модерному світі.

Вправа 126. *Визначте, у яких прикладах дієприслівники та дієприслівникові звороти, крім значення додаткової дії, мають ще й відтінки обставинного значення. Спробуйте замінити дієприслівник чи зворот на підрядне речення або іншу синонімічну конструкцію. Укажіть, які семантичні і стилістичні відмінності виникають при цьому. У яких прикладах можна вжити різні типи підрядних речень, а в яких – заміна неможлива?*

1. Кіт визирнув із-за холодильника, облизуючись. 2. Творець есперанто доктор Л. Заменгоф розробляв штучну мову, орієнтуючись переважно на інтернаціональні корені та латинські службові елементи. 3. Над прибережними скелями, широко розкинувши оранжеві крила, ширяє дельтаплан. 4. Хлопчик мовчав, недбало малюючи якісь кривульки на обкладинці зошита. 5. Гості не поспішали розходитись, смакуючи рідкісні вина з особистих погребців господаря. 6. Це суттєво спростить роботу службовців. Раніше всі ці дані вони отримували, направляючи листи до різних організацій і чекаючи місяцями відповіді. 7. Здавалося б, уряд створив ідеальні умови для малих підприємств, давши час на становлення бізнесу, проте і тут є ложка дьогтю.

Вправа 127. *Де потрібно, поставте кому при конструкціях із як. Обґрунтуйте своє рішення. У яких випадках кома в такій позиції може бути необов'язковою і яким чином наявність/відсутність цього розділового знака позначається на змісті та стилістичному забарвленні речення?*

1. Таке вар'ятство чинять лише безнадійні безклепки (,) як ото ми з Хіппі.
2. Знаєте (,) як воно в горах. Розпечена виразка сонця гріла (,) як зварйована.

3. Сергій Мокоша, який усім представлявся (,) як Дош, – знайшов безтямного Юрка у квартирі на кухні (з творів Любка Дереш).

Вправа 128. *Перебудуйте речення так, щоб 1) відокремлена прикладка стала невідокремленою; 2) прикладка і означуване слово помінялися місцями. Що це змінює у змісті речень?*

1. Не було ані вчорашнього голови обласної ради (тепер він заступник голови) Володимира Марченка, ані ще дванадцяти депутатів облради, обраних за партійним списком, ані ексмера Полтави Андрія Матковського, ані Олександра Козуба – тепер уже колишнього секретаря міськради... 2. Із кінця 90-х років минулого століття в Україні поряд із пресою, радіо й телебаченням з'явився четвертий вид медіа – інтернет-ЗМІ. 3. Це драма, яка розгортається з головним героєм – магістром Гелласом: він закоханий зі взаємністю, але безнадійно. 4. Зрештою, останній її коханець – ще зовсім молодий юнак, – дізнавшись про хворобу, розвернув автомобіль, в якому вони їхали, й спрямував його на повній швидкості з обриву. 5. Є тут один такий хлопака – Федя Круговий (Л. Дереш).

Вправа 129. *Охарактеризуйте помилки у вживанні дієприслівникових зворотів. Виправте речення.*

1. Набравши максимальну кількість балів, юну львів'янку визнано неофіційним лідером цьогорічного ЗНО. 2. У футбольній команді, що має єврокубкові амбіції, перефразовуючи класика, все повинно бути прекрасним – і техніка, і вольові якості, і командний складник гри. 3. Побачивши, що зібралося так багато народу, оптимізм одразу повернувся до нас. 4. Автори фільму показують нам окремі епізоди з життя Мазепи, коли гетьман стояв перед важким вибором, наслідуючи стиль «поетичної школи» українського кіно. 5. Вивчаючи досвід польських аграріїв, виникають питання до нинішніх і колишніх очільників вітчизняної агропромислової галузі. 6. Наша повітряна куля, піднімаючись усе вище й вище над строкатими клаптиками полів і тоненькими смужками доріг та лісосмуг, але

ще не сягала тих висот, де проносилися чорні силуети птахів. 7. Дивлячись на картину, мене охопило змішане почуття – і радості, і смутку одночасно. 8. Банки завжди можуть захистити себе, пославшись на кризу, а для громадянина закон не передбачає жодних форс-мажорних обставин. 9. Добре вивчивши почерк митрополита Іларіона, дослідникові самому легше вдається розібрати почерк автора текстів. 10. Буквально щойно зайшовши в кабінет, мою увагу привернув дивний звук.

Вправа 130. *Відредагуйте речення з помилками у вживанні відокремлених синтаксичних елементів.*

1. До інфекційного відділення обласної лікарні доставлено 75 дітей, у тому числі трьох дорослих. 2. Молода дружина, зараз уже небіжчиця, не зрозуміла душевних поривань чоловіка. 3. Замість центральних вулиць столиці транзитний транспорт вирушить новою ділянкою окружної дороги. 4. Окрім курей, ми плануємо почати вирощування індичат. 5. М'яч вийшов за межі поля від ноги Ярмоленка, точніше – від його плеча. 6. Поряд із заміною застарілого обладнання, працівники обласного телебачення вдосконалювали тематичне наповнення передач. 7. Попри це, за словами Леоніда Фармагея, затриманих під час протестів, у тому числі й журналістів, невдовзі відпустили. 8. Упродовж десятиліть, українськомовне населення не протестувало з цього приводу, бо за відсутності в нас державної ідеології чуло звідусіль лише старі міти про «братерство двох народів». 9. Окрім тих самих «тітушок», активістам досі ще загрожує кримінальне переслідування. 10. За нашими листами, як хіроманти по долонях, можна читати наші характери й долі. 11. Крім підприємств-партнерів, у Днях кар'єри планується участь роботодавців з Німеччини та Польщі.

Вправа 131. Проаналізуйте вживання зворотів з прийменниками (о)крім, поряд, замість та ін. Поясніть характер помилок і виправте їх.

1. Окрім інших талантів, Гнат Хоткевич був чудовим бандуристом. 2. Крім нових ринків збуту, підписання угоди дасть змогу оновлювати матеріальну базу підприємство за рахунок новітнього обладнання. 3. Поряд із наркоманією варто не забувати і про позитиви здорового способу життя. 4. Замість голови студентського парламенту його заступник представив присутнім проєкт статуту. 5. Лікарський препарат, окрім заспокійливого ефекту, також усуває неприємні симптоми при ходінні й різких рухах.

Вправа 132. Визначте правильність граматичної форми присудків та означень у конструкціях з відокремленими прикладками. Де потрібно, відредагуйте речення.

1. Парад ретроавтомобілів відкривають «Жигулі» першої моделі – славнозвісна «копійка», до невпізнання відтюнінгована аматором-колекціонером із Борзни. 2. Якби не вперте небажання розлучатися зі старою назвою – Комсомольськ, що виявився для них чомусь настільки дорогим, містяни не отримали б «згори» нове найменування свого населеного пункту, Горішні Плавні – насправді, відомі ще з козацьких часів. 3. Наступний промовець, Інна Репетюк, брала не так аргументами, як силою голосу та емоційністю. 4. За річкою розкинулося село – Зелений Гай, стародавній, але по-своєму модерновий.

Вправа 133. Проаналізуйте помилки у вживанні дієприкметників та дієприкметникових зворотів. Зосібна зверніть увагу на доречність (чи надлишковість) уживання дієприкметників. Виправте речення.

1. У статистичному збірнику подані зведені дані здійсненого Всеукраїнського перепису у 2002 році. 2. Суддю позбавили посади через порушення ним прийнятої присяги. 3. Користуючись нагодою, вітаю всіх із наступаючим завтрашнім святом – Днем далекобійника. 4. Компанія-виробник терміново відкликає дефектні автомобілі, реалізовані у всьому світі автосалонами. 5. А тепер

спробуємо накреслити можливі шляхи виходу з існуючого положення. 6. Висвітлені випадки у телепрограмі хабарництва вже розглянуті на позачерговій колегії міністерства. 7. Мій погляд зупинився на заяві потерпілої, підшитої до кримінальної справи. 8. Під загрозою зникнення опинилися деякі види птахів і риб, ще не занесених до Червоної книги.

Стилістичні аспекти вставних і вставлених конструкцій, звертань та вигуків

Питання до теми

1. Функції вставних слів у нехудожніх та художніх текстах.
2. Зіставна характеристика вставних слів та вставлених конструкцій. Вставлені конструкції в різних стилях мови.
3. Експресивна функція стверджувальних і заперечних слів, а також вигуків у реченні.
4. Власне звертання й риторичне звертання.
5. Семантична й стилістична характеристика звертань. Звертання в різних стилях мови.

Література до теми

1. Дудик П.С. Стилістика... Київ, 2005. С. 264-272.
2. Мариненко І.О. Синтаксис... Київ, 2021. С. 145-152.
3. Пономарів О.Д. Стилістика... Тернопіль, 2000. С. 202-209.
4. Сучасна українська мова...; за ред. О.Д. Пономарева. Київ, 2008. С. 357-371.

Запитання й завдання для самоконтролю

1. У чому полягає відмінність між вставними і вставленими компонентами речень? Проілюструйте на прикладах із текстів мас-медіа.

2. Які стилістичні відтінки додають вигуки в мовлення автора та персонажів? Наведіть приклади використання вигуків у публіцистиці.
3. Як відрізняються функції звертань у текстах різних функціональних та експресивних стилів?

Вправа 134. Виділіть у поданих реченнях вставні та вставлені елементи. Яку функцію в реченні виконують ці слова та конструкції? Аргументуйте свої висновки.

1. Мені не зовсім, правду кажучи, випадає виступати перед досвідченими колегами, які зібралися тут, можна сказати, на важливу нараду. 2. Але тоді він побачив (усе тим же боковим зором, котрий часом змушує нас навіть себе самих здивовано не впізнавати у дзеркалах), як прочинились інші, перед тим не зауважані ним двері на протилежному боці зали – двері і справді були порівняно вузькі й невеличкі, якийсь такий запасний або службовий вхід, як пожартував би з них Пепа за інших обставин (Ю. Андрухович). 3. Ці люди (потрібно віддати їм належне) провели, за свідченнями очевидців, більше доби на виборчих ділянках. 4. Переможців і дійсно не судили, навпаки – судили вони, користаючи при цьому з трофейних уламків світу переможених (Ю. Андрухович). 5. Був добрий лад – ми бачили – між ними, що варте, як відомо, похвали (М. Рильський). 6. – Ні, – думаючи про щось своє, нарешті, ніби знехотя, сказав Мурат. – Ні... мабуть, усе-таки не Барабаш (за Л. Кононовичем). 7. Пообіцяв, що звернуся до преси (так, тепер я погрожував пресою!), до Києва, до Москви, бо існує межа всьому, і я зараз стою на ній (за Ю. Андруховичем). 8. Врятуються, може так статися, не всі, але діти-індиго точно врятуються. Тому нумо на діагностику! А раптом! 9. За інформацією Рахункової палати, з 28,6 тис. зареєстрованих в Україні друкованих ЗМІ українською мовою видається 26,8 тис. Про це повідомляє пресслужба Рахункової палати за результатами аудиту ефективності використання коштів держбюджету на розвиток і функціонування української мови. 10. Як раніше повідомляла «Телекритика», перше місце за

сукупними річними накладами в Україні все ще утримують російськомовні газети та журнали: наклад газет майже у 2,5 рази більший, а журналів – у 8,5 разів більший за тираж українськомовних видань.

Вправа 135. *Порівняйте паралельні синонімічні речення (групи речень) зі вставленими конструкціями та без них. Що наявність вставлених елементів змінює у семантичних і стилістичних характеристиках речень?*

1. Він добре знав (з того часу пройшло вже більше двох років), що тепер про це ніхто не дізнається (*Л. Дереш*). – Він добре знав, що тепер про це ніхто не дізнається: з того часу пройшло вже більше двох років. 2. Кроки влади нерідко бувають необдуманими (у минулому номері йшлося про деякі з них), тому засобам масової інформації не завжди можливо об'єктивно висвітлювати їх... – Кроки влади нерідко бувають необдуманими, тому засобам масової інформації не завжди можливо об'єктивно висвітлювати їх... Про деякі з таких кроків ішлося в минулому номері. 3. Санкція цієї статті передбачає покарання у вигляді штрафу від 300 до 500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеження волі на строк до трьох років (як варіант – із позбавленням права обіймати певні посади терміном до трьох років). – Санкція цієї статті передбачає покарання у вигляді штрафу від 300 до 500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеження волі на строк до трьох років. Як варіант – із позбавленням права обіймати певні посади терміном до трьох років. 4. Обоє вони, а також Ярослав Романчук і Віктор Терещенко, засудили тих, хто «загострив ситуацію на площі» (нагадаємо, під час недільного мітингу там відбулися провокації – група невідомих кинулася на штурм адмінбудівлі уряду, після чого поліціанти взялися затримувати учасників акції). – Обоє вони, а також Ярослав Романчук і Віктор Терещенко, засудили тих, хто «загострив ситуацію на площі». Нагадаємо, під час недільного мітингу там відбулися провокації – група невідомих кинулася на штурм адмінбудівлі уряду, після чого поліціанти взялися затримувати учасників акції. 5. В Міністерстві повідомили (вони, напевне, вже заздалегідь знали ці

прогнози): у наступному місяці ціни виростуть удвічі. – В Міністерстві повідомили: у наступному місяці ціни виростуть удвічі. Там, напевне, вже задалегідь знали ці прогнози.

Вправа 136. У наведеному уривку визначте контекстуальну роль вигуків та вставних слів. Якого стильового забарвлення вони додають текстові?

– Бога ради, тату, – заволав Хазяїн, погамувавши спазми, – чим ти годуєш цього собацюру?

– Він майже нічого не їсть, – відказав старий.

– Фіалок він не їсть, це напевне, – мовив Хазяїн і плюнув на землю.

– Він ось чого впав, – зауважив фотограф. – Його не тримають задні лапи.

Як тільки ми поставимо його рівно, треба буде поквалитись.

– Ми? – вигукнув Хазяїн. – Ми! Хто це, в біса, ми? Ану йдіть поцілуйтеся з ним. Він раз дихне – то й молоко скисне, і сосна обсиплеться. «Ми», хай йому чорт!

Хазяїн глибоко вдихнув, і ми знов підняли пса (*Р.-П. Воррен, пер. В. Митрофанова*).

Вправа 137. Визначте експресивні і семантичні відтінки, функції в реченнях стверджувальних та заперечних слів.

1. Так, так, саме про славетний наш національний продукт і піде мова в цій статті.
2. Авжеж, наші запеклі «друзі» з-за «поребрика» тільки й чекають на такий подарунок.
3. Так! я буду крізь сльози сміятись, серед лиха співати пісні (*Леся Українка*).
4. Так-то воно так, але трошечки не так, якщо вдатися до улюбленого вислову відомого комедійного персонажа.
5. Аж ніяк, не схоже це на правду, ба навіть на якусь там напівправду чи навіть «постправду»...
6. А що ви думали? Таки-да, у нового держсекретаря і його заступниці знайшлися предки родом з України!
7. Є думка: дівчата та рóботи, та ще й код... Не-є, такого не буває. Мовляв, не дівоча справа подавати живлення на Arduino через піни Vin та GND!

8. – У тебе є відеокамера? – запитала Стефка. – Авжеж. Я дещо знімаю для себе (І. Роздобудько). 9. – Гарзд! – заявив він, випростуючись у кріслі всією статурою колишнього десантника (Л. Кононович).

Вправа 138. *Знайдіть стверджувальні та заперечні слова, вигуки, визначте їхнє семантичне й стилістичне забарвлення в контексті. Які варіанти синонімічної заміни цих слів можливі і як вони впливають на семантико-стилістичні характеристики речень?*

1. – Ат! – кидаєте ви і вистрибом, вистрибом, не шляхом, а по зеленому споришу мчите до діда Махтея, що живуть у Василлі, на забаштах, і що їхній Павло нашу Степаниду держить (Остан Вишня). 2. – Авжеж, – відказав Кіт Учений. – Справжнє-справжнісіньке. Однак воно особливе, бо призначене лише для написання літературних казок (Є. Волощук). 3. – Та годі тобі! Лисиця і в тундрі Лисиця! – сказав ще один їхній товариш – Влад (І. Роздобудько). 4. З розмаху – хресь! Прямісінько у міцного, мов глиба, парубища! Той саме з-поміж дерев на берег вийшов, потилицю чухає, головою розгублено крутить. – Гей! – зойкнув. Відштовхнув білявого. – Ти що за такий? (Люко Дашвар). 5. Він ображено засопів. І Єва збавила тон: – Добре. Не плач, хлопчику. Тобі сподобалась іграшка – це святе! Я почекаю в машині. Впевнена: ти повернешся сам! (І. Роздобудько). 6. Нарешті вони підійшли до якихось височезних дверей у кінці зали і, вказавши на них рукою та сухо кашлянувши, розпорядник віддав наказ: «Геть! Геть негайно звідси!». «Але чому я?» – згадав про своє запитання Пепа. «Бо ти не смієш», – пояснив розпорядник (Ю. Андрухович). 7. – Ні! – Гаррі заперечив так рішуче, що Ерні й Анна глянули на нього з неабияким здивуванням (Дж. Ролінг, переклад В. Морозова).

Вправа 139. Поясніть, яку експресивно-емоційну оцінку виражають вигуки, що містяться в поданих прикладах.

1. Усі подарунки жінкам поділяються на дві категорії: «дякую, любий» і «вау!!!».
2. Стоп, та це ж і не Авдіївка вже, а ота сумнозвісна естакада на самісінькій лінії зіткнення – у Промзоні... 3. Камон, хлопче, скільки можна експлуатувати образ вихідця з простого народу й беззавітного борця за його ж, цього народу, інтереси й прагнення? 4. Ах, Боже мій! Таж мусить хтось мене знайти (*О. Забужко*). 5. І я подумав: от блін (або, якщо хочете, дідько!), куди ж запропастився наш провідник?! 6. Хтось із росіян на повному серйозі вимагав зняти номер з конкурсної програми нібито за політичний підтекст, оскільки, мовляв, під «Лаша тумбай» ховається крамольне «Раша, гудбай». 7. Ех, хоч раз ти душу втіш мені! (*О. Забужко*).

Вправа 140. З'ясуйте роль і функцію спонукальних вигуків у поданих реченнях.

1. Гей, нум, хлопці до зброї – на герць погуляти, слави добувати! (*Нар. творчість*).
2. Гей, хто в лісі, озовися! (*Нар. творчість*).
3. Іще й зараз подеколи в дублінських пабах можна почути старовинну республіканську пісню: «Геть, британські солдати!».
4. Та й орав мужик край дороги. Гей, цоб! Цабе, рябий, тпру! Край дороги... (*Нар. творчість*).
5. Гетьте, думи, ви хмари осінні (*Леся Українка*).
6. Цитьте! Ой цитьте та мовчіте, та нікому не кажіте, цитьте! (*Нар. творчість*).
7. Лукашу, гов! А де ти? (*Леся Українка*).

Вправа 141. Які звертальні слова, слова-речення в поданих прикладах виражають подяку, побажання, вибачення і т. ін.? Поясніть їхні емоційне забарвлення та стилістичні особливості.

1. Щедрий вечір тобі, пане господарю! Радуйся, ой, радуйся, земле: Син Божий народився! (*Нар. творчість*).
2. Скільки поколінь вдячно згадують і нині оте не по-радійному затишне дідусеве: «Добрий вечір вам, малята, любі хлопчики й дівчата!».
3. Їде поїзд «Гуцул-Експрес», добрий вечір, Христос воскрес! Я до тата

лечу з небес... Гарний поїзд – «Гуцул-Експрес»! (*Тризубий Стас*). 4. Даруйте, панове, а хіба хтось обіцяв, що зі зміною уряду все і скрізь за одну мить зміниться на краще?! 5. На цьому Українське радіо припиняє мовлення у проводовій мережі. Надалі слухайте наші програми з етеру. Добраніч! 6. Яюсь зустрiлась верблюдиця верблюдам: – Бонжур, месье! – О, бонжур, мадам! Не сподiвались, що любов знайдем свою. Аморе мiо! Енд ай лав ю! (*Тризубий Стас*). 7. Дякую, наразi в мене все з цього питання.

Вправа 142. *Знайдiть у поданому фрагментi стенограми засiдання Верховної Ради України вставнi слова, вставленi конструкцiї, вигуки, звертання та iншi внесення. Які з них вiдiграють змістову або стилістичну роль, а які – є лише заповнювачами хезитацiйних павз («словами-паразитами») та iншими елементами спонтанности мовлення? Охарактеризуйте iншi ознаки спонтанного мовлення, наявнi в тексті. Перекажіть зміст тексту в публіцистичному стилі.*

Шановні колеги, є пропозиція, якщо не буде заперечень, залишайтеся на своїх місцях. Давайте ми затвердимо порядок денний сесії з тією пропозицією... Всі, які зареєстровані закони, це в сесію до середини липня. Відповідно до тієї пропозиції, яку я сказав під стенограму. Шановні колеги, це дасть можливість кожному з вас займатися законодавчою роботою, законотворчою, і в тому числі, працювати з комітетом. Є готовність голосувати за затвердження порядку денного? Відповідно і в тому числі – вилучити ті закони, які за поданням авторів цих законів, авторів законів, ідуть на відкликання, все справедливо, без жодних питань. І от цю пропозицію – в цілому, я зараз поставлю на сигнальне голосування. Я прошу всіх проголосувати, це закони всіх фракцій, груп і позафракційних депутатів.

Готові, колеги? Будь ласка, підготуйтеся до голосування. Будь ласка, колеги, оцю пропозицію я ставлю на голосування сигнальне, я прошу всіх підтримати, це включення в порядок денний законів на цілу сесію. Голосуємо?

Будь ласка, прошу підтримати. Прошу всіх підтримати. За – 210. Ну, майже, майже. Я не розумію просто логіку в тому, щоб не голосувати за ці рішення. Будь ласка, підходьте депутати. Будь ласка. Давайте ще раз тоді цю пропозицію, прошу всіх підтримати, незалежно від фракцій і груп. Увага! Всім зрозуміло пропозицію? Це включити в порядок денний всі закони, які зареєстровані, щоб ми могли з ними працювати, це вже ваші всі закони. Який сенс не голосувати за це рішення? Будь ласка, ще раз сигнальне голосування. Прошу всіх підтримати, прошу голосувати. За – 217.

Колеги, займайте свої місця. Давайте ще раз спробуємо. Ви ж слухайте, будь ласка! Ця пропозиція є абсолютно об'єктивною. Увага, колеги, ще раз: виключаємо перший додаток. Ті, які були в першому додатку, вони залишаються в порядку денному сесії. Другий і третій додаток затверджуємо, і в тому числі за виключенням тих законів, яких автори їх просто відізнавали, щоб вони не займали ваш час. Приймається така пропозиція? Будь ласка, прошу всіх: сигнальне голосування, прийняти в цілому. Давайте, голосуємо! Голосуємо, голосуємо! Прошу підтримати. За – 214. Двісті чотирнадцять... Ну, фактично 12 голосів у нас не вистачає. Я не бачу можливості тоді проголосувати. Давайте ще раз спробуємо, колеги. Можливо... Ну давайте, колеги, ще раз давайте проголосуємо і далі визначимося, що робити з порядком денним, на цей тиждень у нас ще вистачить. Да, я ж про це сказав. Ні, ні, тільки ті, які відкликані авторами, я ж про це сказав...

Я прошу всіх ще раз, займайте свої місця. Давайте, ще раз голосуємо сигнальне голосування, колеги, прошу всіх підтримати формування порядку денного сесії відповідно до пропозиції, яку я сказав, оголосив під стенограму, голосуємо.

Вправа 143. *Розставте пропущені розділові знаки. Визначте вставні, вставлені слова й конструкції та відокремлені члени речення.*

Понеділок – день тяжкий, і нічого вже з тим не вдієш – принаймні до досягнення пенсійного віку. Але коли пройшовши сотню метрів дороги до роботи встигнеш побачити оголошення про «горящі путівки» плакатик про те, що «наш препарат здолає вашу нежить», і повідомлення про оргтехніку «по найнижчим цінам» – то їй-Богу хочеться забігти в найближчу рекламну контору і когось покусати. Щоби згодом у довгій черзі в районній поліклініці за порцією щеплень вони прочитали нарешті правопис.

І пів біди, коли продукти «найкращої в світі радянської освіти» виводять на аркуші картону маркером нехитре оголошення приміром про «черніговські одіяла». Але коли бачиш білборди з явно недешевою рекламою всесвітньо відомого фотобренду, який пропонує свої фотокамери із системою «подавлення вібрації», з'являється стійка підозра, що знаній у світі фірмі скажемо м'яко до тебе байдуже... А всесвітньо відома фірма спортивних товарів насправду настільки необізнана в анатомії, що пише на своєму дезодоранті – «для пахових впадин», причому дезодорант ні-ні у жодному разі не для «інтимної» гігієни.

З одного боку у безграмотності реклами нічого дивного ніби й немає. Власне всі вже звикли до журналістів та депутатів, котрі «нас дякують» і обіцяють зробити щасливими «на протязі найближчого часу» – що ж тут хотіти від «креатиффників»? Тим паче що українськомовних серед них не так і багато. Але на відміну від депутатів, яких хвилює наша думка добре якщо раз на чотири роки, чи журналістів, яких часто цікавлять взагалі зовсім інші речі, комерсанти все-таки трохи залежніші від наших гаманців. А грубі мовні ляпи відлякують усіх, хто може їх помітити. Бо споживачеві байдуже, що камери виготовляють у Японії Китаї чи Кореї, а помилки роблять рідні українські копірайтери. У нього горопашного залишається враження, що хлопці, які не можуть написати три речення без помилок, навряд чи зроблять пристойний високотехнологічний

продукт. Хоч у випадку з отим самим брендом така підозра навряд чи справедлива, але репутацію компанія собі підпсувала. За свої ж до речі гроші.

Здається минули часи малинових піджаків «цепур» на шиях і великих барсеток як основних елементів бізнесової моди. Себто не минули звичайно – просто ця атрибутика перемістилася зі столиці чи обласних центрів до «перших хлопців на селі». Тим більш дивно спостерігати, як солідні корпорації з невеликого розуму або ж через незрозумілу байдужість занечищують світ широкий тим, за що мало б бути соромно. Як за нечищені зуби чи перегар на ділових переговорах.

І ще. Ніхто наче ж не забороняє рекламістам використовувати щось відмінне від основного й освяченого діалекту української літературної мови отого з присмаком холодних шкільних сніданків та показушних шкільних заходів. Можна звертатися до споживача й у розмовному стилі фаховим жаргоном чи молодіжним сленгом як завгодно але писати з помилками у будь-якому разі соромно. Та й сказати б збитково *(з журналу)*.

Вправа 144. *Напишіть есе (10-15 речень) на вільну тему, обов'язково використавши в ньому всі подані нижче слова і конструкції, а також не менше двох різних звертань і не менше п'яти різних вставлених елементів. Які слова з наведених тут ніколи не бувають вставними?*

Втім; до речі; за словами...; інакше кажучи; мабуть; між іншим; мовляв; навіть; нарешті; наприклад; принаймні; таким чином; так би мовити; тобто; як відомо.

Вправа 145. *Замініть вставні слова синонімічними висловами, які б не були вставними.*

1. Як правило, на Шипіт приїжджають кагалами і, за невеликими винятками, підтягуються свій до свого *(Л. Дереш)*. 2. Щоправда, реалізовуватимуть патріотичний почин із запізненням... 3. Його козячий сир, певно, куштували всі ВІП-персони України, адже аналогів цьому харчу в нас просто немає. 4. Досить.

Я втомилася від твоїх знущань, у мене залишилися не дуже приємні, навіть, я б сказала, жахливі, спогади після останньої зустрічі, тепер – ти вільний (Н. Сняданко). 5. Директор Департаменту транспорту і зв'язку, наприклад, «перевів стрілки» в бік Кабміну. 6. Зрештою, визначати цей текст саме як роман буде не зовсім коректно.

Вправа 146. *Змодельуйте можливий контекст для кожного з наведених слів-речень так, щоб воно виступало відповіддю на запитання або реплікою в діалозі.*

1. Еге... 2. Так! 3. Невже? 4. Ні... 5. А дзуськи! 6. Тю! 7. Ну, десь так. 8. Овва?! 9. Вйо! 10. Ой леле! 11. Де там! 12. Слава навіки! 13. Щиро! 14. Наше вам...

Вправа 147. *Утворіть форму кличного відмінка від поданих слів та словосполучень, уведіть їх у речення в ролі звертань.*

Антін, Барак Обама, Ваша королівська високість, високоповажний пан посол, відважний богатир Ілля Муромець, вояк Трохименко, депутат Москаль, донна Долорес, містер Джон Траволта, Неля Тимофіївна, Олекса Довбуш, добродій Іван Малкович, пан суддя, панна Ірен, святий отець, Тиміш і Хома, шановний пан секретар РНБО, шановна пані перший заступник голови, Юрко і Яся.

Вправа 148. *Випишіть із художніх та публіцистичних творів 15-20 речень зі звертанням. Знайдіть серед них приклади звертань за такими критеріями: А) тематично-семантичним (назви явищ природи; назви істот; метафоризовані народно-поетичні назви; назви людей, у тому числі – за професією, родом занять чи соціальним станом; інші назви); Б) експресивно-стилістичним (стилістично-нейтральні; шанобливі; захоплені, піднесені; зневажливі чи із забарвленням осуду; з відтінком улесливості; інші).*

Пряма й непряма мова в тексті.

Монолог, діалог і полілог

Питання до теми

1. Способи передавання чужої мови в офіційно-ділових, наукових та публіцистичних текстах.
2. Стилiстичнi функцiї прямої мови, роль її в художнiх творах.
3. Стилiстичнi функцiї слiв автора.
4. Невласне пряма мова, її стилістичні можливості.
5. Паралельні до прямої мови синтаксичні конструкції: непряма мова, ділове відтворення висловлення, вільна пряма мова, невлаcне пряма мова, здогадна пряма мова, напівпряма (пiдрядно-пiдпорядкована) мова.
6. Монолог у рiзних стилях мови.
7. Дiалогiчне мовлення в художнiх та публіцистичних текстах. Зiставна характеристика дiалогу в драматичному й недраматичному творі.
8. Композиційні та стилістичні функції полілогу.

Література до теми

1. Капелюшний А.О. Стилiстика... Львiв, 2003. С. 228-230 (пряма та непряма мова); с. 339 (дiалогiчне й монологiчне мовлення).
2. Мариненко І.О. Синтаксис... Киiв, 2021. С. 232-237.
3. Пономарiв О.Д. Стилiстика... Тернопiль, 2000. С. 209-227.
4. Сучасна українська мова...; за ред. О.Д. Пономарева. Киiв, 2008. С. 442-454.

Запитання й завдання для самоконтролю

1. Зробіть огляд відомих вам способів передавання чужої мови в офіційно-ділових, наукових і публіцистичних текстах.

2. Охарактеризуйте стилістичні функції прямої мови та слів автора, їхню роль у художніх та публіцистичних творах.
3. Які специфічні виражальні можливості має кожна з конструкцій, паралельних до прямої мови?
4. Як можна увиразнити індивідуальні риси персонажів через монолог і діалог у тексті?
5. У чому полягають композиційні та стилістичні функції полілогічного мовлення?

Вправа 149. *Визначте, у який спосіб передано чуже мовлення в кожному реченні (виділені шрифтом фрагменти). Обґрунтуйте свої висновки.*

1. На думку політика, гарантувати безперешкодне здійснення процесу розширення ЄС є **«чи не найбільш серйозним викликом сьогодення»**.
2. Міністр транспорту Мексики повідомив, що **літак зазнав аварії, коли заходив на друге коло посадки**.
3. Йшла далі. Втоплена, трішки знесилена. Але хіба про те думала. Думала тільки про одне, щоб її не стало. **Ось так вам. Ось так вам усім. Ненавиджу**. Всі інші думки були десь далеко... (*І. Карпа*).
4. **«У мене смуток на душі, я в жаху від того, що все це питання не підготовлене»**, – не зовсім зрозуміло пояснив міський голова.
5. А втім, **цей показник може змінитися в другому півріччі поточного року**, заявив керівник управління цінової політики С. Волос.
6. Ангела Меркель, християнська демократка, на кожному кроці каже: **«Людина, яка не знає німецької мови, не бажана в нашій країні»**. Уявляєте, щоб таке сказали в Україні? Та ніхто такого не скаже. Тому що в нормальних націй оте, що в нас називають **«націоналізмом»**, – це в них у повітрі, це в них у крові, це природні речі (*В. Шкляр*).
7. Степан вийшов на галявину. **Боже, та це ж тут він у дитинстві пас худобу! І одного разу довго-довго шукав оту прокляту Маньку, що завжди кудись забігала. Гей-гей, скільки ж це часу збігло?! І не порахуєш...**
8. Я знаю з народних прикмет, що **як рясно квітує горобина, то добрий буде урожай**.
9. Підрубубував учитель. Лівою

рукою смикав пружний стовбурець, дужо відгинав убік і розмахував сокирою... З кожним таким помахом робився дедалі злішим. На себе. Передовсім на себе. **А на! А ось тобі. Ось! Падай викоріненою жертвою. Падай. Бо дурень. Бо його життя так нічого й не навчило. Нічого** (Б. Тимошенко). 10. **Я був дванадцять разів за півкроку від смерти** (Є. Березняк). 11. Терорист Муссаві: **Америко, ти програла, я виграв!** 12. **«О панно Інно, панно Інно...»**, або Скільки потрібно грошей і зв'язків, щоб поїхати на конкурс «Міс Всесвіт»? 13. Коли б мене хтось спитав, мовляв, **що мені подобалося у дитинстві**, я б йому відповів, що **любив грати у шахи** (Л. Дереш). 14. Листоноша зловтішався в душі, але зовні тримався ввічливо і спокійно, говорив, **що пошта працює до шостої, а об одинадцятій він туди нізащо не піде, хай його хоч розстріляють** (С. Жадан). 15. Захід стає предметом занепокоєності для Сходу, його присутність, пряма чи опосередкована, і постійний виклик традиційному укладу життя, що з ним пов'язаний, починають відчуватися всюди, всі починають боятися і ось-ось, зовсім скоро, все стане на свої місця. **Боїтеся?! Бійтеся!** 16. Мова буде. Її носіїв дуже багато. Західна Україна цим так не переймається, а я, наприклад, цим дуже переймаюсь. Коли нормальна людина йде містом, вона собі думає: **«А що мені купити, що мені зробити?...»**, так же? А я йду моїм Києвом, іду й 99 % часу слухаю, **а той якою мовою говорить, а той якою мовою говорить. Свій чи не свій?!** (за В. Шклярем).

Вправа 150. *До якого функціонального стилю належить текст? Які способи передавання чужого мовлення (виділені фрагменти) використано в ньому?*

Минулого тижня в селі Малі Кабанці сталася ось яка okazія. Хтось десь почув, **що з'явилися, мовляв, якісь дуже круті корми для свиней і кнури на них, наче коні, ростуть.** Тож скликали цілу нараду. Тут і директор агрофірми Митрофан Вселенський, і заступник сільського старости Онисим Штрикаль, і всюдисущий активіст громади Петро Рожен. Словом, усі світлі голови села, і навіть дід Макарич пришкандибав. Коротко у своїй промові розказав пан Мушка:

«За результатами досліджень, цього року показники врожаю буряку кормових сортів зросли на 36% порівняно з минулим роком. Тому ми, в межах самоврядування місцевих громад, вирішили продати частину вирощених буряків, а на виручені кошти закупити партію польських комбікормів Superświn». Однак у процесі обговорення було з'ясовано, що остаточної домовленості на постачання кормів укладено так і не було. «А як поставку буде зірвано?! – не стерпів Яцько Неїжхліб. – Свої ж буряки скуповувати станемо чи знову у борги, га? А ще ж класик писав: «Борг – початок рабства, бо кредитор невблаганніший за рабовласника – володіє не тілом, а гідністю!»

Здивовані учасники засідання ніяково переглядалися. **«А малий-то має рацію»,** – заговорив першим директор агрофірми. Начепивши на ніс окуляри, віцестароста вступив із Яцьком у перемовини:

– Де то ти такий розумний був, коли в білорусів зерно купували?

– Не купували, а на гречку мінялися. То – геть інакша справа! А тут «Дело ясное, што дело тьмное»! Хрін його знає, чи будуть ті корми, чи ні. Тому, переконаний, продаж буряків треба припинити. Отак, Гелюсю, й запишіть до протоколу! (остання репліка адресувалася секретарці Ангеліні, чи то пак, «просто Гелі», як вона себе називала).

Знову запала гнітюча мовчанка.

«От тобі й маєш! – зареготала невгамовна баба Юлька. – Одна свиноматка на весь колгосп... тобто, на цю, як її... агрохверму... а вони рішили корми моднячі куплять. Кнурів би трохи попродали та свинок молоденьких закупили! Теж мені бізнесмени!» Тоді підвівся директор і сказав: **«А що, до пугтя баба каже! Спершу свинок наміняти треба, а вже потім із поляками домовлятись. А то накупимо кормів, кого тоді ними годувати будемо? Хіба що самим аж до Великодня снідати ними та вечеряти?!...»** (за М. Разенковою).

Вправа 151. *Визначте, в які способи передано чуже мовлення в наведеному фрагменті репортажу. Переробіть текст так, щоб приблизно половину чужого мовлення в ньому було передано як діалог, а другу половину – через пряму мову зі словами автора, чергуючи ці два способи оформлення тексту.*

Наступного дня, зранку, нас (українських журналістів. – Д. Д.) повели в містечко для біженців. Наш гід, полковник грузинської армії, показував новенькі свіжопофарбовані будиночки, що їх ударними темпами на американські гроші звели для втікачів із зони бойових дій. Він розповідав, що новосели в цьому містечку просто-таки щасливі мешкати в чудових оселях, подарованих їм владою (наскільки взагалі можуть бути щасливими люди, які зовсім недавно втратили свої домівки, а багато хто – і свої рідних). Раптом до нашої групи підбігла немолода жінка, вочевидь, мешканка цього селища. Вона щось розгнівано вигукувала по-грузинському, звертаючись то до нас, то до нашого «екскурсовода». Я запитала в нього, про що говорить ця пані. Той відповів, мовляв, жінка незадоволена тим, що сюди дуже часто приїжджають іноземні журналісти і що візити преси заважають місцевим жителям.

... Трохи згодом, коли ми вже їхали в автобусі до Тбілісі, мій колега, котрий розумів грузинську мову, сказав мені, що та жінка питала в полковника, чому репортерам лише здалека показують новобудови й не заводять усередину. Нам же вона намагалася пояснити, що їх, біженців, заселили в недобудовані, переважно непридатні для проживання споруди.

Вправа 152. *Побудуйте речення з прямою мовою (П) та словами автора (А) за поданими схемами. Речення у кожному з рядків мають відрізнятися лише способом розставлення розділових знаків (наприклад: Він сказав: «Поїхали»; Він сказав: «Поїхали?»; Він сказав: «Поїхали!»; Він сказав: «Поїхали...»). Проаналізуйте наслідки заміни розділового знака для смислових і стилістичних характеристик речення.*

1. А: «П». А: «П?» А: «П!» А: «П...»

2. «П», – а. «П?» – а. «П!» – а. «П...», – а.
3. «П, – а, – п».
4. «П, – а. – П». «П? – а. – П». «П! – а. – П».
5. «П... – а, – п». «П... – а. – П».
6. «П, – а: – П».
7. А: «П», а. А: «П» – а. А: «П», – а.

Вправа 153. *Переробіть наведені приклади з непрямою мовою на фрагменти текстів із прямою мовою та словами автора. Чи вплинула ця трансформація на стилістичні відтінки повідомлюваного в них?*

1. Також прессекретарка сказала, що намагатиметься зробити все для того, щоб журналісти, які звертатимуться в Офіс Президента, могли отримати інформацію так швидко та оперативно, як би цього хотіла вона на їхньому місці. 2. На запитання ведучого, чи вважає він Путіна вбивцею, Джо Байден не вагаючись відповів, що вважає. 3. Речниця Білого дому заявила, що президент дав пряму відповідь на пряме питання й не шкодує про це. 4. Дональд Трамп планує створити власну політичну силу на базі частини Республіканської партії – про це повідомляють деякі американські ЗМІ.

Вправа 154. *Переробіть діалог у наведених фрагментах на інші варіанти передавання чужого мовлення (пряма мова зі словами автора, непряма мова, цитування і т. ін.), комбінуючи їх, де це можливо.*

1. – Справді – гарненька? – жваво відгукнулася Ольга Яківна. – Так, дуже. Це... – Офелія замріяно посміхнулася, – це – Леда (*І. Роздобудько*).
2. – Ви – батько? – грубувато спитала в нього санітарка. – Ні, таксист (*М. Іванцова*).
3. – Пані Валентино, а невже не може так бути: не було в дівчини таланту до музики, слуху там чи голосу, а потім – р-раз – і все є?! – Ні! – відрізала педагог. – У випадку з Галею Чепелик – ні! (*А. Кокотюха*).

4. – Вовчику, ти запізнився на цілих п'ятнадцять хвилин! Що трапилося? – питає вчителька. – Маріє Іванівно, ви не повірите: на мене дорогою до школи напали грабіжники... – відсапуєчись, відповідає хлопчик. – Боже! І що ж вони в тебе забрали? – Домашнє завдання на цей урок! (*Нар. творчість*).

Вправа 155. *Перекажіть зміст діалогу у формі непрямой мови, поєднаної зі словами автора, та ділового відтворення чужої мови.*

– Як живеш, Малахіє? – спитав Хазяїн. Борлак двічі ворухнувся. Хазяїн потис і пустив руку, що повисла в повітрі, немов нікому не належала, і Старе Луб'я озвалося:

– Та ще дигаємо.

– Як твій хлопець? – спитав Хазяїн. – Недобре з ним, – відказало Старе Луб'я.

– Хворіє?

– Та ні, – сказало Старе Луб'я.

– У в'язниці.

– Боже милий, – мовив Хазяїн. – Чи вони подуріли тут, що садять таких славних хлопців до в'язниці?

– Він таки славний хлопчина, – погодилося Старе Луб'я. – Та й бійка була чесна, от тільки не повелось йому.

– Еге?

– Усе було чесно, як годиться, от тільки не повелось йому. Штрикнув хлопця, а той узяв та й помер.

– Погане діло, – мовив Хазяїн. – Суду ще не було?

– Ще ні.

– Погане діло, – повторив Хазяїн.

– Та я не нарікаю, – сказало Старе Луб'я. – Усе було чесно, як годиться.

– Радий, що побачився з тобою, – мовив Хазяїн. – Скажи хлопцеві, хай тримає хвоста сторч.

– Він не нарікає, – відказало Старе Луб'я (*Р.-П. Воррен, пер. В. Митрофанова*).

Вправа 156. Створіть діалоги (не менш ніж на 8 реплік кожен) на такі теми: а) самопочуття співрозмовників; б) ставлення до куріння; в) вибір товару в магазині.

Вправа 157. Створіть полілоги (не менш ніж на 12 реплік кожен) на такі теми: а) пошук потрібної вулиці в місті; б) суперечка за місце в черзі.

Вправа 158. Прочитайте вголос (якщо є можливість – за ролями) подані діалоги – народні гумористичні твори в жанрі «розмови-нісенітниці» («розмови з глухими»). На чому в них ґрунтується комічний ефект? Відновіть запитання, на які «відповідає» другий співрозмовник.

I. – Добридень, Ісаю!

– Чайок шукаю!

– Чи ти жив-здоров?

– Та вже чотирьох знайшов!

– А чи здорові жінка й діти?

– А чорт їх піймає, підлітків! (підліток – пташеня, що ледве навчилося літати. –

Д. Д.)

– Тю, дурний! Чи вас багато таких недотеп?

– Та чотири діжки мати нашкребла!

II. – Здоров був, куме!

– Купив кобилу!

– А що дав?

– З лошам.

– Нехай вона тобі здохне!

– Дякую за добре слово!

III. – Хай Бог помагає, сусіде!

– А нехай не рие!

- Як ся маєш?
- Отам-о лежить за тином.
- А жінка твоя?
- Нехай не буде дурна!
- А твої дітки?
- Там не було ніде дірки. Мила тобі свинка – мила мені городинка.

Вправа 159. *Напишіть твір у жанрі репортажу про пресконференцію якогось вигаданого/уявного/фантастичного персонажа (коронавірусу, Попелюшки, Котигорошка, Шрека і т. ін.), використавши в ньому принаймні по одному разу різні способи передавання чужої мови. У дужках після відповідних речень тексту назвіть ці способи.*

Стилістичні фігури в різних текстах.

Періодичне мовлення та його стилістична роль

Питання до теми

1. Синтаксична характеристика та стилістичні можливості фігур.
2. Стилістичні фігури в нехудожніх та художніх текстах.
3. Використання фігур як засобу логічного виділення та впорядкування і як прийому посилення емоційно-експресивних можливостей викладу.
4. Період як особлива синтаксична конструкція. Періодичне мовлення і уривчасте мовлення.
5. Структура періоду.
6. Види періодів.
7. Семантична та стилістична характеристика періодів. Період у нехудожніх та художніх текстах.

Література до теми

1. Мариненко І.О. Синтаксис... Київ, 2021. С. 227-228 (період).
2. Мацько Л.І. та ін. Стилїстика... Київ, 2005. С. 318-379.
3. Пономарів О.Д. Стилїстика... Тернопіль, 2000. С. 183-184 (анафора, епіфора, епанафора, антитеза, риторичні запитання); с. 203-204 (риторичні звертання); с. 227-234 (період); с. 235-243 (огляд стилїстичних фігур).
4. Сучасна українська мова...; за ред. О.Д. Пономарева. Київ, 2008. С. 362 (напівриторичні конструкції).

ПРИМІТКА. Короткий словник стилїстичних фігур уміщено наприкінці цього посібника.

Запитання й завдання для самоконтролю

1. Які стилїстичні (риторичні) фігури є синтаксичними за своєю суттю?
2. Наведіть приклади використання відомих вам стилїстичних фігур:
 - а) задля логічного виділення та впорядкування;
 - б) задля посилення емоційно-експресивних можливостей викладу.
3. Поясніть різницю між власне звертаннями й риторичними звертаннями. Якими є функції риторичних запитань і звертань у публіцистиці?
4. Чому виокремлюють напівриторичні звертання та запитання?
5. Опишіть структуру та види періодів.
6. Що ви розумієте під терміном «періодичне мовлення»?
7. Чому виділення періоду як особливої синтаксичної побудови ґрунтується на комунікативних і стилїстичних, а не на граматичних критеріях?

Вправа 160. *Визначте, які стилїстичні / риторичні фігури на рівні будови тексту використано в наведених фрагментах. Аргументуйте свою думку.*

І. У нашій країні я бачу десятки мільйонів громадян, які на цей час позбавлені більшої частини того, що ми вважаємо абсолютно необхідним для життя. Я бачу мільйони родин, які намагаються жити відповідно до своїх доходів, таких малих, що хмари сімейної біди нависають над ними, дедалі більші з кожним днем. Я бачу

мільйони мешканців міст та ферм, які перебувають в умовах, що їх пів століття тому вишукане товариство назвало б непристойними. Я бачу мільйони відірваних від навчання, відпочинку, позбавлених можливості покращувати свою долю чи долю своїх дітей. Я бачу мільйони людей, які не мають змоги купувати продукцію ферм та фабрик і через свою бідність відмовляють у роботі й заробітку багатьом іншим мільйонам. Я бачу третину нації такою, що сидить удома, погано одягнена й голодна... Лише усвідомлюючи все це, ми можемо виправити наявне зло (*З другої інавгураційної промови Ф.-Д. Рузвельта*).

II. Збудована мільйонами українських рук демократія витримала випробування на міцність, витримала і непростий іспит Верховна Рада. У час випробування вона знайшла в собі сили стати на захист справедливості. Парламент був разом зі своїм народом, підтримав його прагнення і сподівання. Ви, шановні народні депутати, захистили українську демократію, захистили єдність, соборність і незалежність нашої України. Щира подяка вам за це. Щира подяка кожному народному депутату, який є в цій залі. Сьогодні я хочу запропонувати вам свою руку. Сьогодні я хочу подати свою руку кожному народному депутату, кожній фракції, кожному керівнику фракції і закликати вас до співпраці. У нас єдина ціль – заможна демократична Україна. Я переконаний: для кожного народного депутата, який є в цій залі, Україна – понад усе. Це хороший предмет нашої спільної праці. Я переконаний, що наша робота, шановні друзі, буде тривати. Нам разом працювати з народом і для народу (*з інавгураційної промови В.А. Ющенко*).

III. – У тебе задовгі ноги, – сказав Прокруст, – відрубаємо – і ти будеш щасливий.

– У тебе задовгі вуха, – сказав Прокруст, – відрубаємо – і ти будеш щасливий.

– У тебе задовгий язик, – сказав Прокруст, – відрубаємо – і ти будеш щасливий.

– У тебе завелика голова, – сказав Прокруст, – відрубаємо – і ти будеш щасливий (*Н. Кир'ян*).

Вправа 161. *Охарактеризуйте стилістичні фігури, використані в наведених прикладах (виділені фрагменти речень).*

1. Леля Асловська, кругленька рожевенька **білявка з великими синіми очима і з цифрою 26 у паспорті**, на зло всім, усьому світу й собі, сиділа і сердилася.
2. Коли француз організовує страйк – **українець запасає картоплю**. Коли американець створює корпорацію – **українець запасає картоплю**. Коли албанець будує Велику Албанію – **українець запасає картоплю**. Коли німець впроваджує євро – **українець запасає картоплю**.
3. **Хоч раз. Хоч раз** ти повинен відчути, **як** тяжко рветься на цій землі древнє чоловіче коло, **як** тяжко зчеплені чоловічі руки, **як** тяжко почати і зупинити Цей танець (*В. Герасим'юк*).
4. **Підписати не можна ветувати**.
5. **Ми не є учасниками** коаліції. Але ми є сторона, яка може надати відповідну допомогу або ж її не надати. Це повинно мати гуманітарний характер. Бо до жодної зі сторін, які конфліктують, ми не належимо, **ми не є учасниками**.
6. Я пишу **червоним атраментом**. **Атраментом червоним**, як кров (*В. Еллан-Блакитний*).
7. **Вона не розуміла**, але кивала головою. **Не розуміла** чому, але постійно погоджувалася. **Не розуміла**, хто вони і чому прийшли, але відчувала страх (*І. Карпа*).
8. Ваші **гроші** – це **папір**. Наші **папери** – це **гроші** (*з реклами*).
9. **Стихли** струни, **стихли** співи, срібні співи серенад, – срібно стеляться сніжинки – спить самотній сад (*В. Кобилянський*).
10. ...**завтра рано** заревуть дзвіниці в Україні, – **завтра рано** до церкви молитися підуть люде, – **завтра рано** (*Т. Шевченко*).
11. **Одна нога в стременах...** Сніги. Вітри. Зима. Розрубані рамена, і голови нема... **Ще вчора був веселий**: не думав, **що – кінець...** **Сьогодні ж – леле! Мрець...** (*Д. Фальківський*).
12. **Не витрачайте** свого часу на те, щоб проживати чуже життя. **Не потрапляйте** в пастку догми, яка наказує жити думками інших людей. **Не дозволяйте** галасу чужих переконань заглушити ваш внутрішній голос.
13. Сам ти **їм не потрібний**. **Їм потрібне** лише те, що ти можеш їм дати (*К. Фоссум*).
14. Варто не забувати про потреби наших чотириногих **друзів**. **Друзів**, від яких ми часом так легко відмовляємося.
15. Закликаю вас **голосувати розумом і за демократичні сили!**
16. **Жага влади** – це

те, що змушує людей, які мають усе, ставити на кін усе, що мають, заради ще більшого. Ось що таке **жага влади**. 17. Тепер він щотижня віддавав Бобу **десять доларів**. **Десять доларів**, що їх йому викроювали батьки на кишенькові витрати. 18. Європа пережила захоплення **монархізмом, анархізмом, націонал-соціалізмом, комунізмом** і ще бозна-яким «ізмом».

Вправа 162. *Знайдіть у поданих реченнях звертання, визначте, які з них є риторичними (чи напівриторичними), а які – власне звертаннями. Обґрунтуйте свою думку.*

1. Здрастуй, любий! У нас ізнову по кислотних дощах заіржавів город: почорнілі цурпалки гудиння над землею стирчать, як на згарищі спалений дріт (О. Забужко).
2. Присвячую ці невеселі роздуми тобі, генерації міленіалів.
3. Любі друзі, я хочу викласти вам свою філософію бачення цієї проблеми (В. Ющенко).
4. Але на цьому, шановний читачу, пригоди «диво-препарату» далеко не закінчуються... 5. О боги, боги мої! Якою сумною є вечірня земля! (М. Булгаков, пер. М. Білоруса).
6. Одкам'янійте, статуї античні... (Л. Костенко).
7. Дорогі брати і сестри, звертаюсь до вас у час важких випробувань для нашої країни!
8. Знаєш, Марійко, а ти мала рацію!.. 9. Кінооператори, мерщій! Апарати на плечі й у поле бігом!
10. Уклін земний тобі, Херсоне! (М. Чернявський).
11. Ну що ж, пані уяво, приготуйся оживляти для нас змертвілі події далекої минувшини!
12. Це звір огидної природи, Лох-Несс холодної Неви... Куди ж ви дивитесь, народи?! Сьогодні – ми, а завтра – ви (Л. Костенко).

Вправа 163. *Порівняйте паралельні конструкції у двох стовпчиках. Знайдіть стилістичні (риторичні) фігури та з'ясуйте, як їх використання змінює семантичне й стилістичне забарвлення речень.*

1. Ми – нація, яка поставила автомобілі до під'їздів будинків і	Ми – нація, яка поставила автомобілі до під'їздів будинків і комп'ютери до
---	--

комп'ютери до офісів, нація Едісона і братів Райт, «Гугла» і «Фейсбука». В Америці інновації не просто змінюють наше життя. Це те, чим ми заробляємо на життя (<i>Б. Обама</i>).	офісів, нація Едісона і братів Райт, «Гугла» і «Фейсбука». В Америці інновації не просто змінюють наше життя. Це те, чим ми заробляємо на нього.
2. Це означає спробувати сказати своїм дітям те, що сказав би протягом наступних десяти років. Це означає впевнитися в тому, що все добре влаштовано, так, щоб твоїй сім'ї було якомога легше. Це означає попрощатися.	Це означає – спробувати сказати своїм дітям те, що сказав би протягом наступних десяти років; впевнитися в тому, що все добре влаштовано, так, щоб твоїй сім'ї було якомога легше; попрощатися.
3. Будемо вічно в труді рости, з серця землі підіймать пласти, чорного золота давні пласти (<i>Я. Шпорта</i>).	Будемо вічно в труді рости, з серця землі підіймати чорного золота давні пласти.

Вправа 164. *Визначте, чи всі з поданих конструкцій належать до періодів. Установіть види періодів, обґрунтуйте свою думку.*

1. Коли глухого генія музики уже людські не досягали крики, коли він чув лиш бунт німих стихій і з них, у пінній пристрасті своїй, складав гармонії, щоб сам не чути, – настигла смерть (*М. Рильський*). 2. Лікарі – це ті, що прописують ліки, про які мало знають, щоб лікувати хвороби, про які вони знають ще менше, у людей, про яких вони не знають узагалі нічого (*Вольтер*). 3. За ті пісні, що їх вона складала, за те страждання, що вона страждала, за батька, що розп'ятий у Варшаві, а не схилив пред ворогом чола, – не вистачало б городу Полтаві, щоб і вона ще страчена була! (*Л. Костенко*). 4. Повитягались гострі шпилі, одділились окремі каміння, перетворились у білий мармур, одяглися в різьбу, – і став перед нами острів із моря – весь як Міланський собор (*М. Коцюбинський*). 5. Безслідно розпливаються достатки – кожне покоління заробляє само на себе; але часом

через тисячі літ виринають духовні надбання старих цивілізацій, що загинули в добу занепаду Духу, через перервність духу в якихось поколіннях, на якійсь ланці, що опустилася нижче історичного покликання (*Є. Сверстюк*). 6. Азовське море і Чорне море, зелені діброви і спів солов'я, високі Карпати, донецькі простори – це ти, Україно моя! (*І. Нехода*). 7. Те державне утворення, яке називали і яке само себе називало Священною Римською імперією, насправді не було ні священною, ні римською, ні навіть імперією (*Вольтер*). 8. Уставши з-за столу голодним – ви наїлися; якщо ви встаєте наївшись – ви переїли; якщо встаєте переївши – ви отруїлися (*А. Чехов*). 9. Шість якостей має людина: трьома подібна вона до тварини, а трьома до янгола. Як тварина – людина їсть і п'є; як тварина – вона множитья і як тварина – викидає. Як янгол – вона має розум, як янгол – ходить просто і як янгол – священною мовою розмовляє (*Піркей Авот*). 10. А корова стоятиме по коліна в тумані й подивиться на сніп сліпучого світла та довгасту чорну пляму, а потім, не повертаючи голови, і далі дивитиметься туди, де було світло й чорна пляма, з відчуженою, важкою, незворушною байдужістю, з якою дивився б усемогутній Бог, чи провидіння, чи й я сам, коли б стояв там при дорозі по коліна в тумані, а повз мене вихором пронеслися б отой сніп світла й ота чорна пляма і зникли б у темряві між полів та перелісків (*Р.-П. Воррен, пер. В. Митрофанова*).

Вправа 165. Прочитайте вголос наведені тексти, дотримуючись прийнятого інтонаційного оформлення періодів. Визначте види періодів, укажіть, де в них є сегментаційна павза, протазис і аподозис.

І. Судді! Якщо в мене є якась крихітка таланту (а я свідомий, що він незначний), або хоч трохи ораторської вправності (наділений я нею, визнаю, в скромній мірі), або якісь теоретичні знання в галузі красномовства, які ґрунтуються на докладному вивченні благородних наук (їх я, скажу прямо, ніколи не цурався), то результатів усього цього повинен вимагати від мене з повним правом у першу

чергу ось цей Авл Ліциній Архій (*Цицерон, з промови «За Ліцинія Архія», пер. Й. Кобова*).

II. Якими таємничими є тумани над болотами. Хто блукав у цих туманах, хто багато страждав перед смертю, хто летів над цією землею, несучи на собі непосильний тягар, той це знає. Це знає втомлений. І він без жалю покидає тумани землі, її болітця й річки, він віддається з легким серцем у руки смерти, знаючи, що лише вона одна заспокоїть його (*М. Булгаков, пер. М. Білоруса*).

III. Коли мені кажуть «Київ», я бачу Дніпро, стоячи на Володимирській гірці, я схиляюся над неосяжним простором, що відкривається моїм очам унизу, і в мене таке відчуття, неначе я – птах, мовби лечу я, розпластавши руки-крила, заточую великі кола над тим чарівним світом, який лежить унизу (*П. Загребельний*).

IV. І ось що ми бачимо на сьомому році збройного конфлікту, який цілком слушно визначено в низці нормативно-правових актів України як відсіч збройній агресії з боку Російської Федерації: працюють російські фірми, компанії, банки, причому останні володіють величезними офісами в центрі Києва; відбувається жвава торгівля з країною-агресором – і навіть без посередників; ведуть мовлення медіаресурси, що майже дослівно ретранслюють московський наратив і «виховують» у такий спосіб виборця, потрібного «п'ятій колонії» Кремля; а на цього виборця вже очікують політичні партії, які живляться грішми з країни-агресора, не приховують зв'язків із «північним сусідом» і запопадливо підсовують українцям гібридні псевдорішення витвореної ними з допомогою імперського пропагандистського «фотошопа» «громадянської братовбивчої війни».

Вправа 166. *Напишіть невелике есе на актуальну суспільно-політичну чи культурологічну тему, використовуючи різні стилістичні (риторичні) фігури на рівні окремих речень і текстових фрагментів: риторичні звертання й питання, анафору, епіфору, антитезу, градацію, еліпс, епаноду, паралелізм, хіазм, зевгму, амфіболію тощо.*

Вправа 167. *Складіть текст публічної промови, присвяченої мовній ситуації в Україні, використавши не менше трьох розгорнутих періодів різних структурних видів.*

Стилістика тексту.

Стилістичні можливості складного синтаксичного цілого

Питання до теми

1. Засоби зв'язності й цілісності тексту.
2. Типи зв'язків і відношень між елементами тексту (реченнями, складними синтаксичними цілими, абзацами тощо).
3. Поняття складного синтаксичного цілого (надфразної єдності, прозової строфи). ССЦ і абзац.
4. Принципи абзацного поділу тексту.
5. Текст як складне комунікативне ціле.

Література до теми

1. Дудик П.С. Стилістика... Київ, 2005. С. 278-283.
2. Капелюшний А.О. Стилістика... Львів, 2003. С. 254-268; 274-277.
3. Мариненко І.О. Синтаксис... Київ, 2021. С. 243-247 (ССЦ); с. 247-250 (властивості тексту).
4. Пономарів О.Д. Стилістика... Тернопіль, 2000. С. 181-183.
5. Сучасна українська мова...; за ред. О.Д. Пономарева. Київ, 2008. С. 455-477.

Запитання й завдання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте поняття «складне синтаксичне ціле» (ССЦ).

2. У чому полягає стилістичний потенціал способів поєднання речень у складне синтаксичне ціле, а ССЦ – у фрагменти тексту та в текст?
3. Назвіть засоби зв'язності й цілісності тексту. Які з них є формальними, а які – змістовими?
4. Які чинники впливають на абзацний поділ тексту? Чому членування текстів на абзаци є важливим?
5. Чи завжди ССЦ є тотожним абзацу? Аргументуйте свою думку.

Вправа 168. *Порівняйте фрагменти текстів Оксани Забужко та встановіть, до якого функціонального стилю (стильового різновиду, жанру) належить кожен із них. Які синтаксичні особливості текстів указують на їхню жанрово-стильову належність, а які – на ідіостильову?*

I. Моя мапа має трохи іншу «легенду», ніж міллерівська. На ній є книги чужі (сюди я одібрала тільки сюжети з кола моєї «формативної лектури», часів дитинства й юности, за єдиним винятком: хронологічно найраніший текст у цій книжці датовано літом 1999 року – тоді покійний Сашко Кривенко попросив мене написати для «ПіК»у про «Центурії» Нострадамуса, що їх я заклопотано студіювала була на рубежі 1980–1990-х, і ця публікація є даниною Сашковій пам'яті й водночас символічним маркером – кінця попередньої «спокійної» епохи й початку нинішньої, грізної й тривожної...). І є на цій мапі книги власні – присутні остільки, оскільки здійсмають довкола себе явно видимі «енергетичні забурення», своєрідні «дольові вихори», куди втягуються інші «книги й люди», продукуючи, своєю чергою, нові історії й тексти (насамперед це стосується «Музею покинутих секретів», і не лише тому, що впродовж «нульових» років я була найбільше зайнята саме ним).

II. Западали шибки у мовчання і морок. Ну кого під цю пору замислений сніг перестріне?... Жінка мила під краном місяці і цитрини, і сопів їй у спину чайник, самотний і хворий. Перебирала цитрини – обережно, мов спомини. Стугоніла плита голубими суцвіттями газу, і горіло варення, розлите в співучі

вази, сонцем пряним липневим, що в тілі щемить так оскомно. Десь горталися вікна і двері, мов книги, – а тут розпеклася до білого спіраль тишини в'юнка... Намалюйте по пам'яті, намалюйте січневим снігом обличчя жінки, яка не чекає дзвінка. І озвучте годинником, що невпинно хвилини губить, ці провалені в сутінь очі, німі і безвиразні, ці надлаmano-тонкі пальці в перснях, немов у виразках, що об них так легко поранити губи, цей перебіг усмішок – мимобіжних, рваних, косих, настороженість рухів – повільних, зачасних... І цитрина до чаю, і трошки одчаю – ну а так, поза тим, – то усе, як в усіх, як в усіх... Вечоріли шибки, осяйні і печальні. Ну кого під цю пору замислений сніг перестріне? Жінка мие під краном місяці і цитрини, і говорить їй в спину чайник, шепоче у спину чайник.

III. Знаєш, що я оце собі подумала? Що жінки взагалі менш піддатні на забурення політичного клімату – вони влізають у капронові панчохи, а згодом і в дефіцитні колготки, і зосереджено розгладжують їх на нозі, геть не вважаючи ні на вбивство Кеннеді, ні на танки в Празі, і тому насправді обличчя країни визначають чоловіки – принаймні тієї, що була. Пам'ятаєш, які вони носили шапки? Такі однакові, як уніформа, хутрянні куби-вушанки? «Пижикові», еге ж, ось як це звалось, – по-армійському вишикувані лави мовчазно чорніючих «пижиків» на трибуні Мавзолею 7-го листопада, чомусь цього дня завжди ліпив дощ, ще й зі снігом, ніби сама природа впадала в жалобу, а перед урядовою трибуною – горлали на демонстрантів, мов капо на в'язнів, знервовані розпорядники обіч колони – належалося йти без парасольок, просто попід снігом, щоб не псувати картинку в телевізорі, – кольорових телевізорів теж-бо ще не було, не похопилася ще аж настільки наздогнати Захід вітчизняна промисловість, – ба ні, були, заперечуєш ти, вже в сімдесяті то не була дивовижа, тільки дефіцит, та й дорогуці ж були, як холера...

Вправа 169. *Визначте тип зв'язку між реченнями в поданих складних синтаксичних цілих.*

1. А звідки ж все-таки отой дух непоборний, що в найтяжчих випробах долі не дав розчавити себе. Звідки ота сила прометеївська, що піднесла цю слабосилу дівчину [Лесю Українку] над своїм часом, над своєю похмурою епохою? (О. Гончар).

2. Ігор Бакай всупереч закону очолював ДУСю. Це, звісно, якщо вірити чи не найпопулярнішому останнім часом «адвокатові» всіх ображених новою владою експосадовців Нестору Шуфричу. Нестір Іванович у понеділок заявив, що Бакай має російський паспорт. Мовляв, чи й не свинство з боку МВС викликати на допит громадянина іншої держави!

3. І знову здається мені, що він не заступає світла від лампи, що воно просочується крізь нього, а може, світиться в ньому. Я бачу лампу в чоловікові, моя нитка знову рветься, знову дві її половинки пливуть у кімнаті лекалами, і я ось-ось згасну в цій ночі, як згасне свічка чи хоч би ота лампа, котра дивно просвічує мого дядька. Мозок мій уже не палає серед ночі, як досіль, і я розумію, що й справді можу заснути й навіки вирізати зі своєї уяви й цю нічну учту, й бесіду. Тоді я знову стану звичайним хлопчаком, і мені, як усім, присниться, що я літаю. Отак з гори на гру скачу, наче казковий олень, і всі з мене захоплені (Вал. Шевчук).

Вправа 170. *Визначте типи зв'язків і відношень між складними синтаксичними цілими в тексті.*

«Євробачення»: хороше й зайве

Не викликає ані найменших заперечень прагнення Першого національного «вичавити» з «Євробачення» все, що можна. Але ж скрізь мала б бути міра.

Із наближенням фіналу «Євробачення» в Осло Перший національний присвячує цій події дедалі більше програм. До щоденного представлення країн-учасниць та щотижневого ток-шоу «Конкуренти Альоші» (з повторенням посеред тижня) і щотижневого ж показу фіналів попередніх років час від часу додаються «разові» програми.

Але спочатку про «Конкурентів Альоші». Програма чарівним чином змінилася. У випуску від 2 травня незмінний ведучий усіх програм про «Євробачення» Тімур Мірошніченко (і в субтитрах, і в усних представленнях його ім'я виглядає саме як Тімур, тож так і писатимемо) повсякчас підкреслював: програма є суб'єктивною, експерти діляться суб'єктивними враженнями. І так само неодноразово повторював: «А то знову розкритикують». Ефектно було розв'язано проблему «супергостя Діми Білана»: у футболці з написом «Діма Білан» у студії був сам Мірошніченко. Як то кажуть, зачот. Тепер Діма Білан, коли гастролюватиме в Києві, буде просто зобов'язаний вийти на сцену у футболці з написом «Тімур Мірошніченко».

Хоч би як, а останні три випуски «Конкурентів Альоші» раптом перетворилися на цікаве й цілком пристойне телешоу. Куди й поділося закльовування всіх і вся, куди й подівся менторський тон гостей студії! Жваве, аргументоване обговорення – от що тепер являє собою програма. Дехто з гостей наводить об'єктивні аргументи, аналізуючи голос, манеру виконання та композицію, дехто просто каже: «Сподобалося», або ж: «Не зачепило». Так і має бути, коли присутні в студії не корчять із себе живих богів. Із деякими аргументами погоджуєшся, з деякими – ні, деякі видаються й зовсім сумнівними. Деякі випуски в цілому видаються об'єктивнішими, деякі – суб'єктивнішими. Але, знову ж, у ток-шоу так і має бути. Із мого суто суб'єктивного погляду, досягнуто мети будь-якого ток-шоу: переглядаючи його, підшукуєш аргументи й формулюєш власне враження від виступів майбутніх учасників «Євробачення», вступаєш у заочну полеміку з гостями студії. Те, що вони кажуть, здебільшого таки не залишає байдужим і не видається якоюсь муттю.

Трапляються, звісно ж, моменти, що неприємно вражають. Коли один із поважних гостей вважає, що мешканець Болгарії чоловічої статі зветься «болгар» (а не «болгарин»), поважність гостя одразу починає танути. Бо в оцьому «болгар» чується щось принизливе. Чи не найнеприємніше вразило відверте позерство Олега Скрипки. «Я не знаю, чого мене сюди запросили, я знаюся багато на чому,

тільки не на естраді», – майже таким було його перше слово. У цьому одразу проглянуло таке собі чоловіче кокетування: цілком можливо, Скрипка таки не знав, чого його туди запросили, але ж він мусив знати, чого він туди прийшов, а не ввічливо відхилив запрошення! Будь-який нестандартний, оригінальний номер викликав у Скрипки єдину реакцію: «Ні, це не має шансів, бо це – не стандартна попса». Власне, й такі погляди (й такі уявлення про «Євробачення») мали б право на існування, якби не наполегливі чутки, що точилися минулого року: тоді подейкували, що гурт «ВВ» розглядав питання про те, щоб самому взяти участь у «Євробаченні». Що ж, зайвий приклад: зірки – теж люди з цілком людськими вадами.

Цікаво стежити за дискусією: кліпи чи сценічні виступи – адже надто багато конкурсантів надіслали до оргкомітету саме записи сценічних виступів, а не кліпи. Одна з гостей студії – кліпмейкер – на прикладі кліпу для грузинки Софо Ніжарадзе розповіла, що для «Євробачення» треба знімати кліпи, де все обертається навколо співака й немає нічого зайвого. Інша гостя була категоричною: на її думку, оцінювати артистів треба саме за кліпами, бо «на сцені всі виглядають добре, й не розбереш, за кого голосувати». Пригадалися не такі вже й давні слова колишнього керівника «Ласкового мая» Андрія Разіна: глядачі платять за концерт великі гроші, а тому треба їх поважати й виступати перед ними нормально – під фонограму. До речі, випуск від 16 травня продемонстрував ледь не наочний посібник із проблеми. Пригадується, під час першого українського відбіркового конкурсу – коли обирали пісню для Василя Лазаровича – вразила гостя конкурсу, азербайджанська співачка Сафура. Коли виявилось, що букмекери дають їй дуже великі шанси на перемогу, це здавалося цілком природним. І от її кліп. Дорогий, помпезний, із шикарними інтер'єрами, масою ефектів і підтанцювкою. Але... Голос співачки не те що підшліфували, а зашліфували, зробивши його стандартним. Саму співачку в кліпі змусили робити стандартні псевдотанцювальні кволі рухи. Це таки було «розчарування сезону». Втім, навряд чи це було приводом для того, щоб виголошувати вирок: якщо,

мовляв, Сафура посяде високе місце, це означатиме, що гроші таки все вирішують. Конкурсу ще не було, Сафура ще не виступила, а вирок уже винесено.

Але це – лише окремі «нотатки на полях»; повторюся: переглядати «Конкурентів Альоші» стало цікаво.

Не викликає ані найменших заперечень прагнення Першого національного «вичавити» з «Євробачення» все, що можна. Навпаки: попередніх років викликала лише подив неувага каналу до його ж власної події року, коли «Євробачення» проходило як така собі пересічна подія. Але ж скрізь мала б бути міра. Провінційні, хуторянські варіації на тему «Євробачення», як-от «Привіт, Осло!», гідні фантазії весільного тамади з будинку культури, мають до нього невеликий стосунок і нагадують спроби заповнити етер будь-чим, прикрившись відомим і популярним брендом.

...А на Першому каналі Національного радіо час від часу дає інтерв'ю та демонструє своє невсипуще мистецтво Василь Лазарович. На його фахову та авторитетну думку, Альоша не вміє співати, та й освіти належної не має. На відміну від нього самого (*Б. Бахтєєв, 2010 р.*).

Вправа 171. *Переробіть текст (стаття з Вікіпедії), змінивши його функціонально-стильову належність із науково-довідкового різновиду наукового стилю на публіцистичний (різновид і жанр оберіть самі). Зіставивши два тексти, порівняйте їхні синтаксичні особливості.*

Рік без літа – прізвисько 1816 року, коли в Європі і Північній Америці панувала надзвичайно холодна погода. Досі він залишається найхолоднішим роком з початку документування метеорологічних спостережень. У США його також прозвали «Eighteen hundred and frozen to death», що перекладається як «тисяча вісімсот на смерть замерзлий». **Причина.** Лише в 1920 році американський дослідник клімату Вільям Гамфрейс знайшов пояснення «року без літа». Він пов'язав зміну клімату з виверженням вулкана Тамбора на індонезійському острові Сумбава, яке забрало життя в 70-90 тисяч людей (через вибух та його

безпосередні наслідки), найсильнішим виверженням вулкана після виверження Хатепе. Його виверження, яке сталося у квітні 1815, оцінюється у сім балів за Шкалою вулканічних вивержень (VEI), а масивний викид попелу в атмосферу, що становив 150 км³, викликав ефект вулканічної зими в північній півкулі, який відчувався протягом кількох років. **Наслідки.** Для поширення попелу в земній атмосфері було потрібно кілька місяців, тому в 1815 наслідки виверження в Європі ще не відчувалися так сильно. Однак у березні 1816 температура залишалася зимовою. У всій Північній півкулі спостерігалися аномальні холоди. В Ірландії 142 дні зі 153, що вважаються літніми, йшов дощ, це викликало неврожай, епідемію висипного тифу і спровокувало масову еміграцію ірландців до Америки. У Швейцарії уряду довелося випускати спеціальні брошури, що розповідали, як відрізнити їстівні дикорослі трави від отруйних. У квітні і травні було надприродно багато дощів та граду. У червні й липні в Америці щоночі був мороз. У Нью-Йорку й на північному сході США випадало до метра снігу. Німеччину неодноразово спіткали сильні бурі, багато річок (у тому числі й Рейн) вийшли з берегів. Незвичайний холод призвів до катастрофічного неврожаю. Навесні 1817 ціни на зерно зросли в десять разів, а серед населення почався голод. Десятки тисяч європейців, які страждали до того ж іще й від руйнувань Наполеонівських воєн, емігрували до Америки. Міграція йшла і в Америці, у Квебеку влітку регулярно йшов сніг. За однією з оцінок, рівень смертності в Європі у «рік без літа» подвоївся, сягнувши загальної кількості 200 000 смертей. **Рік без літа в Україні.** Ніяких відомостей про аномальні холоди в 1816 році в Україні нема. Навпаки, відомо, що того року в Україні було спекотне літо. Зміна напрямків вітрів, яка призвела до катастрофічних холодів в Західній Європі та Америці, в Україні дала підвищення температури.

Вправа 172. У текстах, що належать до різних функціональних стилів, визначте типи внутрішньотекстових зв'язків і вкажіть стилістичні їх особливості.

I. Усе починається безнадійно спазматичною атакою сірих і завошивлених піхотинців, що їм наказано будь-що-будь скинути супротивника з хребта і захопити контроль над стратегічно важливою полониною Дзиндзул. Це, здається, 1915 рік, і кожна розроблена у верхах бойова операція має відчутний присмак авантюризму та безпорадності. Саме тому майже всі вони гинуть на підступах до ворожих позицій, методично розстрілювані згори шрапнеллю, а їхні тіла безглуздо котяться полонинськими схилами вниз. Саме там, у липкій від крові траві, лежить, уже провалюючись у коридори темряви і зле позіхаючи, один із них – сіроокий доброволець з незакінченою університетською освітою. Його останнім атеїстичним видінням у дедалі скляніючих очах є, крім подертого на шматки неба, постать Ангела Циклонів – того, що зганяє до купи і знову розганяє хмари над цим проклятим місцем. Сіроокий піхотинець, щоправда, вже не бачить, запавши у пустку, як ця зіткана з етеру постать урешті схиляється над ним.

Минає лише десяток років – і майже все повторюється: лежачи горілиць у тій самій переповненій старими гільзами траві, молоде світило варшавської метеорологічної школи дивиться, як і тоді, в розірвані небеса, аж поки та сама ангельська долоня не закриває ті самі сірого кольору очі. Уві сні він бачить свою мету (*Ю. Андрухович*).

II. Громадянин, якого за вироком районного суду визнано невинуватим у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 309 КК України, та виправдано, звинувачувався у тому, що він 27 лютого 2017 року приблизно о 22 годині 00 хвилин «знайшов згорток фольги, всередині якого містилася порошкоподібна речовина білого кольору. Розуміючи, що в згортку міститься психотропна речовина – амфетамін», у нього «виник злочинний умисел, спрямований на безоплатне незаконне повторне придбання для подальшого власного вживання психотропної речовини – амфетаміну». Реалізуючи свій умисел, він підняв із землі вказану психотропну речовину, тим самим придбав її. У подальшому він

помістив її до кишені куртки, в яку був одягнений, та став незаконно зберігати при собі для власного вживання без мети подальшого збуту.

27 лютого 2017 року, приблизно о 22 годині 30 хвилин, він був виявлений працівниками поліції і зізнався, що зберігає при собі психотропну речовину, обіг якої заборонено, – амфетамін. Відповідно до протоколу огляду місця події від 28 лютого 2017 року, який проводився з 01 год. 00 хв. до 01 год. 25 хв. у присутності двох понятих, за вказаною адресою було здійснено огляд цієї особи та під час поверхневого огляду її куртки в лівій кишені було виявлено та вилучено згорток фольги, в якому була порошкоподібна речовина білого кольору, цей згорток було поміщено до поліетиленового пакету, який прошито та опечатано.

Виправдовуючи підсудного, суд першої інстанції, зокрема, зазначив, що «так і не було достеменно встановлено з наданих стороною обвинувачення матеріалів, під час якої слідчої дії в особи був вилучений пакунок з порошкоподібною речовиною», оскільки відповідно до рапорту працівника поліції 27 лютого 2017 року о 22 год. 30 хв. особу було затримано та під час поверхневого огляду виявлено у нього та вилучено згорток фольги».

Розглянувши касаційну скаргу прокурора, Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного кримінального суду погодився з судами попередніх інстанцій *(із рішення суду)*.

III. Російська пропаганда записує всю південну Україну в мітичну «Новоросію». Отже, має бути народ «новоросійці»? Логічно, але ні. Є українці, росіяни, євреї, молдавани, болгары, гагаузи, греки... І один із синів цього щедрого краю – Микола Аркас, за влучним описом літератора Віктора Жадька – «грек із душею українця». Це одна з ключових фігур українського націєтворення.

У мене, даруйте, не наукове і навіть не журналістське ставлення до Миколи Аркаса.

Восени 1989 року я став студентом історичного факультету Миколаївського державного педагогічного інституту, що мав тоді ім'я «неистового Виссариона», визначного російського публіциста і революціонера – Віссаріона Белінського.

І через кілька тижнів після вступу хтось з приятелів розповів, що навпроти головного корпусу МДПІ по вулиці Рози Люксембург (історична і теперішня її назва – Микільська) стоїть непоказний будиночок під № 13, де народився історик, композитор, збирач фольклору, голова «Просвіти» Аркас.

Тоді це ім'я нічого мені не сказало. На уроках історії в радянській школі про нього нічого не розповідали.

При нагоді подивився я на цей будиночок. Стіни його давно вимагали свіжої фарби. На ньому не було жодних ознак того, що тут хтось колись народжувався, загальний вигляд хатини демонстрував, що тут тільки помирають. Дошка з інформацією про найвизначнішого мешканця будинку з'явилась тільки 2002 року. Але до цього було ще дуже далеко.

У 1990 році головну паперову дитину Аркаса-історика «Історію України-Русі» видали в Радянській Україні. Це була сенсація. Наклад швидко розкупили. Власне, сталося те, що було і з першим накладом, який побачив світ 1909 року. Тоді було надруковано чималий як для української книжки наклад у три тисячі примірників і він весь розійшовся – писали, що «жодна книжка, окрім «Кобзаря», не йде, як вона».

Так книжка, задумана як «хатній підручник» родини Аркасів, стала належати всім. Згодом визначний меценат Євген Чикаленко називав книгу «найкориснішою» після того ж таки «Кобзаря». Історики з цим, ясна річ, не погоджувались. Але про це згодом... (В. Кініані).

Вправа 173. *Доберіть по одному уривку з текстів різних стилів. Зіставляючи ланцюгові зв'язки, зробіть висновки про їхній стилістичний характер і відповідність функціональному стилю.*

Вправа 174. *Складіть текст із ССЦ, поєднаних паралельним зв'язком, використавши подані речення як зачини «паралельних строф». Виявіть, як синтаксична форма зачину впливає на структуру і склад строфи.*

1. Львівський гобоїст Мирон Закопець став засновником цілої династії музикантів.
2. Син Мирона Михайловича – Левко Закопець – нині очолює львівську спеціалізовану музичну школу-десятирічку імені Соломії Крушельницької.
3. Наймолодші представники роду Закопців поки що не визначилися остаточно, чи йтимуть тією самою музичною стежкою.

Вправа 175. *Розбийте складну синтаксичну конструкцію на прості та складні двокомпонентні речення. Визначте типи зв'язків між реченнями всередині отриманого ССЦ та засоби вираження цих зв'язків.*

Марія Олійник пояснює, що, всупереч офіційним даним про те, що на 2011 рік близько 67% усіх друкованих видань Донецької області використовували українську мову, насправді йдеться про мізерний відсоток української мови: це могла бути якась невелика замітка або ж ледь помітне оголошення; водночас третина донецьких газет примудрялася й цього не робити – вони виходили виключно на «общепонятном».

Вправа 176. *Виправте поділ на абзаци. Умотивуйте слушність вашого варіанта абзацного поділу тексту. Охарактеризуйте ССЦ (прозові строфи) у ньому з погляду їхньої синтаксичної будови і композиційної структури.*

Дослідницький здобуток, присвячений радіодраматургії, нараховує в часовому вимірі близько восьми десятиліть. І це закономірно, бо сам об'єкт наукового вивчення постав у 20-х – 30-х рр. минулого сторіччя. Як вважає Т. Марченко, радіо і театр, радіо і кіно, радіо і слухач і, нарешті, радіо і телебачення – те коло проблем, що цікавили багатьох дослідників уже з другої половини 20-х років. Значущим фактом є те, що оригінальна радіодраматургія

набула всесвітнього поширення (Британія, США, Німеччина, Австрія, Фінляндія, Польща, Швеція, Данія, Норвегія, Японія, Італія, Росія, Україна, Словаччина та ін.) і, незважаючи на періоди занепаду, виявила безперечну життєстійкість і успішність позитивного досвіду.

Це важливе свідчення того, що поява радіотеатру відповідала потребам ХХ ст. і «у нових комунікативних зв'язках людства», «в нових засобах проникнення у внутрішній світ кожної людини, у нових шляхах осмислення цього світу». У колі проблем, що стосуються радіодраматургії, багато уваги приділялося з'ясуванню її специфіки порівняно зі сценічною, жанровій системі радіожурналістики і радіотеатру, зокрема особливостям музично-звукових та композиційно-виражальних засобів, історичним аспектам тощо (Е. Багіров, Е. Барноу, Ю. Бараневич, С. Богомазов, О. Гоян, М. Зарва, В. Зверев, Р. Йоффе, Ю. Маєн, В. Марков, Т. Марченко, М. Мікрюков, В. Миронченко, В. Олійник, М. Подкопаєв, Б. Толмазов та ін.), значно розширюють палітру цих наукових пошуків сучасні дослідники радіожурналістики І. Хоменко та В. Фоменко.

Вони самі є авторами оригінальних радіоп'єс і зокрема обраних для нашого розгляду спеціальних радійних проєктів «Пам'ятаймо» («Зв'язок часів»), «Незалежність», «Іван Франко: істина, справедливість, безсмертя». Концептуальні характеристики цих проєктів у формулюванні самих авторів засвідчують, що вони спрямовані на досягнення важливих, відповідальних завдань – інформаційних, просвітницьких, соціально-художніх. Наведемо деякі фрагменти з авторських визначень цілеспрямованості названих серій оригінальних радіоп'єс, а саме: «художньо обґрунтувати думку, що незалежність – це не просто формальне засвідчення державного суверенітету, а насамперед той стан душі і комплекс моральних якостей, який робить народ непереможним, а здобуття свободи – незворотнім», «зацікавити історією та культурою свого народу», «допомогти слухачеві зорієнтуватися у навколишньому світі, спонукати замислитися, застерегти від помилок», "допомогти розібратися у суспільних процесах сучасності». Ми також звернули увагу на дуже суттєву, з мовознавчого

погляду, мету: «сприяти підвищенню неформального престижу української мови». Взагалі для І. Хоменка та В. Фоменка характерним є зацікавлення мовними аспектами радіодраматургії, критичне ставлення до спеціального олітературнення живого мовлення персонажів.

Про необхідність тонкої індивідуалізації мовленнєвих партій в радіоп'єсах відзначалося у працях відомого радіорежисера Р. Йоффе: «треба вміти обігравати не лише взаємовідносини, рухи, але навіть обставини: адже на вулиці говорять інакше, ніж у кріслі вдома, під час морського шторму не так, як у місячну літню ніч». Мовна проблематика радіодраматургії є надзвичайно об'ємною і потребує докладання подальших значних зусиль дослідників. У ґрунтовних працях Т. Марченко наголошується негативне ставлення до розуміння первинності т. з. «звукового образу», коли слово розглядається лише як один із знаків «звукового алфавіту».

Але й у цих дослідників конкретно не аналізуються особливості контрапункту слова і звука. У той час, як саме зі словом пов'язується формування основного змісту, характерологічних компонентів радіотвору, здійснюється сутнісно-соціальне позиціонування повідомлюваного. Цій же дослідниці належать значущі висновки: «радіотеатр формувався у своїй серцевині як мистецтво своєрідного “репортажу” з мозку і серця людини, «репортажу» з його свідомості й емоційної сфери...».

Звісно, що інформація з тих сутнісних глибин може бути донесена передусім за допомогою слова, різних барв його семантико-виражальної палітри, конструктивно-просодичного поєднання, зіставлення, протиставлення мовностилістичних компонентів тощо. Велике значення має звуко-голосова характеристика образу, створення звуко-шумової атмосфери дії, музичне оформлення та ін. Мета нашої статті – привернути увагу до необхідності подальшого розгортання мовознавчих студій у вивченні радіодраматургії на засадах визнання її входження до системи мас-медіа, виявлення її публіцистичних складників.

Вправа 177. Відновіть цілісність, зв'язність та послідовність викладу в кожному з фрагментів текстів (за творами Андрія Кокотюхи і Марії Матіос), переставивши речення. Поясніть, чим ви керувалися у своїй роботі.

- I.
 1. Плавали – знаємо.
 2. Ми знову випили.
 3. Але ж спробувати треба було...
 4. Давно живу на цьому світі.
 5. Приблизно такий поворот я й передбачав.
- II.
 1. Тарас – у Бердичеві.
 2. Прийшли три листи з армії.
 3. Ігор – у Самарканді.
 4. Зі мною також не відбувається нічого.
 5. Вася служить у Горі.

Вправа 178. Відредагуйте подані фрагменти текстів, усунувши помилки у зв'язках між реченнями.

1. Лише одному з мисливців пощастило вполювати дикого кабана. Ним виявився голова Калинівської державної податкової інспекції.
2. Сонце, повітря і вода – це для тіла. А хочеться чогось і для душі. І дуже багато. Особливо для дітлахів. Натомість у селищі ніде й гойдалки не побачиш, про атракціони ж годі й говорити.
3. Він зовсім не збирався ходити перед начальством на задніх лапках. У нього були міцні мозолясті руки.
4. Свого часу відомий іспанський драматург Лопе де Вега зауважив, що п'ятдесятма відсотками вроди жінки зобов'язані кравчиням. Можна додати, що решта 50% належать перукаріві.

5. Незважаючи на наші неодноразові попередження в залі очікування продовжують літати мухи. Начальнику автостанції винести догану і вказати на неприпустимість подібної боротьби зі шкідливими тваринами (*із протоколу*).
6. Молоді науковці працюють на перспективу нових відкриттів. Маємо надію, що в своїх найближчих дослідках ці відкриття будуть ними зроблені.
7. Орнаменталістика Приймаченко і сюрреалізм Далі – усе це переплелось в роботах мисткині. Яскравість, безпосередність і дитячість не можуть не спровокувати усмішку на обличчях тих, хто споглядає картини. Вони, як і сама авторка, просяклі сонцем.
8. До складу другої республіканської програми ТБ включалися й місцеві передачі (відбувалося це протягом години з 18-ї до 19-ї вечора). Саме в цей час доцільно говорити про українськомовні передачі, що транслювалися на території АР Крим.
9. Все наше життя ділиться на моменти, тобто на кадри, кольорові і чорно-білі. Все залежить від настрою, погоди, самопочуття. Звісно, хочеться, щоб розмаїття кольорів було більшим. Гарний настрій, весело проведений час, милування красивими речами: людьми, картинами, витворами мистецтва. А що таке мистецтво? Для кожного це своє – архітектура, живопис, комікси.
10. Можна продовжувати й продовжувати відомі імена. Частина з них довго не друкували. Цьому були різні причини.

Узагальнювально-підсумкові вправи та завдання

Стильова належність текстів

Вправа 179. *До якого функціонального стилю, стильового різновиду, жанру належить кожен із наведених нижче текстів? Які синтаксичні особливості вказують на це?*

I. Під виглядом виконання Мінського «комплексу заходів» від 12 лютого 2015 року російська сторона здійснює перегрупування своїх збройних підрозділів, важких озброєнь, концентрацію їх на Артемівському, Волноваському, Донецькому, Маріупольському напрямках, а також постійно тримає біля українсько-російського кордону численне угруповання своїх регулярних Збройних Сил.

З огляду на це заяви російського керівництва про непричетність Російської Федерації до збройної агресії проти України є необґрунтованими і неспроможними. Силкові дії Російської Федерації, що тривають з 20 лютого 2014 року, є актами збройної агресії відповідно до пунктів «а», «b», «с», «d» та «g» статті 3 Резолюції 3314 (XXIX) Генеральної Асамблеї ООН «Визначення агресії» від 14 грудня 1974 року.

II. Неповне розбирання гранатомета здійснюється для чищення, змащування та огляду, повне – для чищення за умови сильного забруднення гранатомета, після перебування його під дощем або в снігу, при переході на нове мастило, а також під час ремонту. Часте повне розбирання гранатомета не допускається, оскільки воно прискорює зношування частин і механізмів.

Щоб розібрати гранатомет, потрібно: 1) зняти чохла спочатку з казенної, а потім з дульної частини гранатомета (мал.1); 2) відділити ударно-спусковий механізм: покласти гранатомет на стіл планкою для кронштейна оптичного прицілу донизу; натиснути ключем-викруткою або пристроєм для збирання й розбирання ударно-спускового механізму на розрізну частину чеки й утопити її (рис. 2), після чого

виштовхнути (вибити) вибивачем чеку і, узявшись за рукоятку, відокремити ударно-спусковий механізм від ствола [...].

III. Якщо взаємодія між тотожними частинками не залежить явно від спіну, то на перший погляд здається, що розв'язок рівняння Шредінгера для системи тотожних частинок не повинен залежати від спіну. Проте це не так. Справа в тому, що на хвильову функцію системи тотожних частинок необхідно накласти додаткову умову відносно перестановочної симетрії. Зокрема відмітимо, що саме внаслідок симетрії відносно перестановки електронів виникає різниця енергій для ортогелію і парагелію. Більш докладно обговоримо це трохи пізніше в цьому Розділі. Існують також інші важливі ефекти, пов'язані з перестановочною симетрією у системі тотожних частинок. Зараз дамо відповідь на питання, які обмеження накладає принцип зв'язок спіна із статистикою на просторову частину хвильової функції бозонів і ферміонів. Як найпростішу задачу розглянемо систему з двох тотожних частинок 1 і 2.

IV. Ще раз хочу сказати, що всі новини про кримінальну справу проти мене – це фейк! І я хотіла б запитати в міністра про його слова про «спалах» захворюваності в Харкові нібито після мого концерту, де я брала участь. Після Ваших слів про те, що вона зросла, ця захворюваність, після святкування Дня вчителя (це, до речі, був не мій концерт, це було святкування Дня вчителя, де я брала участь)... там була, до речі, не найбільша аудиторія, набагато менша, ніж щодня їздить у метро... Так ось, використовуючи Вашу заяву, ціла низка ЗМІ і чиновників використали Ваші слова і висловились на мою адресу не зовсім коректно. Отримавши інформацію про динаміку захворюваності за даними Харківської ОДА, я була ще більш здивована, тому що я виявила, що ніякого зростання не було!.. Більше того, наступного дня захворілих було менше, ніж у попередній день, – у мене є цифра!..

V. На думку багатьох психіатрів, шизоафективний розлад (ШАР) має досить сприятливий перебіг без ознак прогредієнтності й наростання у хворого негативних симптомів. Останні отримані дані свідчать про гетерогенність

перебігу та наслідків ШАР [1; 2]. На сьогодні ремісію при ШАР визначають, як стан, при якому рівень вираженості симптомів повинен бути стабільним й становить 3 і менше балів за шкалою позитивних і негативних симптомів (PANSS). Визначальними є показники пунктів P1 «маячні ідеї», P2 «концептуальна дезорганізація», P3 «галюцинаторна поведінка», P6 «підозрілість», N6 «брак спонтанності та плавності бесіди», G5 «манірність та поза», G9 «думки з незвичайним змістом». Крім того, будь-яка клінічна симптоматика не повинна впливати на повсякденне функціонування [3; 4]. У сучасних дослідженнях ШАР за аналогією з шизофренією виділяють неповні і повні ремісії.

Словосполучення

Вправа 180. *Визначте форми керування, характерні для кожного слова з пар синонімів або однокореневих слів. Складіть речення з цими словами.*

1. Наголошувати – підкреслювати.
2. Перешкоджати – гальмувати.
3. Зазначати – відзначати.
4. Впевненість – віра.
5. Відгук – рецензія.
6. Сплатити – оплатити.
7. Застерігати – попереджувати.
8. Спиратися – ґрунтуватися.

Вправа 181. *Визначте змістові і стилістичні відмінності між прийменниковими та безприйменниковими конструкціями. Утворіть речення з цими словосполученнями.*

1. Цікавий мені – цікавий для мене.
2. Чекати гостей – чекати на гостей.
3. Комітет фізкультури та спорту – комітет із фізкультури та спорту.
4. Насміхатися з учня – насміхатися над учнем.
5. Накривати стіл – накривати на стіл.
6. Налити чарку – налити в чарку.
7. Прагнути єднання – прагнути до єднання.
8. Поцілити качку – поцілити в качку.
9. Близька нам тема – близька для нас тема.
10. Неподалік центру міста – неподалік від центру міста.
11. Доходить кінця – доходить до кінця.
12. Кухня площею 16 кв. м – кухня площею в 16 кв. м.
13. Цікавий тобі –

цікавий для тебе. 14. Вважати ледарем – вважати за ледаря. 15. Листи римському другові – листи до римського друга.

Вправа 182. *Який із варіантів словосполучення відповідає нормам літературної мови? Поясніть свій вибір. У якому рядку є два правильні варіанти?*

1. Смакувати шоколад – смакувати шоколадом.
2. Зрадити свою професію – зрадити своїй професії.
3. Навчатися риториці – навчатися риторики.
4. Завдати удар – завдати удару.
5. Дізнатися своїх суперників – дізнатися про своїх суперників.
6. Екранізована біографія про полководця – екранізована біографія полководця.

Вправа 183. *Охарактеризуйте відтінки значення у словосполученнях, створювані різними формами керування. Складіть речення з цими конструкціями.*

1. Потиснути руку побратима – потиснути руку побратимові.
2. Лежати на ліжку – лежати в ліжку.
3. Насипати в тарілку борщ – насипати тарілку борщу.
4. Торкнутися скла щогою – торкнутися до скла щогою.
5. Кидати каміння – кидати камінням.
6. Шукати брід – шукати броду.
7. Позбутися болю – позбутися від болю.
8. Жбурнути мідяки в обличчя – жбурнути мідяками в обличчя.

Вправа 184. *Із поданих слів утворіть якомога більше словосполучень, використовуючи сполучники та прийменники. На основі утворених словосполучень побудуйте зв'язний текст.*

Спортивний, збірна, Україна, світ, довгоочікуваний, довго, подія, наш, Європа, футбольний, розпочатися, фінішувати, відкриття, прибути, знову, перемога, чемпіонат, невдовзі, святкувати, зустріти, знаковий, фани, Київ, завжди, відбуватися, пам'ятати.

Вправа 185. На основі поданого речення утворіть якомога більше простих словосполучень. Проаналізуйте їх за структурою, головним словом, характером синтаксичного зв'язку та семантико-синтаксичних відношень між компонентами.

1. Відчуй драйв та повний контроль над дорогою завдяки відмінній керованості та сучасним двигунам.
2. Мистецтво розчинитись у міській метушні передбачає момент театральности, зміни масок.

Порядок слів

Вправа 186. У поданих реченнях поясніть роль інверсії виділених означень та зумовлені цим відтінки емоційного забарвлення.

1. Процвітала рожа супроти вікна, **запашна** та **горда**, **пишна** та **рясна** (П. Грабовський).
2. І мене в сім'ї **великій**, в сім'ї **вольній**, **новій**, не забудьте пом'янути незлим тихим словом (Т. Шевченко).
3. Висушила силу чужина **проклята**, візьміть мене, лелеченьки, на свої крилята (Д. Павличко).
4. Роззявилась вона [корчма], **закопана в землі**, мов кислий рот п'яниць, де, наче зуби **трухлі**, стирчать свічки, ллючи жовтавий лій на стіл **дубовий** і дебели кухлі (М. Бажан).
5. Одізвись мені колись, луною в серці одізвись, чи приснився, бодай приснився дощем **травневим**, зіркою в очах, птахом в небесах, цвітом **яблуневим** (Б. Стельмах).

Головні та другорядні члени речення

Вправа 187. Поясніть, чим у поданих реченнях зумовлене саме таке узгодження присудка з підметом у числі (однина або множина).

1. Ніхто з нас тоді не підозрював, що станеться за хвилину.
2. Вітер з гаєм розмовляє, шепче з осокою (Т. Шевченко).
3. Про підготовлену заздалегідь провокацію знав, напевне, кожен з присутніх у пресцентрі.
4. Тільки вночі Остап із Соломією зважилися податись на берег (М. Коцюбинський).
5. День за днем

минали без особливих подій. 6. Про що ж говорив Президент з делегатами об'єднань приватних підприємців? 7. Василь з Ганною та Мариною сіли осторонь (І. Нечуй-Левицький).

Вправа 188. Поясніть уживання присудків в однині або множині. Які чинники впливають на форму числа дієслівного присудка при підметі, що включає в себе числівник?

1. Троє вболівальників у нашому імпровізованому опитуванні висловили різні прогнози щодо результатів завтрашньої гри. 2. Десять гривень у монетах по одній гривні лежали на дні скрипкового футляра. 3. Сто днів пройшло майже непомітно. 4. П'ять хижих вовків кинулися врізнобіч. 5. Троє каченят пило воду коло місточка. 6. Вісім молодих журналістів репрезентували спортивні видання України на нашому майстер-класі. 7. Десять хижих вовків зачаїлися в чагарнику. 8. Тисяча доларів було ціною вчиненої підлости.

Вправа 189. Які чинники впливають на узгодження присудка з підметом? Прокоментуйте форми присудків у наведених реченнях.

1. Ой на горі два дубки зібралися до купки (Нар. творчість). 2. Гей, у лісі, у лісі стоїть три дубочки (Нар. творчість). 3. Сучасну школу-ліцей обирає більшість молодих батьків. 4. Там три верби схилилися, мов журяться вони (Л. Глібов). 5. Дві тополі високії одна одну хилить (Т. Шевченко). 6. Низка зустрічей із виборцями відбулася вже на початку кампанії. 7. Приїхало до матері да три сини, три сини вояки, да не 'днакі (П. Тичина).

Вправа 190. Порівняйте паралельні форми складеного іменного присудка та визначте, чи існує між ними семантична або стилістична відмінність.

1. З року на рік вона робилася непокірливіша, вередливіша (П. Мирний). – З року на рік вона робилася непокірливішою, вередливішою. 2. Андрійко був у мене повновидий, ясноокий, кучерявий (Т. Шевченко). – Андрійко був у мене

повновидим, яснооким, кучерявим. 3. Оксана стала йому першим товаришем. – Оксана стала йому перший товариш. 4. Уміння розпізнати приховану рекламу ні для кого не буде зайвим. – Уміння розпізнати приховану рекламу ні для кого не буде зайве. 5. Телевізійні дебати напередодні другого туру виборів є куди запекліші, а отже – й цікавіші. – Телевізійні дебати напередодні другого туру виборів є куди запеклішими, а отже – й цікавішими.

Вправа 191. *Поясніть, як особливості розмовної мови відобразились у способі узгодження присудка з підметом у поданих реченнях. Запропонуйте свої варіанти коригування граматичної форми присудка відповідно до сучасної літературної норми.*

1. Увіходжу. Батько сердиті, сердиті... стоять, часник чистять (А. Тесленко).
2. Пішло знов по селу шушукання, глум, таємні страхи (П. Мирний). 3. Поки дзвонили, наше козацтво голилося, обувалося, одягалося, і як вже була пора, одягнувши нові кримських смушків кожухи, стали виходити (Г. Квітка-Основ'яненко). 4. Ще ледве зоря займалася, в Піски вступила москалів рота, як сарана на зелене поле, кинулись усе жерти, все троцяти (П. Мирний). 5. Після матері лишилась стара скриня, дві-три дранки і латаний кожух (М. Коцюбинський). 6. Даром, що чужосторонній, та господар був добрий, хазяйствував, що й на стороні його усяке знало (Марко Вовчок). 7. Було це... Та ще мій дід покійний, царство їм небесне, живі були (Остап Вишня). 8. То віз снопи Кайдаш з двома синами (І. Нечуй-Левицький). 9. До вулиці виходило двоє віконця, котрі ледве трохи глипіли над землею (І. Франко). 10. Біля розваленої груби лежала кабіця (відкрита літня кухня. – Д. Д.), багацько битих горшків і купа попелу з вугіллям (О. Стороженко). 11. Чимало літ перевернулось, води чимало утекло (Т. Шевченко). 12. – Бувай здорова... Гляди ж, не забувай мого дідуся. Перекажи, хай вони не журяться (М. Коцюбинський). 13. Мати як померли, та батько як узяли жінку другу, так я... по наймах усе (А. Тесленко). 14. Знявся в хаті пил, як хмара, тріск, стогін і метушня (М. Коцюбинський). 15. Мама, ще як

жили під Києвом, на цьому руку набили: вони тоді з козячого молока таке добре коров'яче «парне» робили, що й досі деякі дамочки київські згадують (*Остан Вишня*).

Вправа 192. *Визначте, чи правильно в поданих реченнях узгоджені присудок з підметом (підметами) і чи можливі варіанти форм узгодження. Де потрібно, відредагуйте речення.*

1. Полум'яними борцями з «тінями минулого» нерідко є ті, хто ще 30-35 років тому були в перших лавах будівників «світлого майбутнього». 2. Чи знайдуться ті, хто підкажуть відповіді на поставлені сьогоднішнім непрості питання? 3. «Сім самураїв» Акіри Куросави стали прообразом голлівудського бойовика «Чудова сімка». 4. Двадцять один автомобіль уміщуються на одному ярусі паркінгу. 5. Ранковим візитером виявилась не хто інший, як Марина. 6. Ще один об'єкт світової культурної спадщини ЮНЕСКО – Києво-Печерська лавра – потрапила в поле зору спритних забудовників. 7. Цю частину тексту, так само, як і два вищезгадані розділи, не включені до «академічного» зібрання творів письменника. 8. Поки що невідомо, хто саме з українок стали заручницями терористів. 9. Ліна Костенко – одна з тих поетес, що сприймаються поза гендерними стереотипами.

Вправа 193. *У яких реченнях присудок узгоджено з підметом неправильно, а в яких – можливі варіанти? Виправте помилки та поясніть, які чинники вплинули на обрану форму присудка в кожному з речень.*

1. Журі фестивалю визначили чотири найкращі фільми та передали їх керівництву «Arte». 2. Студентство Київщини та Львівщини об'єднали свої зусилля для розвитку молодіжного руху. 3. Кілька дипломатів і міністрів залишили враження про перемовини при собі. 4. Багато киян приєдналося до акцій протесту в перші дні. 5. Чимало спортсменів відсіялося ще на початку змагань. 6. Велика кількість запозичених слів входять у мову в часи суспільних потрясінь. 7. Дехто з грибників

знаходять самі лише мухомори й поганки. 8. Мати бідкалися, що побило всю родину (Б. Харчук).

Вправа 194. Використовуючи там, де це можливо, вказівні слова *це, ось (от) та різні зв'язки (бути, здаватися, виявитися, являти собою, стати, вважатися і под.), змініть присудки. Порівняйте варіанти речень у семантичному та стилістичному аспекті.*

1. Сумська – чудова актриса. 2. Андрій Шевченко – легендарний футболіст. 3. Марія Приймаченко – самобутня художниця. 4. Козловський – видатний співак. 5. Дарина Білодід – вправна дзюдоїстка. 6. Брати Клички – всесвітньовідомі боксери. 7. Наш сусід – справжній нечупара. 8. Новообраний депутат – відвертий популіст.

Вправа 195. *Визначте, чи правильно узгоджено присудок з однорідними підметами. Вкажіть можливі варіанти. Де потрібно, виправте помилки.*

1. Не лише острах, а й прихована зловтіха читалися в погляді мого попутника. 2. Нового міністра охорони здоров'я колективом міністерства сьогодні представляють прем'єр-міністр або віцепрем'єр з гуманітарних питань. 3. Для завершення будівництва мосту необхідна додаткова грошова підтримка з боку держави та роз'яснювальна робота серед дачників, чії ділянки буде відчужено. 4. На гострому конфлікті звичайних людських почуттів і високого громадського покликання будуються весь епічний патос, драматизм, я б навіть сказав, трагізм сюжету цієї класичної кінодрами. 5. Особиста вигода, а не якісь високі мотиви рухає персонажами чорногузівського «Аристократа з Вапнярки».

Вправа 196. *Оберіть потрібну форму присудка.*

1. Більшість розважальних форматів (експлуатує, експлуатують) ефект самоототожнення масового телеглядача з учасником улюбленого шоу. 2. Низка періодичних видань (завойовує, завойовують) досі ніким не зайняті «вузькі» ніші

на медіаринку. 3. Ряд нафтопереробних заводів, дрібних дистриб'юторських компаній та мереж АЗС (зазнав, зазнали) відчутних збитків через падіння цін на нафту й нафтопродукти. 4. Група дівчат (зібралася, зібралися) біля стендів з автентичними народними строями. 5. Меншість (мусила, мусили) погодитись із рішенням більшості. 6. Частина науковців (візьме, візьмуть) участь у конкурсі на здобуття грантів. 7. Купа студентів (стояла, стояли) під дверима приймальні декана. 8. Більшість дівчаток і хлопчиків (намалювала, намалювали) казкових героїв і персонажів улюблених діснеївських мультиків. 9. Частина мішків (була пошкоджена, були пошкоджені) гризунами ще на складі. 10. Ряд виборчкомів постійно (стикається, стикаються) з браком кваліфікованих обліковців. 11. Більшість соціал-демократів, лібералів і «зелених» (виступила, виступили) за негайний вихід із так званої широкої коаліції. 12. Абсолютна меншість FM-радіостанцій (ризикнула, ризикнули) відмовитись від звичної «попси» у своєму етері.

Вправа 197. *Узгодьте присудки з підметами. Обґрунтуйте форму узгодження.*

1. Дизайнерське бюро «Шик енд блиск» спільно з Домом високої моди Андре Тана представил... на суд глядачів і потенційних покупців по-справжньому революційну колекцію літніх суконь. 2. ПрАТ «Немовхімпром» відзвітува... перед своїми акціонерами про результати господарської діяльності товариства у фінансовому році. 3. Місцева громада – лідери самоврядування, чиновники районного рівня, прості городяни – приєднал...ся до обговорення нової Стратегії розвитку міста. 4. Менша частина балконів нашої дев'ятиповерхівки засклен... 5. ЛЕП пройш... якраз над дитячим майданчиком, що є грубим порушенням санітарно-гігієнічних норм. 5. Жінка-педіатр не зволікаючи поча... огляд маленького пацієнта. 6. Багато спроб підкорити вершину Джомолунгми виявил...ся невдалим... 7. «Майстер і Маргарита» залиша...ться в десятці найчитаніших літературних творів на пострадянському просторі. 8. Відомий науковець Олександра Слов'янська, яка є автором кількох монографій та

навчальних посібників, здобу... напередодні престижну міжнародну премію. 9. У безхмарному нічному небі яскраво спалахнул... три ракети – сигнал до початку операції. 10. Того року перші числа липня бу... часом напруженої роботи з приймання заяв абітурієнтів. 11. На стихійному мітингу бул... присутн... 276 осіб, і більшість їх представлял... родини вимушених переселенців. 12. Учора на першому поверсі цирку продовжи... свою роботу виставка-ярмарок одягу та взуття. 13. Шкода, що пів години нашого спілкування в етері пролетіл... так швидко. 14. Під час розподілу частот у минулу п'ятницю НСТУ залиши... за собою ту частоту, на якій раніше мовив Перший національний телеканал. 15. У підземному ярусі музейного комплексу відвідувачів зустріча... більш ніж три сотні автентичних скіфських баб. 16. Малий бізнес, у тому числі ринкові торговці, власники кіосків, невеличких кав'ярень і крамниць, одноставно підтрима... заяву Спілки підприємців України. 17. Нападників бул... тьма-тьмуца. 18. Модний у середовищі столичних театралів заклад – кафе-театр «Дзеркало» – почина... діяльність рівно двадцять років тому на літній естраді одного з київських парків. 19. Більша частина учасників громадських слухань бул... готов... до конструктивного діалогу. 20. До кімнати гуртожитку зайшла молода симпатична жіночка. Це бу... куратор нашої групи. 21. Банкрутство середземноморської країни, точніше, її дефолт, вияви...ся несподіванкою для фінансових аналітиків ЄС.

Вправа 198. *Розкриваючи дужки, поставте іменник при двох чи кількох означеннях у потрібній формі відмінка й числа. Зазначте варіантні форми.*

1. На сьогодні майже все готове для проведення геологічної та археологічної (розвідка) на місці майбутнього будівництва. 2. Справжній будівельний бум у Києві припадає на кінець дев'ятнадцятого – початок двадцятого (століття). 3. У гімназії запроваджено паралельне вивчення англійської і німецької (мова) з першого класу. 4. Найнижчий конкурс спостерігався на ветеринарному і санітарно-гігієнічному (факультет). 5. Унаслідок прокладання комунікацій до

п'ятизіркового готелю зазнали ушкоджень північний і західний (бік) сусіднього особняка XVIII ст. 6. Як з теоретичного, так і з суто практичного (погляд) пропоноване нововведення видається вкрай недоцільним.

Вправа 199. *Доберіть з текстів ЗМК або придумайте речення, в яких одне й те саме слово виступало б: підметом, присудком, обставиною, означенням, додатком.*

Вправа 200. *Перекладіть подані речення українською мовою, вживаючи дієслівні зв'язки бути, стати, становити, являти, нульову зв'язку і вказівне слово це (то) та іменну частину складеного присудка в певній відмінковій формі з прийменником або без нього. Порівняйте засоби вираження складного іменного присудка в українській і російській мовах.*

1. За десять лет депутатства Трескунов стал уже настоящим знатоком кулуарного життя-бытья. 2. Демаркация – это обозначение границы на местности. 3. Фельдшерско-акушерский пункт представляет собой эдакую полуразрушенную избенку. 4. Коваленко стали мне ближайшей родней. 5. Кристина теперь у нас староста группы. 6. В прежние годы Фирмаш был мелким перекупщиком на овощном базаре, а нынче стал крупным воротилой мирового рынка энергоносителей. 7. Свободная пресса является индикатором общественных настроений. 8. Как впоследствии оказалось, находка не представляла исторической ценности. 9. По сведениям милиции, подозреваемые являются членами организованной преступной группировки, известной как «Черпаки». 10. Дистанционное обучение представляет собой такую форму учебного процесса, при котором обучающий и обучаемый отделены друг от друга в пространственном и временном отношениях.

Вправа 201. *Утворіть пари речень зі складеним іменним присудком. Як іменну частину (в називному та орудному відмінках) використайте наведені іменники. Поясніть змістові й стилістичні відмінності речень.*

1. Актор.
2. Дід.
3. Красуня.
4. Ледар.
5. Феміністка.
6. Програміст.
7. Мисткиня.
8. Пластун.
9. Нездара.
10. Націонал-демократ.

Вправа 202. *Знайдіть помилки або недоречності у виборі відмінкової форми іменної частини присудка. Відредагуйте речення.*

1. Справжній зміст сказаного стає зрозумілий, коли промовець починає наводити конкретні факти.
2. Чи були ви згодними з офіційною ідеологією, чи ні, – однаково мусили коритися режимові.
3. Після уколу хворий став цілковито байдужий до того, що діялось навколо нього.
4. Анатолій, як він сам жартує про себе, знічев'я зробився літератор.
5. Раптовий від'їзд з Ялти був пов'язаний з одержаним напередодні повідомленням.

Вправа 203. *Поставте прикладки у слушній граматичній формі. Зазначте можливі варіанти.*

1. Обстріл (Карачун-гора) стався пізньої ночі.
2. Через виявлення небезпечних бактерій заборонено купання на озерах (Райдужне), (Вербове) і (Веселка).
3. Громадськості вдалося зупинити незаконне вирубування дерев у парку (Березовий Гай).
4. Понад 200 дітей з міст (Іванків), (Овруч) та (Новгород-Сіверський) було запрошено на лікування до оздоровчого центру («Тарара») в Республіці (Куба).
5. Група наших прикордонників з бронекатера («Маріуполь») і застави на острові (Зміїний) побувала на американському військовому корветі («Мічиган»).

Типи простих речень

Вправа 204. *Визначте змістові і стилістичні відмінності співвідносних (паралельних) синтаксичних конструкцій.*

1. Кислота роз’їдає стінки цистерни. – Стінки цистерни роз’їдаються кислотою. – Відбувається процес роз’їдання кислотою стінок цистерни.

2. У нас новий куратор. – Ми маємо нового куратора. – Маємо нового куратора. – Нам надали нового куратора.

3. Камінь, відкинутий будівничими, стане наріжним. – Камінь, який відкинуто будівничими, стане наріжним. – Камінь, який відкинули будівничі, стане наріжним. – Камінь, що його відкинули будівничі, стане наріжним. 4. Глобальне потепління зумовлюють техногенні і природні чинники. – Глобальне потепління зумовлюють як техногенні, так і природні чинники. – Глобальне потепління зумовлюють не тільки техногенні, але й природні чинники. – Глобальне потепління зумовлюють не тільки природні, але й техногенні чинники.

5. Винісши з квартири гроші й коштовності, зловмисник зник з місця події на скутері. – Зловмисник, що виніс із квартири гроші й коштовності, зник з місця події на скутері. – Після винесення з квартири грошей і коштовностей зловмисник зник з місця події на скутері.

6. Поезія – це окрилення словом. – Поезія – це слово, що окрилює. – Поезія – це коли слово окрилює.

7. Експрес прибуває на світанку. – Експрес прибуває з настанням світанку. – Експрес прибуває, коли настає світанок.

Вправа 205. *Визначте семантико-стилістичні відтінки поданих безособових речень: невідомість причин дії, її стихійність, незалежність від людини, загадковість, позначення конкретних дій і відчуттів, а також дій, станів,*

настроїв людини, які виникли ніби поза її бажанням та волею й характеризуються неусвідомленістю, легкістю виконання тощо.

1. Чомусь не віриться в щирість задекларованих намірів колишнього «стратегічного партнера». 2. Гей, наливайте повнії чари, щоб через вінця лилося, щоб наша доля нас не цуралась, щоб краще в світі жилося (*Нар. творчість*). 3. Печерський узвіз немов засклило тонюсіньким шаром ожеледиці. 4. Хто скаже, чи й досі не «фонить» від усіх тих глечиків та рогачів? 5. Хочеться думати, що ці діти дочекаються повернення в родину – хай і не до рідних, а до названих батьків. 6. У світі вже давно ведеться, що нижчий перед вищим гнеться (*Л. Глібов*). 7. Ще й не заповідалося на ранок. 8. Цілий мікрорайон на північному заході столиці знесло селевим потоком у березні 1961 року. 9. Від таких слів Дороша кинуло в холодний піт. 10. І хочеться, і колеться (*Нар. творчість*). 11. З динаміків загриміло бравурними маршами, як завжди на казенні державні свята. 12. Градом побило переважно огірки та помідори. 13. На стадіоні поволі стихає, заспокоюється, втихомирюється. 14. По обіді, сказали, задощить. 15. Не так сталося, як гадалося (*Нар. творчість*). 16. У діжці зненацька зашипіло й зачакало, так що навколо інстинктивно відсахнулися.

Вправа 206. *Поясніть експресивно-семантичні відтінки поданих речень. У яких сферах переважно вживаються безособові речення такого типу?*

1. Жереб кинуто! 2. Родичам репресованих так і не було повідомлено про подальшу долю їхніх чоловіків, батьків, братів і синів. 3. Космічний корабель «Dragon» компанії «SpaceX» виведено на геостаціонарну орбіту. 4. Нижні гілки вишень і черешень істотно пошкоджено морозами ще в січні. 5. За умовами задачі, дано рівносторонній трикутник ABC, де AB дорівнює 10 см. 6. На першу годину ночі підбито підсумки голосування на 23% виборчих дільниць. 7. Хоча лише вчора відзначено перші сто днів нового уряду, вже зроблено чимало резонансних кроків у бік реформування економіки й соціальної сфери.

Вправа 207. *Де це можливо, змініть виділені дієслівні присудки на рівнозначні за змістом безособові форми на -но, -то. Проаналізуйте, як змінюється семантика й стилістичне забарвлення внаслідок такої заміни.*

На кіностудії «Мило Продакшн» нещодавно завершилися зйомки останньої, 399-ої серії нового мінісеріалу «Страждання бідної няні». Творці фільму **висловили** переконання, що знайомство з драматичною долею героїні нікого не залишить байдужим. **Виконувати** головну роль **запросили** зірку українського телеекрану Ірму Дзьобак. За словами тих, хто вже **бачив** відзнятий матеріал, актрисі **вдалося створити** на диво глибокий психологічний образ чистої провінційної дівчини, яку **обманув – спокусив**, а потім **покинув** – багатий столичний плейбой.

Сценарій телефільму **не був готовий** заздалегідь. Автори лише **накреслили** загальну сюжетну канву, а сценарій кожної наступної серії **створювався** ними після фільмування попередньої частини. При цьому **намагалися врахувати** думки та побажання присутніх на зйомках співробітників студії, включно з технічним персоналом. Таким чином, зміст фінальної серії, яку **зняли** минулого тижня, **виявився** абсолютно несподіваним навіть для режисера й акторів.

Продюсери мелодрами **не виключають** того, що незабаром **відбудеться** висунення їхнього творіння на здобуття престижної премії «Еммі». А поки що **залишається** разом **чекати** на прем'єру «Бідної няні» на каналі «Один з плюсом». **Бажаємо** приємного перегляду!

Чинники ускладнення простого речення

Вправа 208. *Знайдіть у тексті нарису однорідні та відокремлені члени речення, вставні і вставлені елементи. Яку стилістичну функцію виконують ці компоненти в ньому?*

Багатим на місцеві прізвиська є й Хрещатик. Якщо «Бетмен» і «Галя» знайомі чи не кожному, то запрошення «посидіти біля Сліпого» або «прогулятися вздовж

Дніпрогесу» часом можуть спантеличити. Сліпий – це пам’ятник Паніковському на Прорізній. А «Дніпрогес» – скляна стіна «Глобуса» (торговельний центр під Майданом). «Чупа-чупс», він же – «Могила дядька Мишка», – це колона з глобусом навпроти Поштамту (у цьому випадку «глобус» – це просто глобус). Там колись – до кінця дев’яностих – стояв архангел Михаїл. Сам «дядько Мишко» перелетів на Лядські ворота, що неподалік. Архангела ж нарекли «Бетменом», або ж «Мажором» – за надлишок золота. Скляні покрівлі торговельних центрів під Майданом називають за їхній зовнішній вигляд «парниками» або «теплицями». Біля Золотих воріт сидить «Чувак з тортом» – пам’ятник Ярославові Мудрому, який тримає на «блюдечку» Софію Київську, справді схожу тут на кремовий смаколик.

Вправа 209. *Відредагуйте подані речення в аспекті однорідних членів речення. Виправте інші мовностилістичні помилки. У яких випадках порушення в побудові однорідних рядів можна виправдати стилістичними причинами?*

1. Розповіді про героїчне минуле виховують у нас любов до Батьківщини, прагнення до незалежності, мрії про зміцнення могутності нашої країни. 2. На демонстрантів було кинуто гранати із сльозогінним газом, кийки та загін «Беркута». 3. Про що можна казати, коли сусіди не дзвонять до соціальних служб, знаючи, що в квартирі, яка поруч, знущаються та піддають насильству дитину. 4. Напередодні новорічних свят зростає попит на тури в країни Близького Сходу, Південно-Східної Азії, екзотичні острови. 5. Професор Михайло Буєвський на своєму досвіді випробував, як це непросто – практично з нуля організувати й керувати величезним інститутом. 6. Фірма «Світанок» приймає заявки від населення на такі побутові послуги: дрібний ремонт квартир, електрообладнання, встановлення склопакетів, прибирання квартир, уроки математики й гри на фортепіано. 7. На толоку зібрались усі – директори, вчителі, учні трьох шкіл району з граблями, мішками для листя та заступником мера. 8. Всеукраїнські телеканали в особі популярних ведучих подають соціуму не тільки приклад

поведінки, а й насаджують своєрідну культуру мовлення. 9. Взуттєва фабрика проводить розпродаж модельної продукції всіх сезонів року з натуральної шкіри: чоловічої, жіночої, дитячої. 10. Нині дружня команда театру складається з дванадцяти осіб – режисера, акторів, художника та директора, які багато гастролують і вже встигли підкорити не лише українського глядача, а й завоювати прихильність Європи.

Способи передавання чужого мовлення

Вправа 210. *Визначте, у який спосіб передано чуже мовлення в кожному реченні (виділені шрифтом фрагменти). Обґрунтуйте свої висновки.*

1. Палагна прибігла додому лиха. **Добре, що хоч Іван нічого не бачив. Ну і сусідонько файний, смага б ті взяла! Не мав коли приступитись до неї! Ігій на тебе!.. А що ворожіння пропало – то вже пропало...** Вагалась, чи казати про Юру Іванові, чи дати спокій *(М. Коцюбинський)*. 2. Але скільки треба мати зарозумілості, щоб викидати такі-от безвідповідальні словеса. От вам найсильніший удар по наших засадах. **«Чи може (пише Юринець) серйозний письменник порівнювати без застережень Лютера – виразника слабої, кволої, не здібної ще до історичної творчості німецької буржуазії, Лютера, що віддавав селянство на поталу поміщику, – порівнювати з енергійною сміливою й цільною в своїх класових стремліннях постаттю Бебеля?»** *(М. Хвильовий)*. 3. Природа, як сказав Григорій Сковорода, – усьому початкова причина й рушійна сила. 4. За інформацією Рахункової палати, з 28,6 тис. зареєстрованих в Україні друкованих ЗМІ українською мовою видається 26,8 тис. 5. Затриманий не без гордощів зізнався, що **наприкінці літа 2014 «обороняв» Гловайськ, будучи бойовиком у формуванні самого Мотороли!** 6. Правильно було б констатувати той факт, що **наслідки були серйозні**, – слідує його промові, – **але... взірцем для них був учитель...** *(Л. Дереш)*. 7. Теоретики та науковці всього світу вже давно досліджували цю теорію, бо всім було цікаво, яка вона на практиці. **А раптом усе спрацює. Раптом усе вийде?** 8. Якби не жовте

листя в садках, то можна було б подумати, що надворі не бабине літо, а справжнє літо.

Стилістичні фігури

Вправа 211. Які стилістичні фігури та прийоми використала авторка в наведеному творі? Охарактеризуйте роль еліпсиса в тексті.

Ні щастя, ні волі, ні чуда,
ні часу, хоч би про запас.
Живу все життя не почута,
причетністю вбита до вас.

Ні чести, ні мови, ні згоди,
самі лише смутки і пні.
Коханий мій рідний народе,
ти збудешся врешті чи ні?!

Ліна Костенко

Стилістика тексту

Вправа 212. Які риси синтаксису наведеного нижче тексту вказують на те, що він може бути результатом комп'ютерного перекладу?

Вітаю, як справи? Це моє друге повідомлення для вас щодо цієї теми після очікування, не отримавши відповіді з мого першого листа. Уважно читайте та відповідайте. Мене звати Марк Деніелс. Я є прихильником закону в Республіці Того і особистим адвокатом свого покійного клієнта, який загинув разом з усією родиною в аварії. Після невдалих пошуків його родичів банк дав мені доручення представити спадкоємця, який успадкує його фонд у розмірі 5 580 000,00 доларів, який був внесений на його рахунок до його смерті. Я зв'язуюся з вами для співпраці зі мною, тому що у вас одне і те ж прізвище з моїм покійним клієнтом, і я маю всі документи, необхідні для затвердження вас як спадкоємця фонду.

Зверніть увагу, що все, що мені потрібно від вас, – це ваша чесна співпраця, щоб ми могли проглянути цю транзакцію. Я щиро гарантую, що ця угода буде здійснена за законним домовленістю, яке захистить вас від будь-якого порушення закону у вашій країні.

Я з нетерпінням чекаю від вас, щоб дозволити мені надіслати вам докладнішу інформацію про цю операцію.

Вправа 213. *Перебудуйте речення таким чином, щоб усунути мимовільну риму та інші недоречні ритмомелодичні явища.*

1. Хоч у «Нафтогазі» й заперечують можливу приватизацію газотранспортної системи, проте експерти й політики все частіше повертаються до цієї теми.
2. Депутати повинні продемонструвати реальні результати своєї роботи.
3. Послові Республіки Чилі в МЗС вручили ноту. 4. Шановні телеглядачі, дивіться продовження серіалу сьогодні вночі. 5. Депутат міськради Ігор Хуторян відповість в етері на дзвінки львів'ян.

Речення для редагування

Вправа 214. *Виправте логічні помилки у реченнях.*

1. «Черкаські мавпи» ведуть переговори із сербським фахівцем стосовно заміщення вакансії тренера. 2. Заяви російської сторони підвищити ціни на газ пролунали з вуст кількох керівників «Газпрому». 3. Кафе надає послуги з організації святкових обідів, бенкетів, фуршетів, ювілеїв, поминальних, весільних та інших святкових заходів. 4. Було виконано 26 вокальних номерів, у тому числі три танцювальні номери. 5. **Пінта** – міра рідини. 6. Сьогодні частина групи навчається в аудиторії, друга половина – працює в лабораторії, третя – відвідує майстер-клас. 7. Молоді науковці працюють на перспективу нових відкриттів. Будемо сподіватися, що в своїх найближчих дослідах ці відкриття будуть ними зроблені. 8. **Обертання** – рух навколо осі. **Вісь** – це пряма, навколо якої відбувається обертання. 9. Влаштуємо щоденні експрес-тури в Карпати на

суботу й неділю. 10. Лист – документ, властивий абсолютно кожному кореспондентові своєю індивідуальністю. 11. Творчість Івана Франка різнобічна: він поет і прозаїк, критик і публіцист, письменник і громадянин. 12. Шанувальники спорту тепло привітали олімпійського чемпіона Сергія Жабку з 25-річчям. Він відповів стрибком на 9 метрів 15 сантиметрів. 13. Якщо придиратися виключно до технічного боку, то тут художниці ще працювати й працювати, але якщо оцінювати загальне емоційне наповнення робіт, особистісний стиль сформований однозначно. 14. Оскільки виставка продовжувалася три дні, то за цей час були представлені композиції різних художників з найрізноманітнішими тематичними спрямуваннями. 15. Вітчизняне радіомовлення сьогодні переживає перехідний етап модернізації та переходу на більш ефективні способи роботи. 16. Камені встановлені поверх один одного, використовуючи свою вагу, щоб тримати їх разом. 17. Наступна спікерка, редакторка всім відомого журналу, відкрила нам скриньку роботи в українському глянці зсередини. 19. Розповідали на зустрічі й про кар'єрні можливості, які чатують на сьогоднішніх студентів.

Вправа 215. *Поясніть характер помилок усного спонтанного мовлення. Відредагуйте речення.*

1. М'яч влучив нашому захисникові в руку трохи вище коліна. 2. У верхньому лівому куті екрана спливає час матчу. 3. Режисери «Євробачення» показали нам найкращий, на їхню думку, фрагмент учасника з Греції. 4. Колектив зі Швеції виступає в яскраво-кольорових кольорах, які різко контрастують з приглушено-світлим світлом прожекторів. 5. Ціни на хліб зростуть, звичайно – в бік збільшення. 6. Удень температура повітря прогріється до плюс п'яти – семи градусів. 7. Члени підкомітету неодноразово намагалися зняти мене з голови. 8. Прошу вважати мій виступ депутатським запитом не знаю кому. 9. Помітні зміни сталися на дистанції 100 і 200 метрів на спині в чоловіків. 10. Ось уже третю гру команда проводить без голів. 11. На ваших екранах відпочиває американський

боксер. 12. Він наніс супернику обманний рух. 13. Енергійно напружете здатності свого розуму на цей об'єкт. 14. На відміну від звичайних новин, спорт дуже багато зав'язаний на відрядженнях.

Вправа 216. *Скоротіть речення так, щоб усунути мовну надлишковість, невмотивовані плеоназми, повтори, тавтологію.*

1. Для лікування застосовується новітня вітчизняна лікувальна апаратура, створена вітчизняною промисловістю за останнім словом техніки. 2. Він піклувався про свою родину як чоловік своєї жінки й батько своїх дітей. 3. Машинний парк підприємства нещодавно поповнився новими машинами. 4. За своїм кількісним складом ця група є ще нечисленною. 5. Забруднення атмосферного повітря – нагальна і актуальна проблема ХХІ століття. 6. Суд зобов'язав відповідача відшкодувати шкоду, завдану позивачеві шляхом завдання тілесних ушкоджень. 7. Власникові підприємства приписано покращити забезпечення безпеки працівників, які працюють в небезпечних умовах праці. 8. Фізіотерапевтичне лікування дає добрі результати при лікуванні багатьох захворювань, які не піддаються лікуванню медикаментами.

Вправа 217. *Прокоментуйте характер помилок у наведених реченнях. Які з помилок можна вважати синтаксичними? Відредагуйте речення.*

1. «Мій канал з краю, та й в спорті я нічого не знаю» – ось так сьогодні б виглядала відповідь дирекції кожного українського телеканалу, на пропозицію створення спортивної програми, якщо прикрасити її болючістю в обрамлення народної творчості і краплі креативу. 2. Запровадження в Україні цифрового радіомовлення зумовлює необхідність забезпечення потенційних слухачів відповідними приймачами, адже це сприятиме формування нового, більш технічно досконалого і змістовно наповненого радіоринку, який спочатку, можливо, і поступатиметься напрацьованому протягом десятиліть роботи потенціалу аналогового мовлення, проте з часом витіснить старе звучання новими

передачами з об'ємним звучанням і досконалими сервісом обслуговування слухачів та інтерактивним спілкуванням з ними. 3. Тому не припустимо, щоб сучасні українські радіостанції впроваджували низькопробні стандарти мовлення через культуру (чи, даруйте, безкультур'я) мовлення ведучих, для якого сьогодні властиве низькопробне, широкоживане, базарне мовлення, що не має нічого спільного з професіоналізмом і журналістикою. 4. У нас же, в той час, як діти, від того, що їм просто ніде займатися спортом, ходять п'ють і курять по вулицях, всі волають, що то глядачу не цікаво і взагалі людям не цікавий спорт. 5. Мало хто знає, що бути спортивним журналістом чи не важче, ніж звичайним, зараз поясню чому. 6. Завдяки цьому в етері не буде «шиплячих» і «тріскотливих» місць, які часто завдають незручностей радіослухачам під час прослуховування улюбленої радіохвилі в дорозі, особливо в гористій місцевості та у великих містах з високими будинками.

Вправа 218. *Проаналізуйте природу дефектності поданих нижче речень (синтаксичні, логічні, інші помилки). Відредагуйте синтаксичні конструкції.*

1. Нападник підібрав під себе ноги й лежав неушкоджений з розбитою головою.
2. Попри свою молодість, він здобув великий авторитет як фахівець і добра людина.
3. Прошу залишити мене й надалі служити на продовольчому складі порту, тому що я дуже полюбив море (*із заяви*).
4. Я працював на другій касі, за що мене й звільнили (*з пояснювальної записки*).
5. У цільному вигляді коренеплоди можна згодувати лише з п'ятимісячного віку.
6. Пропонуємо порівняти показники п'ятої таблиці з першою таблицею.
7. Наші знання про багатства надр землі є лише незначною частиною прихованих, ще більших багатств.
8. Чи це нормально, коли в усіх кінотеатрах міста демонструється одна й та сама назва фільму?
9. Стрічка завершується рятувальним колом із написом «Титанік».
10. Мова героїв Євгена Гуцала не схожа на інших героїв.
11. На виставці був представлений і самобутній різьбяр по дереву з Тернопільщини.
12. Для покращення роботи необхідно з'єднати всіх фахівців, що займаються

питаннями стратегічного планування. 13. Віднедавна в столиці спостерігається різке збільшення державних службовців. 14. Леся Українка була воістину акумулятором болю й настільки ж потужним генератором добра та сподівань (*із твору вступника*).

Вправа 219. *Поясніть, чим зумовлена двозначність (або «тризначність») наведених речень. Подайте по два варіанти редагування для кожного з них.*

1. Довелося пасажиром трамвая самим допомагати звільняти водієві колію від припаркованого позашляховика. 2. Про результати проміжної атестації необхідно відзвітувати деканові факультету. 3. Бригади ремонтників шукають причини для усунення зниження напруги та опору в електромережі. 4. Американські командос провели операцію з ліквідації осередків терористів разом із представниками місцевої поліції. 5. У громадському транспорті інвалідам, літнім людям і вагітним жінкам треба поступатися місцем іншим пасажиром. 6. Не тобі мені читати нотації! 7. Чи варто нашим партнерам доводити правильність чи хибність наявної формули розрахунків? 8. У заяві на ім'я директора торговельного закладу було зроблено детальний опис характеру дефекту виробу для його усунення або заміни на інший такий самий. 9. Художня студія запрошує дітей віком 6 – 10 років для навчання скульптури та живопису. 10. Першою неприємною несподіванкою стало повідомлення журналістів про перенесення початку пресконференції на дві години. 11. Сьогодні до нас завітав найвідоміший в Україні експерт з Криму. 12. Наш комітет займається корупцією та іншими зловживаннями у владі.

Вправа 220. *Відредагуйте речення, усуваючи наслідки калькування синтаксичних конструкцій російської мови.*

1. Осінь цьогоріч не примусила довго себе чекати. 2. Навіть після ямкового ремонту траса Херсон – Комишани залишає бажати кращого. 3. Я вас переконливо прошу уважно вивчити текст законопроект перед голосуванням! 4. Як правило, у турфірми є в наявності список постійних клієнтів, яким і

вирушають рекламні листи. 5. Цінність реклами в торговій точці полягає в тому, що клієнт зіштовхується з нею, коли він знаходиться ще в процесі ухвалення рішення. 6. Ми всі в очікуванні сенсаційного інтерв'ю герцога і герцогині Сассекських. 7. У нових власників комплексу на чолі кута були економічність і прагматизм. 8. Відтоді я живу в повній угоді з принципами феншуй. 9. Ми з готовністю приступили до поїдання десертів.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Бабич Н.Д. Практична стилістика і культура української мови : навч. посібник. Львів : Світ, 2003. С. 131-183.
2. Бевзенко С.П., Литвин Л.П., Семеренко Г.В. Сучасна українська мова. Синтаксис : навч. посіб. Київ : Вища школа, 2005. 275 с.
3. Ващенко В.С. Стилiстика речення в українській мові : учб. посiбн. з стилістичного синтаксису. Дніпропетровськ, 1968. 158 с.
4. Волкотруб Г.Й. Практична стилістика української мови : навч. посіб. Вид. 4-те. Тернопіль : Підручники та посібники, 2011. С. 215-234.
5. Дорошенко С.І. Граматична стилістика української мови. Київ : Радянська школа, 1985. С. 111-124, 165-168.
6. Дудик П.С., Прокопчук Л.В. Синтаксис української мови : [підручник]. Київ : ВЦ «Академія», 2010. 384 с.
7. Дудик П.С. Стилiстика української мови : навч. посiбник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2005. С. 221-278.
8. Єрмоленко С.Я. Синтаксис і стилістична семантика. Вид. 2-ге. Київ : Наукова думка, 1987. 210 с.
9. Загнітко А.П., Вінтонів М.О., Домрачева І.Р. Український практичний синтаксис : навч. посібник для самост. роботи. Донецьк : БАО, 2004. 144 с.
10. Капелюшний А.О. Стилiстика. Редагування журналістських текстів : практичні заняття : навч. посiбник. Львів : ПАІС, 2003. С. 179-249.
11. Коваль А.П. Збірник вправ з практичної стилістики. Київ : Вища школа, 1979. 144 с.
12. Кононенко В.І. Проблеми стилістичного синтаксису // Українська мова і література в школі. 1975. № 4.

13. Курило Олена. Уваги до сучасної української літературної мови. Київ : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2004. 303 с.
14. Мариненко І.О. Синтаксис української мови (з правилами пунктуації) : навчальний посібник. Київ, 2021. 279 с. (Електрон. документ). URL: http://labs.journ.knu.ua/mova/wp-content/uploads/2021/01/Marynenko_I_SYNTAKSYS_Posibnyk_2021.pdf
15. Мацько Л.І., Сидоренко О.М., Мацько О.М. Стилїстика української мови : навч. посібник / за ред. Л.І. Мацько. 2-ге вид. Київ : Вища школа, 2005. 462 с.
16. Пентиліук М.І. Культура мови і стилїстика : пробний підручник для гімназій гуманітарного профілю. Київ : Вежа, 1994. 240 с.
17. Пономарів О.Д. Стилїстика сучасної української мови : підручник. 3-тє вид., перероб. і доповн. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2000. С. 164-244.
18. Пономарів Олександр. Українське слово для всіх і для кожного. 2-ге вид., стереотип. Київ : Либідь, 2017. С. 227-235.
19. Сучасна українська літературна мова : підручник / за ред. М.Я. Плющ. Вид. 7-ме, стереот. Київ : Вища школа, 2009. С. 311-421.
20. Сучасна українська мова. Синтаксис : підручник / за ред. А.К. Мойсієнка. Київ : Знання, 2013. 238 с.
21. Сучасна українська мова : підручник / О.Д. Пономарів, В.В. Рїзун, Л.Ю. Шевченко та ін.; за ред. О.Д. Пономарева. 4-тє вид. Київ : Либідь, 2008. С. 269-477.
22. Читай і знай! : довідник-практикум з граматики та стилїстики сучасної української мови / Н.Я. Дзюбишина-Мельник, О.Я. Лаврїнець, К.С. Симонова, Л.Ф. Цїпцюра. 2-ге вид. Київ : Видавн. дїм «Києво-Могилянська академія», 2008. С. 66-180.
23. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови : підручник. Київ : Видавн. центр «Академія», 2004. 408 с.

Додаткова:

1. Авраменко О.М., Чукіна В.Ф. Стилїстика української мови. 10 – 11 класи : навч. посібник. Київ : Грамота, 2008. 256 с.
2. Бабич Н.Д. Практична стилїстика : практикум: збірник вправ. Львів, 1977.
3. Бас-Кононенко О.В., Гнатюк Л.П. Українська мова : теорія, завдання, тести : навч. посіб. для старшокласників та вступників до ВНЗ. 2-ге вид., випр. Київ : Знання, 2014. С. 252-387.
4. Ващенко В.С. Стилїстичні явища в українській мові. Ч. I. Харків : Вид-во Харків. держ. університету, 1958. 228 с.
5. Волкотруб Г.Й. Стилїстика ділової мови : навч. посібник. Київ : МАУП, 2002. 208 с.
6. Голубовська І.В. Практична стилїстика української мови : навч.-метод. посібник для самостійної роботи студентів нефїлологічних спеціальностей (денної та заочної форм навчання). Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. 124 с.
7. Гуйванюк Н. В., Кульбабська О. В. Складні ускладнені речення : теоретично-практичний блок. Чернівці : Рута, 2003. 145 с.
8. Дудик П.С. Синтаксис сучасного українського розмовного літературного мовлення : просте речення; еквівалент речення. Київ: Наук. думка, 1973. 284 с.
9. Дудик П.С., Литовченко В.М. Сучасна українська мова : завдання і вправи : навч. посібн. Київ : Академія, 2007. С. 136-224.
10. Єрмоленко С.Я. Нариси з української словесності : стилїстика та культура мови. Київ : Довіра, 1999. 431 с.
11. Загнітко А.П. Теоретична граматики української мови: Синтаксис. Донецьк : ДонНУ, 2001. 662 с.

12. Заборна М. С. Порівняльні конструкції в системі складнопідрядних речень української мови : навчально-методичний посібник. Тернопіль : Підручники і посібники, 2001. 28 с.
13. Іваницька Н. Л. Синтаксис простого речення. Складні випадки аналізу : навч.-метод. посібник. Київ : Вища школа, 1989. 63 с.
14. Ижакевич Г.П., Кононенко В.И., Пилинский Н.Н., Сиротина В.А. Сопоставительная стилистика русского и украинского языков. Киев : Выща школа, 1980. 206 с.
15. Караванський С. Пошук українського слова, або Боротьба за національне «я». Київ: Академія, 2001. 240 с.
16. Козачук Г.О. Українська мова : практикум : навч. посібник. – 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Вища школа, 2008. 414 с.
17. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту : навч. посібник. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Знання, 2008. С. 286-313.
18. Кулик Б.М., Масюкевич О.М. Збірник вправ з стилістики. Київ : Радянська школа, 1963. С. 253-270.
19. Лінгвістичний аналіз : практикум : навч. посібник / за ред. Г.Р. Передрій. Київ : Видавн. центр «Академія», 2005. С. 115-181.
20. Мельничайко О., Криськів М. Навчально-тренувальні вправи з синтаксису простого речення. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2012. 96 с.
21. Особливості мови і стилю засобів масової інформації. Київ : Вища школа, 1983. 152 с.
22. Ощипко І.Й. Практична стилістика сучасної української літературної мови. Синтаксис : лекції і практичні завдання : для студентів філологічних факультетів. Львів : Вид-во Львівського держ. університету ім. І. Франка, 1964. 140 с.
23. Пилинський М.М. Мовна норма і стиль. Київ : Наукова думка, 1976. 288 с.
24. Погрібний А.Г. Розмови про наболіле, або Якби ми вчилися так, як треба... Київ : Просвіта, 2000. 320 с.

25. Пономарів Олександр. Культура слова. Мовностилістичні поради : навч. посібник : 2-ге вид., стереотип. Київ : Либідь, 2001. С. 156-182.
26. Святовець В.Ф. Поетичний синтаксис. Стилiстичнi фiгури : навч. посiбник. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2004. 104 с.
27. Сербенська О.А., Волощак М.Й. Актуальне інтерв'ю з мовознавцем : 140 запитань і відповідей. Київ : Просвіта, 2001. 204 с.
28. Слинько І.І., Гуйванюк Н.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови. Проблемні питання : навч. посібник. Київ : Вища школа, 1994. 670 с.
29. Стилiстика української мови: навчально-методичний посiбник / [упорядники: А.С. Попович, Л.М. Марчук ; за ред. А. С. Попович]. Кам'янець-Подiльський : Кам'янець-Подiльський національний університет імені Івана Огієнка, 2017. 172 с.
30. Сучасна українська літературна мова : зб. вправ : навч. посiб. для студ. вищ. навч. закл. / М.Я. Плющ; О.І. Леута, Н.П. Гальона. 2-ге вид., перероб і доповн. Київ : Вища школа, 2003. С. 154-285.
31. Сучасна українська літературна мова : Стилiстика / за заг. ред. акад. І.К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1973. С. 339-458.
32. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис : [кол. монографія] / за заг. ред. І.К. Білодіда. Київ: Наук. думка, 1972. 511 с.
33. Терлак З.М. Українська мова : збiрник вправ iз синтаксису та пунктуацiї. Львів : Світ, 1999. 224 с.
34. Фурдуй М.І. Українська мова : практикум : навч. посiбник / за ред. В.В. Різуна. 4-те вид., переробл. і доповн. Київ : Либідь, 2011. С. 224-280.
35. Цілина М.М. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис складного речення : навч. посiбн. Київ : Університет «Україна», 2017. 228 с.
36. Чередниченко І.Г. Нариси з загальної стилістики сучасної української мови. Київ : Радянська школа, 1962. С. 330-364, 448-491.

37. Ющук І.П. Українська мова : вправи : навч. посібник. Київ : Либідь, 2009. С. 235-361.
38. Яцимирська М.Г. Сучасна українська мова : практикум із пунктуації : навч. посіб. Київ : Знання, 2009. 262 с.

Довідкова:

1. Гринчишин Д.Г., Капелюшний А.О., Сербенська О.А., Терлак З.М. Словник-довідник з культури української мови. Львів : Фенікс, 1996. 368 с.
2. Капелюшний А.О. Стилїстика й редагування : Практичний словник-довідник журналіста. Львів : ПАІС, 2002. 576 с.
3. Українська мова : енциклопедія / НАН України, Ін-т мовознав. ім. О.О. Потебні, Ін-т укр. мови; редкол.: В.М. Русанівський [та ін.]. Вид. 2-ге, випр. і допов. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2004. 820 с. (Статті про основні поняття стилїстики, синтаксису і пунктуації)
4. Шевченко Л.Ю., Рїзун В.В., Лисенко Ю.В. Сучасна українська мова : довідник. Київ : Либідь, 1993. 336 с.

Короткий словник стилістичних фігур¹⁴

Алотріоло́гія – див. **Парентеза**.

Амфібо́лія – синтаксична двозначність / неоднозначність, яка виникає, зокрема, внаслідок поєднання в реченні називного (підмет) і знахідного (додаток) відмінків («Любов украла ніч»), неповних контекстуальних речень із нечітким контекстом («Продається собака. Невибагливий до їжі. Дуже любить дітей»). Окремим різновидом амфіболії є відома фраза «Стратити не можна помилувати» (у мові-джерелі – класичній латині – не вживали ком, що й зумовлювало двоїстість прочитання).

Анадипло́зис, епаналепсис, епістрофа, зіткнення, підхоплення – повторення останнього слова (групи слів) одного речення на початку наступного речення.

Анаколу́т, анаколуф – навмисно допущена в тексті синтаксична неузгодженість висловлювання («Як я провів цього літа»).

Анастро́фа – див. **Інверсія**.

Ана́фора, єдинопочаток – повтор слова (групи слів) на початку сусідніх речень (іноді – протягом усього твору).

Анаепа́фора – див. **Симплока**.

Анаподато́н – див. **Парентеза**.

Анепа́фора, просаподосис, кільце, обрамлення – повтор слова чи групи слів на початку і в кінці того самого речення, уривка тексту, цілого твору.

Антите́за – протиставлення контрастних явищ і понять. У випадку розгорнутої антитези дві протилежні за змістом частини висловлювання зазвичай мають тотожну або подібну синтаксичну будову (див. **Паралелізм**).

¹⁴ Інші назви: *риторичні фігури, тропи, фігури мовлення* (у т. ч. «фігури слова», «фігури думки»). Тут наведено найпоширеніші з них і лише ті, які реалізуються на синтаксичному рівні (*синтаксичні фігури*).

Апокойну́ – конструкція з двома неоднорідними додатками при одному головному слові, див. **Зевгма**.

Апосіопéза, апосіопезис, умовчання, недоговорення – обірваність, незавершеність речення, у якому думку не висловлено повністю («Якщо не вжити негайних заходів, то...»).

Асиндето́н, безсполучниковість – пропуск сполучників, що зв'язують окремі слова, словосполучення або частини речення.

Гіпéрбатон – різновид інверсії, за якого зміна порядку слів супроводжується відокремленням їх одне від одного вставними словами.

Гомеотелéвтон, гомеотелевт, прозова рима – уживання на певному відносно невеликому відтинку тексту кількох слів зі співзвучною фінальною частиною («Убивця був настільки логічним, наскільки й патологічним» (Дж. Вердон)).

Градація – див. **Паралелізм**.

Екзерга́зія – вид **паралелізму**, додавання до словосполучення чи звороту синонімічних зворотів, що підсилюють зміст сказаного («принижені й скривджені, оббріхані та обкрадені»).

Е́ліпсис, еліпс, замовчання – пропуск у висловлюванні деяких структурних елементів, які мають домислюватися за контекстом.

Епаналéпсис – див. **Анадиплозис**.

Епанáфора – див. **Симплока**.

Епанóд – повторення слів речення у зворотному порядку, зі зміною змісту висловлювання («Або світ здолає коронавірус, або коронавірус здолає світ»).

Епексегéзис – **парентеза**, що виконує функцію пояснення основної фрази.

Епістрофа́ – див. **Анадиплозис**.

Епі́фора, єдинозавершення – повтор слова (групи слів) у кінці сусідніх речень (іноді – протягом усього твору).

Зéвгма – різновид еліптичної конструкції, коли той самий загальний вислів узгоджується з кількома неоднорідними членами речення, тобто спостерігається

порушення семантичної однорідності або семантичного узгодження («Звертаюся до міністрів, депутатів і здорового глузду!»).

Ізоколон, рівночленність – інтонаційна й ритмомелодична організація прозового тексту у вигляді рівномірних синтагм, паралельних за будовою.

Інверсія, анастрофа – зміна звичайного порядку розташування слів у реченні. Різновидом інверсії є **гіпербатон** (див.).

Катаплóка – риторичний вигук, оформлений як **парентеза**.

Мезáрхія – повтор того самого слова на початку або в середині сусідніх речень, що створює ефект монотонності, сугестивності оповіді («В одному чорному-чорному лісі стояла чорна-чорна хатина...»).

Напівриторичні звертáння й запитáння – мовленнєві звороти, що спрямовані до конкретних осіб, розраховані на реакцію адресата (хоч і не безпосередню) і водночас передають емоційний стан мовця¹⁵.

Паралелізм (синтаксичний) – розташування тотожних чи схожих за будовою синтаксичних елементів у суміжних частинах тексту. Різновидами паралелізму є **антитеза**, **гомеотелевтон**, **ізоколон**.

Парентéза, парембола – уведення однієї фрази всередину іншої без явного граматичного (а іноді й змістового – **алотріологія**) зв'язку. Формально являє собою вставлену конструкцію. Розгорнута парентеза завдовжки в два й більше речень має назву **анаподатон**.

Парцеля́ція, подрібнення – інтонаційне та пунктуаційне розділення цілісного висловлювання на окремі речення («Дзигарі в столовій пробили другу. Голосно. Різко» (М. Коцюбинський)). Зазвичай частина утворених речень (парцелятів) є неповними контекстуальними.

Плеона́зм, надлишковість – повтор того самого слова (групи слів) або вживання однокореневих чи близьких за значенням слів із метою акцентування на певному

¹⁵ Сучасна українська мова : підручник / О.Д. Пономарів, В.В. Різун, Л.Ю. Шевченко та ін.; за ред. О.Д. Пономарева. 4-те вид. Київ, 2008. С. 362.

фрагменті висловлювання. Свідомо використаний повтор (у т. ч. точний повтор) слід відрізняти від тавтології як вади тексту.

Полі́птотон, поліптота, багатовідмінковість – повторення в межах речення того самого іменника чи займенника в різних відмінках у тому самому значенні («Берег нехай берегам, а хвиля всім хвилям хай стане // ворогом, зброя ж хай зброї!» (Вергілій)).

Полісиндето́н, багатосполучниковість – повторення того самого сполучника при всіх однорідних членах у ряду (на відміну від звичайної будови такої конструкції).

Пролéпис – одночасне вживання в тій самій конструкції іменника та займенника, що його замінює («Вечеря-то – вона на плиті»).

Просіо́пéза – пропуск початкової частини стандартного мовного звороту, фразеологізму тощо («А вийшло, як завжди...»).

Риторі́чне заперéчення – подана у формі заперечного висловлювання відповідь імовірно припущення, думку уявного співрозмовника.

Риторі́чне зверта́ння – звертання до уявного адресата. Див. також

Напівритори́чні зверта́ння й запитáння.

Риторі́чне запитáння (риторичне питання) – запитання, яке не передбачає відповіді (може бути звернене як до уявного, так і до реального адресата). Див. також **Напівритори́чні зверта́ння й запитáння.**

Риторі́чний ві́гук – окличне висловлювання, що передає кульмінацію почуттів автора. Різновидами його є **ката́плока** (див.) і **аганактезис** (вігук, що висловлює обурення).

Силéпис, силепс – оформлення семантично неоднорідних елементів як ряду однорідних членів речення. Може бути як вадою тексту, так і стилістичним прийомом (див. **Зевгма**).

Симплóка, епанафора, анаепіфора, сплетіння – повтор початкових і кінцевих слів (груп слів) у сусідніх реченнях, віршових рядках тощо.

Солеці́зм – свідомо вжитий граматично неправильний зворот мови як елемент стилю («Ні, не їсу я м'яса принципово» (Л. Подерв'янський)).

Хіазм – різновид **інверсії**, переставлення місцями головних членів речення («Упав на степ бунтарських тіней кетяг» (М. Бажан)).

